CAJI SILII ITALICI

PUNICA.

CAJI SILII
ITALICI
PUNICA.

VOL. II.

LONDINI:

IMPENSIS R. FAULDER.
EXCUDEBAT GUL. BULMER.
MDCCXCII.

C. SILII ITALICI
PUNICORUM
LIBER X.

LIBER X.

V. 1—24.

PAULLUS, ut adversam videt increbrescere pugnam,
(Ceu fera, quæ, telis circumcingentibus, ultro
Assilit in ferrum, et per vulnera colligit hostem,)
In medios fert arma globos, seseque periclis
Ingerit, atque omni letum molitur ab ense.
Increpat horrendum, Perstate, et fortiter, oro,
Pectoribus ferrum accipite, ac sine vulnere terga
Ad manes deferte, viri. nisi gloria mortis,
Nil superest. Idem sedes adeuntibus imas
Hic vobis dux Paullus erit. Velocius inde
Hæmonio Borea, pennaque citatior ibat,
Quæ redit in pugnas fugientis arundine Parthi;
Atque, ubi certamen primi ciet immemor ævi
Fetus Gradivo mentem Cato, fertur in hostes;
Ac juvenem, quem Vasco levis, quem spicula densus
Cantaber urgebat, letalibus eripit armis.
Abscessere retro, pavidique in terga relatos
Abduxere gradus. Ut lætus valle remota
Cum capream venator agit, fessamque propinquo
Insequitur cursu, et sperat jam tangere dextra,
Si ferus adverso subitum se protulit antro,
Et stetit ante oculos frendens leo, deserit una
Et color, et sanguis, et tela minora periclo:
Nec jam speratæ cura est in pectore prædæ.

CAJI SILII ITALICI

PUNICA.

Herculeæ Calpes, cælatus Gorgone parmam,
Unde genus tristique Deæ manabat origo.
Hinc objectantem sese atque antiqua tumentem
Nomina saxificæ monstrosa e stirpe Medusæ,
Dum lævum petit incumbens violentius inguen,
Detrahit, excelsi correptum vertice coni,
Afflictumque premens, tergo qua balteus imo
Sinuatur, coxæque sedet munimen utrique,
Conjecto fodit ense super: vomit ille calentem
Sanguinis effundens per hiantia viscera rivum,
Et subit Ætolos Atlanticus accola campos.
Has inter strages rapido terrore coorti
Invadunt terga, atque averso turbine miscent
Bella inopina viri, Tyrius quos fallere doctos
Hanc ipsam pugnæ rector formârat ad artem:
Succinctique dolis, fugerent ceu Punica castra,
Dediderant dextras. tum totis mentibus actam
In cædes aciem pone atque in terga ruentes
Præcipitant. non hasta viro, non deficit ensis.
E strage est ferrum, atque evulsa cadavere tela.
Raptum Galba procul (neque enim virtutis amorem
Adversa exemisse valent) ut vidit ab hoste
Auferri signum, connisus corpore toto
Victorem assequitur, letalique occupat ictu.
Ac dum comprensam cæso de corpore prædam
Avellit, tardeque manus moribunda remittit,
Transfixus gladio propere accurrentis Amorgi
Occidit, immoriens magnis non prosperus ausis.
Hæc inter, veluti nondum satiâsset Enyo
Iras sæva truces, sublatum pulvere campum

C. SILII ITALICI

PUNICORUM

LIBER X.

Mens abiit: puduitque fugæ. tum visa cremari
Roma viro, tunc ad portas jam stare cruentus
Hannibal; Ætoli tunc primum ante ora fuere
Sorbentes Latium campi. Quid deinde relictum,
Crastina cur Tyrios lux non deducat ad Urbem,
Deseris in tantis puppim si, Paulle, procellis?
Testor Cœlicolas, inquit, nî damna gubernas
Crudelis belli, vivisque in turbine tanto
Invitus; plus, Paulle, (dolor verba aspera dictat)
Plus Varrone noces. Cape, quæso, hunc, unice rerum
Fessarum, cape cornipedem. languentia membra
Ipse levabo humeris, et dorso tuta locabo.
Hæc inter, lacero manantem ex ore cruorem
Ejectans, Consul, Macte o virtute paterna!
Nec vero spes angustæ, cum talia restent
Pectora Romuleo regno. Calcaribus aufer,
Qua vulnus permittit, equum: atq; hinc ocius Urbis
Claudantur portæ. ruet hæc ad mœnia pestis.
Dic, oro, rerum Fabio tradantur habenæ.
Nostris pugnavit monitis furor. amplius acta
Quid superest vita, nisi cæcæ ostendere plebi
Paullum scire mori? feror an consumtus in Urbem
Vulneribus? quantine emtum velit Hannibal, ut nos
Vertentes terga aspiciat? nec talia Paullo
Pectora, nec manes tam parva intramus imago.
Ille ego—Sed vano quid enim te demoror æger,
Lentule, conquestu? perge, atq; hinc cuspide fessum
Eripe quadrupedem propere. Tum Lentulus Urbem,
Magna ferens mandata, petit: nec Paullus inultum,
Quod superest de luce, sinit. Ceu vulnere tigris

Letifero cedens tandem, projectaque corpus
Luctatur morti, et languentem pandit hiatum
In vanos morsus, nec sufficientibus iræ
Rictibus, extrema lambit venabula lingua.
Jamque coruscanti telum, propiusque ferenti
Gressum exsultantem, et securo cædis Iertæ
Non exspectatum surgens defixerat ensem,
Sidoniumque ducem circumspectabat, in illa
Exoptans animam cedentem ponere dextra.
Sed vicere virum coeuntibus undique telis
Et Nomas, et Garamas, et Celta, et Maurus, et Astur.
Hîc finis Paullo. jacet altum pectus et ingens
Dextera, quem (soli si bella agitanda darentur)
Æquares forsan Fabio. Mors additur Urbi
Pulchra decus, misitque viri inter sidera nomen.
Postquam spes Italûm mentesque in Consule lapsæ,
Ceu truncus capitis, sævis exercitus armis
Sternitur, et victrix toto fremit Africa campo.
Hîc Picentum acies, hîc Umber Martius, illic
Sicana procumbit pubes, hîc Hernica turma.
Passim signa jacent, quæ Samnis belliger, et quæ
Sarrastes populi, Marsæque tulere cohortes;
Transfixi clipei, galeæque, et inutile ferrum,
Fractaque conflictu parmarum tegmina, et ore
Cornipedum derepta fero spumantia frena.
Sanguineus tumidas in campos Aufidus undas
Ejectat, redditque furens sua corpora ripis.
Sic Lagea ratis, vasto velut insula ponto
Conspecta, illisit scopulis ubi nubifer Eurus,
Naufragium spargens operit freta. Jamque per undas

Et transtra, et mali, laceroque aplustria velo,
Ac miseri fluitant revomentes æquora nautæ.
At Pœnus, per longa diem certamina sævis
Cædibus emensus, postquam eripuere furori
Insignem tenebræ lucem, tum denique Martem
Dimisit, tandemque suis in cæde pepercit.
Sed mens invigilat curis, noctisque quietem
Ferre nequit; stimulat, dona inter tanta Deorum,
Hortatur nudi portas intrâsse Quirini.
Proxima lux placet. hinc strictos ferre ocius enses,
Dum fervet cruor, et perfusæ cæde cohortes,
Destinat, ac jam claustra manu, jam mœnia flamma
Occupat, et jungit Tarpeja incendia Cannis.
Quo turbata viri conjux Saturnia cœpto,
Irarumque Jovis Latiique haud inscia fati,
Incautum ardorem atque avidas ad futile votum
Spes juvenis frenare parat. ciet inde quietis
Regnantem tenebris Somnum; quo sæpe ministro
Edomita inviti componit lumina fratris.
Atque huic arridens, Non te majoribus, inquit,
Ausis, Dive, voco: nec posco ut mollibus alis
Des victum mihi, Somne, Jovem. non mille premendi
Sunt oculi tibi, nec spernens tua numina custos
Inachiæ multa superandus nocte juvencæ.
Ductori precor immittas nova somnia Pœno;
Ne Romam et vetitos cupiat nunc visere muros,
Quos intrare dabit nunquam regnator Olympi.
Imperium celer exsequitur, curvoque volucris
Per tenebras portat medicata papavera cornu.
Ast ubi, per tacitum allapsus, tentoria prima

Barcæi petiit juvenis, quatit inde soporas
Devexo capiti pennas, oculisque quietem
Irrorat, tangens Lethæa tempora virga.
Exercent rabidam truculenta insomnia mentem.
Jamque videbatur multo sibi milite Thybrim
Cingere, et insultans adstare ad mœnia Romæ.
Ipse refulgebat Tarpejæ culmine rupis,
Elata torquens flagrantia fulmina dextra,
Jupiter, et lati fumabant sulfure campi,
Ac gelidis Anio trepidabat cærulus undis:
Et densi ante oculos iterumque iterumque tremendum
Vibrabant ignes. tunc vox effusa per auras:
Sat magna, o juvenis, prensa est tibi gloria Cannis.
Siste gradum; neque enim sacris irrumpere muris,
Pœne, magis dabitur, nostrum quam scindere cœlum.
Attonitum visis majoraque bella paventem
Post confecta Sopor Junonia jussa relinquit;
Nec lux terribili purgavit imagine mentem.
Quos inter motus somni vanosque tumultus,
Dedita per noctem reliquo cum milite castra
Nuntiat, et prædam pleno trahit agmine Mago.
Huic ductor lætas Tarpejo vertice mensas
Spondenti, cum quinta diem nox orbe tulisset,
Celatis Superûm monitis clausoque pavore,
Vulnera et exhaustas sævo certamine vires,
Ac nimium lætis excusat fidere rebus.
Tum spe dejectus juvenis, ceu vertere ab ipsis
Terga juberetur muris, ac signa referre,
Tanta mole, inquit, non Roma (ut credidit ipsa)
Sed Varro est victus. Quonam tam prospera Martis

Munera destituis fato, patriamque moraris?
Mecum exsultet eques: juro hoc caput, accipe muro
Iliacos, portasque tibi sine Marte patentes.
Dumque ea Mago fremit cauto non credita fratri;
Jam Latius sese Canusina in mœnia miles
Colligere, et profugos vicino cingere vallo,
Cœperat. Heu rebus facies inhonora sinistris!
Non aquilæ, non signa viris, non Consulis altum
Imperium, non subnixæ lictore secures.
Trunca atque ægra metu, ceu magna elisa ruina,
Corpora debilibus nituntur sistere membris.
Clamor sæpe repens, et sæpe silentia fixis
In tellurem oculis, nudæ plerisque sinistræ
Detrito clipeo: desunt pugnacibus enses:
Saucius omnis eques: galeis carpsere superbum
Cristarum decus, et damnârunt Martis honores.
At multa thorax perfossus cuspide; et hærens
Loricæ interdum Maurusia pendet arundo.
Interdum mœsto socios clamore requirunt.
Hîc Galba, hîc Piso, et, leto non dignus inerti,
Curio deflentur; gravis illic Scævola bello.
Hos passim; at Paulli pariter, ceu dira parentis
Fata gemunt. ut vera mali præsentia nunquam
Cessârit canere, et Varronis sistere mentem.
Utque diem hunc toties nequidquam averterit Urbi
Atque idem quantus dextra. Sed cura futuri
Quos premit, aut fossas instant præducere muris,
Aut portarum aditus (ut rerum est copia) firmant.
Quaque patet campus planis ingressibus hosti,
Cervorum ambustis mitantur cornua ramis,

Et stilus occulitur, cæcum in vestigia telum.
Ecce, super clades et non medicabile vulnus,
Reliquias belli atque imperdita corpora Pœnis
Impia formido ac major raptabat Erinnys.
Trans æquor Tyrios enses atque arma parabant
Punica et Hannibalem mutato evadere cœlo.
Dux erat exsilio collectis Marte Metellus,
Sed stirpe haud parvi cognominis. is mala bello
Pectora degeneremque manum ad deformia agebat
Consulta; atque alio positas spectabat in orbe,
Quîs sese occulerent, terras: quo nomina nulla
Pœnorum, aut patriæ penetraret fama relictæ.
Quæ postquam accepit flammata Scipio mente,
Quantus Sidonium contra, fera prœlia miscens,
Ductorem stetit in campis, rapit ocius ensem,
Atque, ubi turpe malum Latioq; extrema coquebant
Cœpta viri, ruptis foribus sese arduus infert.
Tum, quatiens strictum cum voce ante ora paventum
Mucronem, Tarpeja, pater, qui templa secundam
Incolis a cœlo sedem, et Saturnia nondum
Iliacis mutata malis, tuque aspera pectus
Ægide Gorgoneos virgo succincta furores,
Indigetesque Dei, sponte, en, per numina vestra,
Perque caput, nullo levius mihi numine, patris
Magnanimi juro, nunquam Lavinia regna
Linquam, nec linqui patiar, dum vita manebit.
Ocius antestare Deos, si mœnia tædis
Flagrabunt Libycis, nullas te ferre, Metelle,
Ausurum in terras gressus. Nî talia sancis,
Quem tremis, et cujus somnos formidine rumpis,

Hannibal hîc armatus adest. moriere, nec ullo
Pœnorum melior parietur gloria cæso.
His excussa incepta minis. Jamque ordine jusso
Obstringunt animas patriæ, dictataque jurant
Sacramenta Deis, et purgant pectora culpa.
Atque ea dum Rutulis turbata mente geruntur,
Lustrabat campos, et sævæ tristia dextræ
Facta recensebat, pertractans vulnera visu,
Hannibal, et, magna circumstipante caterva,
Dulcia præbebat trucibus spectacula Pœnis.
Quas strages inter, confossus pectora telis,
Seminecem extremo vitam exhalabat in auras
Murmure deficiens jam Clœlius, oraque nisu
Languida vix ægro et dubia cervice levabat.
Agnovit sonipes, arrectisque auribus acrem
Hinnitum effundens, sternit tellure Vagesum,
Quem tunc captivo portabat in agmina dorso.
Hinc, rapidum glomerans cursum, per lubrica ping
Stante cruore soli et mulctata cadavera cæde
Evolat, ac domini consistit in ora jacentis.
Inde, inclinatus colla, et submissus in armos,
De more inflexis præbebat scandere terga
Cruribus, ac proprio quodam trepidabat amore.
Milite non illo quisquam felicius acri
Insultârat equo, vel si resupina citato
Projectus dorso ferret sua membra, vel idem
Si nudo staret tergo, dum rapta volucris
Transigeret cursu sonipes certamina campi.
At Libys, humanos æquantem pectore sensus
Haud parce miratus equum, quinam ille sinistræ

Depugnet sorti juvenis, nomenque, decusque
Erogitat, letique simul compendia donat.
Hîc Cinna (ad Tyrios namque is sua verterat arma,
Credulus adversis, et tum comes ibat ovanti)
Auribus huic, inquit, ductor fortissime, origo est
Non indigna tuis. Quondam sub Regibus illa
Quæ Libycos renuit frenos, sub Regibus olim
Roma fuit. sed enim, solium indignata Superbi,
Ut sceptra exegit, confestim ingentia bella
Clusina venere domo. Si Porsena fando
Auditus tibi, si Cocles, si Lydia castra.
Ille, ope Mæonia et populo succinctus Etrusco,
Certabat pulsos per bella reponere Reges.
Multa adeo nequidquam ausi: pressitque tyrannus
Janiculum incumbens. Ubi mox, jam pace probata,
Compressere odia, et positum cum fœdere bellum,
Obsidibusque obstricta fides, mansuescere corda
Nescia, pro Superi! et nil non immite parata
Gens Italûm pro laude pati! bis Clœlia senos
Nondum complêrat primævi corporis annos,
Una puellarum Laurentum, et pignora pacis
Inter virgineas regi transmissa catervas:
(Facta virûm sileo) rege hæc, et fœdere, et annis,
Et fluvio spretis, mirantem interrita Thybrim
Tranavit, frangens undam puerilibus ulnis.
Cui si mutâsset sexum Natura, reverti
Forsan Tyrrhenas tibi non licuisset in oras,
Porsena. Sed juveni (ne sim tibi longior) hinc est
Et genus et clara memorandum a virgine nomen.
Talia dum pandit, vicinus parte sinistra

Per subitum erumpit clamor. Permixta ruina
Inter et arma virûm et lacerata cadavera, Paulli
Eruerant corpus media de strage jacentum.
Heu quis erat! quam non similis modo Punica telis
Agmina turbanti! vel cum Taulantia regna
Vertit, et Illyrico sunt addita vincla tyranno!
Pulvere canities atro, arentique cruore
Squalebat barba, et perfracti turbine dentes
Muralis saxi, tum toto corpore vulnus.
Quem postquam aspexit geminatus gaudia ductor
Sidonius; Fuge, Varro, inquit, fuge, Varro, superstes,
Dum jaceat Paullus: Patribus Fabioque sedenti
Et populo Consul totas edissere Cannas.
Concedam hanc iterum, si lucis tanta cupido est,
Concedam tibi, Varro, fugam. At, cui fortia et hoste
Me digna haud parvo caluerunt corda vigore,
Funere supremo et tumuli decoretur honore.
Quantus, Paulle, jaces! qui tot mihi millibus unus
Major lætitiæ caussa es. Cum fata vocabunt,
Tale precor nobis, salva Karthagine, letum.
Hæc ait: et sociûm mandari corpora terræ,
Postera cum thalamis Aurora rubebit apertis,
Imperat; armorumque jubet consurgere acervos,
Arsuros, Gradive, tibi. Tum munera jussa,
Defessi quanquam, accelerant, sparsoq; propinquos
Agmine prosternunt lucos: sonat icta bipenni
Frondosis silva alta jugis. hinc ornus et albæ
Populus alma comæ, validis accisa lacertis,
Scinditur, hinc ilex proavorum consita seclo.
Devolvunt quercus, et amantem litora pinum,

Ac, ferale decus, mœstas ad busta cupressos.
Funereas tum deinde pyras certamine texunt:
Officium infelix et munus inane peremtis.
Donec anhelantes stagna in Tartessia Phœbus
Mersit equos, fugiensque polo Titania cæcam
Orbita nigranti traxit caligine noctem.
Post, ubi fulserunt primis Phaethontia frena
Ignibus, atque sui terris rediere colores,
Supponunt flammam, et manantia corpora tabo
Hostili tellure cremant. Subit horrida mentem
Formido incerti casus, tacitusque pererrat
Intima corda pavor, si fors ita Martis iniqui
Mox ferat, hac ipsis inimica sede jacendum.
Ast, tibi, bellipotens, sacrum, constructus acervo
Ingenti mons armorum surgebat ad astra.
Ipse, manu celsam pinum flammaque comantem
Attollens, ductor Gradivum in vota ciebat;
Primitias pugnæ et læti libamina belli
Hannibal Ausonio cremat hæc de nomine victor,
Et tibi, Mars genitor, votorum haud surde meorum,
Arma electa dicat spirantum turba virorum.
Tum, face conjecta, populatur fervidus ignis
Flagrantem molem, et, rupta caligine, in auras
Actus apex claro perfundit lumine campos.
Hinc citus ad tumulum donataque funera Paullo
Ibat, et hostilis leti jactabat honorem.
Sublimem eduxere pyram, mollesque virenti
Stramine composuere toros. superaddita dona,
Funereum decus: expertis invisus et ensis,
Et clipeus terror Nomadum: atq; insigne superbum,

Tum laceri fasces fractæque in Marte secures.
Non conjux native aderant, non juncta propinquo
Sanguine turba virûm, aut celsis de more feretris
Præcedens prisca exsequias decorabat imago.
Omnibus exuviis nudo jamque Hannibal unus
Sat decoris laudator erat; fulgentia pingui
Murice suspirans inicit velamina et auro
Intextam chlamydem, ac supremo affatur honore:
I, decus Ausoniæ, quo fas est ire superbas
Virtute et factis animas. tibi gloria leto
Jam parta insigni. nostros Fortuna labores
Versat adhuc, casusque jubet nescire futuros.
Hæc Libys; atq; repens crepitantibus undiq; flammi
Æthereas anima exsultans evasit in auras.
Fama dehinc gliscente sono jam sidera adibat;
Jam maria ac terras primamque intraverat urbem.
Diffidunt muris. solam pavitantibus arcem
Speravisse sat est. nec enim superesse juventam,
Ac stare Ausoniæ vacuum sine corpore nomen.
Quodque adeo nondum portis irruperit hostis,
Contemtu cessare putant. jam tecta cremari,
Ac delubra rapi, cædesque ante ora nefandæ
Natorum, septemque arces fumare videntur.
Lux una eversas bis centum in strage curules,
Ac juvenum bis tricenis orbata gemebat
Millibus exhaustæ nutantia mœnia Romæ:
Atque ea post Trebiam, post Tusci stagna profundi
Nec sociûm numero pariter leviore peremto.
Sed vero, sed enim reliqui pia turba Senatus
Munera sortito invadunt. Celer omnia lustrans

Clamitat attonitis Fabius, Non ulla relicta est
(Credite) cunctandi ratio. approperemus: ut hostis
Nequidquam armatos ausit succedere muros.
Dura inter pavidos alitur fortuna sedendo,
Et gliscunt adversa metu: ite ocius, arma
Deripite, o pubes, templis. vos atria raptim
Nudate, et clipeos in bella refigite captos.
Sat patriæ sumus; e numero si ad prœlia nostro
Nil minuit pavor. In patulis illa horrida campis
Sit metuenda lues: muros haud fregerit unquam,
Exsultare levis nudato corpore, Maurus.
Dum Fabius lapsas acuit formidine mentes,
Varronem adventare vagus per mœnia rumor
Spargit, et occulto perfundit pectora motu.
Haud secus, ac fractæ rector si forte carinæ
Litoribus solus vacuis ex æquore sospes
Adnatet, incerti trepidant, tendantve, negentve
Jactato dextras, ipsamque odere salutem
Unius amissa superantis puppe magistri.
Quam restare viro labem, qui accedere portis
Audeat, ac dirum veniat pavitantibus omen!
Hos mulcens questus Fabius deforme docebat
Cladibus irasci, vulgumque arcebat ab ira.
Adversis etenim frangi non esse virorum,
Qui Martem inscribant genti, non posse dolores
Condere, et ex pœna solatia poscere luctus.
Si vero exprobare sinant, sibi tristius illum
Illuxisse diem, quo castris viderit ire
Varronem, quam quo videat remeare sine armis.
His dictis sedere minæ, et conversa repente

Pectora: nunc fati miseret, nunc gaudia Pœno
Consulibus reputant cæsis erepta duobus.
Ergo omne effundit longo jam se agmine vulgus
Gratantum, magnaque actum se credere mente
Testantur, quod, fisus avis sceptrisque superbis,
Laomedontiadum non desperaverit urbi.
Nec minus infelix culpæ, grandique pudore
Turbatus, Consul titubantem ad mœnia gressum
Portabat lacrimans: dejectum attollere vultum,
Ac patriam aspicere, et luctus renovare pigebat.
Quod vero reduci tum se populusque Patresque
Offerrent, non gratari; sed poscere natos
Quisque suos, fratresque simul, miseræque parentes
Ire videbantur laceranda ad Consulis ora.
Sic igitur nullo lictore invectus in urbem,
Damnatum Superis aspernabatur honorem.
At Patres Fabiusque, procul mœrore remoto,
Præcipitant curas. Raptim, delecta juventa,
Servitia armantur; nec claudit castra saluti
Postpositus pudor. infixum est Æneia regna
Parcarum in leges quacunque reducere dextra,
Proque arce et sceptris et libertatis honore
Vel famulas armare manus. Primæva suorum
Corpora prætexto spoliant velamine, et armis
Insolitis cingunt. puerilis casside vultus
Clauditur, atque hostis pubescere cæde jubetur.
Idem obsecrantes, captivum vulgus ut auro
Pensarent parvo, (nec pauca fuere precantum
Millia) miranti durârunt prodere Pœno.
Cuncta adeo scelera et noxam superaverat omnem,

Armatum potuisse capi. Tunc terga dedisse
Damnatis Siculas longe meritare per oras
Impositum, donec Latio decederet hostis.
Hæc tum Roma fuit; post te cui vertere mores
Si stabat fatis, potius, Karthago, maneres.

C. SILII ITALICI

PUNICORUM

LIBER XI.

LIBER XI.

V. 1—24.

NUNC, age, quos clades insignis Iapyge campo
Verterit ad Libyam populos Sarranaque castra,
Expediam. Stat nulla diu mortalibus usquam,
Fortuna titubante, fides. Adjungere dextras
Certavere palam rumpenti fœdera Pœno,
Heu! nimium faciles læsis diffidere rebus:
Sævior ante alios iras servâsse repostas,
Atque odium renovare ferox in tempore Samnis.
Mox levis et sero pressurus fata pudore
Bruttius, ambiguis fallax mox Appulus armis.
Tum gens Hirpini vana indocilisque quieti,
Et rupisse indigna fidem. ceu dira per omnes
Manarent populos fœdi contagia morbi.
Jamque Atella suas, jamque et Calatia adegit,
Fas superante metu, Pœnorum in castra cohortes.
Inde Phalanteo levitas animosa Tarento,
Ausonium laxare jugum. Patefecit amicas
Alta Croton portas, Afrisque ad barbara jussa
Thespiadum docuit submittere colla nepotes.
Idem etiam Locros habuit furor. Ora vadosi
Litoris, Argivos major qua Græcia muros
Servat, et Ionio luitur curvata profundo,
Lætas res Libyæ et fortunam e more secuta,
Juravit pavitans Tyrio sua prœlia Marti.

Jam vero, Eridani tumidissimus accola, Celtæ
Incubuere malis Italûm, veteresque doloris
Tota se socios properârunt jungere mole.
Sed fas id Celtis, fas impia bella referre
Bojorum fuerit populis. Capuæne furorem,
Quem Senonum genti, placuisse? et Dardana ab ortu
Mœnia barbarico Nomadum sociata tyranno
Quisnam, mutato tantum nunc tempore, credat?
Luxus, et insanis nutrita ignavia lustris,
Consumtusque pudor peccando, unisque relictus
Divitiis probrosus honor, lacerabat hiantem
Desidia populum, ac resolutam legibus urbem.
Insuper exitio truculenta superbia agebat.
Nec vitiis deerant vires. non largior ulli
Ausoniæ populo (sic tum fortuna fovebat)
Aurique argentique modus: madefacta veneno
Assyrio maribus vestis, medioque dierum
Regales epulæ, atque ortu convivia solis
Deprensa, et nulla macula non illita vita.
Tum populo servi Patres, plebesque Senatus
Invidia læta, et collidens dissona corda
Seditio. Sed enim interea temeraria pubis
Delicta augebat, pollutior ipsa, senectus.
Nec, quos vile genus despectaque lucis origo
Fœdabat, sperare sibi et deposcere primi
Deerant imperia ac patriæ pereuntis habenas.
Quin etiam exhilarare viris convivia cæde
Mos olim, et miscere epulis spectacula dira
Certantum ferro; sæpe et super ipsa cadentum
Pocula, respersis non parco sanguine mensis.

Has, astu aggressus, quo verteret acrius ægras
Ad Tyrios mentes, quia nulla sorte daturam
Certus erat Romam, neque enim impetrata volebat,
(Pacuvio fuit haud obscurum crimine nomen)
Hortatur summi partem deposcere juris,
Atque alternatos sociato Consule fasces:
Et, si partita renuant sedisse curuli,
Æquatumque decus geminasque videre secures,
Ultorem ante oculos atque ora adstare repulsæ.
Ergo electa manus gressu fert dicta citato.
Antistat cunctis præcellens Virrius ore:
Sed genus obscurum, nullique furore secundus.
Qui postquam cœtu Patrum ingentique Senatu
Impia dementis vulgi, ac vix tota, profudit
Consulta, et tumidis incendit vocibus aures;
Concordi fremitu renuentum effunditur asper
Toto e concilio clamor. tum quisque fatigat
Increpitans, vocumque tremit certamine templum.
Hîc Torquatus, avum fronte æquavisse severa
Nobilis, Heu Capua portantes talia dicta
Romuleis durâstis, ait, succedere muris?
Ad quos non ausi Karthago atque Hannibal arma
Post Cannas afferre suas? Nunquamne per aures
It vestras, in Tarpeja cum sede Latini
Orarent paria, haud verbis, haud voce, sed acri
Propulsum dextra, qui tum mandata superbo
Ore apportabat, tanto per limina templi
Turbine præcipitem revoluti corporis actum,
Ut, sævo afflictus saxo, spectante piaret
Tristia dicta Jove, et lueret verba impia leto?

En ego progenies ejus, qui sede Tonantis
Expulit orantem, et nuda Capitolia Consul
Defendit dextra. Rapidum hinc, palmasque virorum
Intentantem oculis, proavitaque facta parantem
Ut vidit majore adeo crudescere motu,
Excipit his frendens Fabius: Pro cuncta pudendi!
Sedes, ecce, vacat, belli viduata procella:
Quem, quæso, e vobis huic imposuisse paratis?
Inque locum Paulli quemnam datis? an tua, Virri,
Prima atque ante alias sors, concedente Senatu,
Te citat, ac nostris æquat jam purpura Brutis?
I, demens, i, quo tendis: tibi perfida fasces
Det Karthago suos. Medio fervore loquentis,
Impatiens ultra gemitu cohibere furorem,
Fulminea torvum exclamat Marcellus ab ira:
Quæ tandem, et quam lenta tenet patientia mentem,
O confuse nimis Gradivi turbine Varro,
Ut perferre queas furibunda insomnia Consul?
Nonne exturbatos jamdudum limine templi
Præcipites agis ad portas? et discere cogis
Semiviros, quod sit nostro de more creati
Consulis imperium? Non unquam sobria pubes
Et peritura brevi, moneo, ocius Urbe facesse.
Muros ante tuos (ut par est) debita ductor
Armatus responsa dabit. Consurgere cuncti
Hinc pariter, magnoque viros clamore premebant.
Necnon et foribus propere Campana juventus
Extulit ipsa gradum, tantæque dolore repulsæ
Concitus Hannibalem volvebat Virrius ore.
Fulvius, (huic nam spondebant præsagia mentis

Venturum decus, et Capuæ pereuntis imago
Jam tum erat ante oculos) Non si Karthaginis, inquit,
Ductorem vestris devinctum colla catenis
Romam victor agis, posthac intrare Quirini
Sacratas dabitur sedes. tende ocius, oro,
Quo mens ægra vocat. Referunt hæc inde citati
Mixta minis et torva trucis responsa Senatus.
Tantane, omnipotens, caligine mersa latere
Fata placet? veniet quondam felicior ætas,
Cum pia Campano gaudebit Consule Roma,
Et per bella diu fasces perque arma negatos
Ultro ad magnanimos referet secura nepotes.
Pœna superborum tamen hæc durabit avorum,
Quod non ante suos Capua ad suffragia mittet,
Quam Karthago suos. Postquam nunc dicta Senatus,
Nunc facta exposuit, tum veris falsa per artem
Virrius admiscens cecinit fatale cruenti
Turbatis signum belli. Furiata juventus
Arma, arma, Hannibalemq; volunt. Ruit undiq; vulgus,
Et Pœnos in tecta vocant: ingentia facta
Sidonii juvenis celebrant, ut ruperit Alpes
Herculei socius decoris, Divisque propinquas
Transierit cursu rupes: ut cæde referta
Clauserit Eridani victor vada: victor ut idem
Lydia Romano turbârit stagna cruore.
Ut Trebiæ ripas æterno nomine famæ
Tradiderit, Paullumque idem inter prœlia, et idem
Flaminium, proceres rerum, demiserit umbris.
His super excisam primori Marte Saguntum,
Et juga Pyrenes, et Iberum, et sacra parentis,

Juratumque viro bellum puerilibus annis
Accumulant. unum, ducibus tot cæde peremtis,
Tot fusis acie, stare inter prœlia nullis
Attactum telis. Superûm cum munere detur
Huic sociare viro dextras et fœdere jungi;
Fastus exsanguis populi vanumque tumorem
Nimirum Capua et dominatum perferat Urbis,
Ceu famulis fasces æquataque jura negantis?
Prorsus enim tanto potiorem nomine habendum
Varronem, ut fugit Consul fulgentior ostro.
Talia jactantes jam lectam sorte parabant
Mittere, quæ Tyrios adjungat fœdere, pubem.
Sed non invictum ponebat pectore robur
Tum solum Decius Capuæ decus. isque receptus
In medios cœtus, neque enim differre dabatur;
Itis, ait, cives violanda ad jura parentum?
Damnatumque caput temerati fœderis aris
Jungitis hospitio? Quæ tanta oblivio recti?
Magnam atque in magnis positam populisque virisque
Adversam ostentare fidem! Nunc tempus inire
Prœlia pro Rutulis; nunc signa aciemque movere,
Dum trepidæ res, et medicinam vulnera poscunt;
Is locus officio, cum cessant prospera, cumque
Dura ad opem Fortuna vocat. nam læta fovere,
Haudquaquam magni est animi decus: huc, age, adeste.
Novi Dîs animas similes et pectora magnis
Nunquam angusta malis: capiunt (mihi credite) Cannas,
Et Trasymena vada, et Paulli memorabile letum.
Hi sunt, qui vestris infixum mœnibus hostem
Dejecere manu, et Capuam eripuere superbis

Samnitum jussis. hi sunt, qui jura dedere
Terrore expulso, Sidicinaque bella remôrunt.
Quo fugitis? socios quosve additis? Ille ego sanguis
Dardanius, cui sacra pater, cui nomina liquit
Ab Jove ducta Capys, magno cognatus Iulo;
Ille ego, semihomines inter Nasamonas, et inter
Sævum atque æquantem ritus Garamanta ferarum,
Marmarico ponam tentoria mixtus alumno?
Ductoremque feram, cui nunc pro fœdere proque
Justitia est ensis, solæque e sanguine laudes?
Non ita, non Decio permixtum fasque nefasque,
Hæc ut velle queat. Nullo nos invida tanto
Armavit Natura bono, quam janua mortis
Quod patet, et vita non æqua exire potestas.
Hæc vana aversas Decius jactavit ad aures.
Ast delecta manus jungebat fœdera Pœno.
Jamque aderat præmissa duci turbante tumultu
Autololes numerosa cohors. Ipse agmine magno
Festinata citus per campos signa movebat.
Et Decius, Nunc hora, viri, nunc tempus: adeste,
Dum Capua dignum, dum me duce dextera vindex
Molitur facinus; procumbat barbara pubes.
Pro se quisque alacres rapite hoc decus. Hostis adire
Si parat, obstructas replete cadavere portas,
Et ferro purgate nefas. hic denique solus
Eluerit sanguis maculatas crimine mentes.
Dumque ea nequidquam non ulli læta profatur,
Audita asperitate viri cœptoque feroci,
Multa feta gerens ira præcordia, Pœnus
Adstabat muris, propereque arcessere lectos

Immitem castris Decium jubet. Horrida virtus,
Armatumque fide pectus, rectique cupido,
Et major Capua mens imperterrita mole
Invicta stabat, torvoque minacia vultu
Jussa ducis, verbisque etiam incessebat amaris.
Quem Libyæ rector tot signa tot arma ferentes
Spernentem increpitans magno clamore profatur:
Post Paullum, post Flaminium componimur, eheu!
Vecordi Decio, mecum certâsse volenti
In decus et famam leti. Rapite, ite citati,
Signa, duces. Pateatne mihi Campana vetante
Urbs Decio, explorare libet, nova bella moventi
Cui patuere Alpes, saxa impellentia cœlum,
Atque uni calcata Deo. Suffuderat ora
Sanguis, et a torvo surgebant lumine flammæ.
Tum rictus spumans, et anhelis faucibus acta
Versabant penitus dirum suspiria murmur.
Sic urbem invectus, toto comitante Senatu,
Et vulgo ad spectanda ducis simul ora ruente,
Effundit cunctam rabiem irarumque procellas.
Necnon et Decio propiora pericula mentem
Flammârant, tempusque adeo cernebat adesse,
Quo laudes ducis invicti superaret inermis.
Non illum fuga, non clausi occuluere penates:
Sed liber, veluti nullus penetrâsset in urbem
Hannibal, intrepido servaverat otia vultu.
Cum juvenem sævis (horrendum) concitus armis
Invadunt globus, et pedibus sublime sedentis
Ductoris sistunt. Tonat inde ferocibus alte
Incessens victor dictis, Solusne ruentem

Fulcire, et revocare paras a funere, Romam?
O demens! en, qui Divûm mihi munera tanta
Eripiat. Decio prorsus servabar inerti
Vincendus, Decio imbelli, cui femina nulla,
Orta in Agenoreis nostræ Karthaginis oris,
Cesserit: huic agedum, (nam cur indigna feramus?)
Magnanimo miles meritas innecte catenas.
Dixerat hæc: necdum finem convicia nôrant.
[Cum fera gens Decii constanti pectore corpus
Invadit, vincitque manus post terga catenis.]
Illatus velut armentis super ardua colla
Cum sese imposuit, victorque immane sub ira
Infremuit leo, et immersis gravis unguibus hæsit,
Mandit anhelantem pendens cervice juvencum.
At Decius, dum vincla ligant, Necte ocius, inquit,
(Nam sic Hannibalem decet intravisse) catenas,
Fœderis infausti pretium. Sic victima prorsus
Digna cadat Decius. nec enim te, sanguine lætum
Humano, sit fas cæsis placâsse juvencis.
En dextra! en fœdus! Nondum tibi Curia, necdum
Templorum intrati postes: jam panditur acri
Imperio carcer. Perge, ac primordia tanta
Accumula paribus factis. Mihi fama sub umbras
Te feret oppressum Capuæ cecidisse ruinis.
Nec plura effari concessum. Obnubitur atra
Veste caput, trahiturque ferox ante ora suorum.
Exin victor ovans sedato pectore tandem
Spectandis urbis tectis templisque serenos
Lætus circumfert oculos, et singula discit:
Quis muris sator, et pubes sit quanta sub armis,

Quotque auri pateant bello argentique talenta.
Nunc qualis frenata acies, nunc deinde pedestris
Copia quanta viris. monstrant Capitolia celsa,
Stellatesque docent campos, Cereremque benignam.
Jamque diem ad metas defessis Phœbus Olympo
Impellebat equis, fuscabat et Hesperus umbra
Paulatim infusa properantem ad litora currum.
Instituunt de more epulas, festamque per urbem
Regifice exstructis celebrant convivia mensis.
Ipse, Deûm cultu et sacro dignatus honore,
Præcipuus multoque procul splendentibus ostro
Accipitur sublime toris: non una ministri
Turba gregis: posuisse dapes his addita cura,
His adolere focos, his ordine pocula ferre.
Necnon et certis struitur penus. Aspera mensa
Pondera cælati fulgent antiquitus auri.
Eripiunt flammæ noctem, strepituque moventum
Murmurat alta domus. Stupet inconsuetus opimæ
Sidonius mensæ miles, faciemque superbi
Ignotam luxus oculis mirantibus haurit.
Vescitur ipse silens, et tantos damnat honores
Esse epulis, facilesque coli tanto agmine mensas.
Donec pulsa fames, et Bacchi munera duram
Laxârunt mentem. tum frontis reddita demum
Lætitia, et positæ graviores pectore curæ.
Personat Euboica Teuthras testudine, Cumes
Incola, et obtusas immiti murmure sævæ
Inter bella tubæ permulcet cantibus aures.
Jamque Jovem et lætos per furta canebat amores,
Electræque toros Atlantidos: unde creatus,

Proles digna Deûm, tum Dardanus: isque Tonanti
Ut det Erichthonium magna de stirpe nepotem.
Hinc Tros, hinc Ilus, generis tunc ordine longo
Assaracus, nulloque minor famave manuve
Tum Capys ut primus dederit sua nomina muris.
Concelebrant plausu pariter Sidonia pubes,
Campanæque manus. Ante omnes ductor honori
Nominis augusto libat carchesia ritu;
Cetera quem sequitur, Bacchique ex more liquorem
Irrorat mensis turba, ardescitque Lyæo.
Interea, Tyrio resoluta in gaudia cœtu
Converso, (neque enim, juvenis non digne sileri,
Transmittam tua cœpta libens, famamque negabo
Quanquam imperfectis, magnæ tamen indolis, ausis)
Mens una inviolata mero, nullisque venenis
Potando exarmata, decus pugnæque, necisque
Sidoniæ tacito volvebat pectore molem.
Quoque esset miranda magis tam sacra libido,
Pacuvio genitus patrias damnaverat artes.
Is variis oneratum epulis atque atria tardo
Linquentem gressu comitatus pone parentem,
Postquam posse datum meditata aperire, novosque
Pandere conatus, et liber parte relicta
Tectorum a tergo patuit locus, Accipe digna
Et Capua et nobis, inquit, consulta. Togaque
Armatum amota nudat latus. Hoc ego bellum
Conficere ense paro, atque avulsum ferre Tonanti
Rectoris Libyci victor caput. hic erit ille,
Qui polluta dolis jam fœdera sanciet, ensis.
Si perferre nequit spectacula tanta senectus,

Et tremit inceptis lasso majoribus ævo,
At tu securis concede penatibus, et me
Linque meæ menti: summum quod credis, et æquas
Hannibalem Superis, o quantum nomine major
Jam Pœno tibi natus erit! Vibrabat ab ore
Ignis atrox, animusque viri jam bella gerebat,
Cum senior, tanti pondus conaminis ægra
Jamdudum vix aure ferens, tremebundus ibidem
Sternitur, et pedibus crebro pavida oscula figens,
Per si quid superest vitæ, per jura parentis,
Perque tuam nostra potiorem, nate, salutem,
Absiste inceptis, oro: ne sanguine cernam
Polluta hospitia, ac tabo repleta cruento
Pocula, et eversas pugnæ certamine mensas.
Tune illum, quem non acies, non mœnia et urbes
Ferre valent, cum frons propior lumenque corusco
Igne micat, tune illa viri, quæ vertice fundit,
Fulmina pertuleris; si viso intorserit ense
Diram, qua vertit per campos agmina, vocem?
Fallit te, mensas inter quod credis inermem.
Tot bellis quæsita viro, tot cædibus armat
Majestas æterna ducem. Si admoveris ora,
Cannas, et Trebiam ante oculos, Trasymenaq; busta,
Et Paulli stare ingentem miraberis umbram.
Quid? tanto in casu comitum juxtaque jacentum
Torpebunt dextræ? Parce, oro, et desine velle,
Cui nequeas victor superesse. An tristia vincla
Et Decius non erudiunt componere mentem?
Talia commemorans, famæ majoris amore
Flagrantem ut vidit juvenem surdumque timori;

Nil ultra posco, refer in convivia gressum:
Approperemus, ait. Non jam tibi pectora pubis
Sidoniæ fodienda manu tutantia regem.
Hoc jugulo dextram explora. namq; hæc tibi ferrum,
Si Pœnum invasisse paras, per viscera ferrum
Nostra est ducendum. tardam ne sperne senectam.
Opponam membra, atque ensem extorquere negatum
Morte mea eripiam. Lacrimæ tunc ore profusæ,
Et magna Superûm cura servatus in arma
Scipiadæ Pœnus; nec tantum fata dederunt
Externa peragi dextra. Pulcherrimus iræ,
Et dignus fieri compos memorabilis ausi,
Amisit quantam posito conamine laudem,
Cui tantum est voluisse decus? Tum reddere sese
Festinant epulis, et tristia fronte serenant:
Donec læta virûm solvit convivia somnus.
Postera lux Phaethontis equos proferre parabat,
Jam rapido summis curru splendente sub undis:
Et juvenis, magno generatus Hamilcare, duras
Jamdudum exercet curas. Karthaginis arces
Ire ferox Mago, et Patribus portare jubetur
Nuntia facta ducis. Præda et captiva leguntur
Corpora, dereptæque viris sub Marte cruento
Exuviæ, fausti Superis libamina belli.
Altera curarum Libycis demittitur oris
Heu! Decius, reduci lentas servatus ad iras;
Ni pœnæ juvenem indignæ miseratus ab alto
Jupiter antiquam Batti vertisset ad urbem.
Hic Pellea virum Ptolemæi sceptra vehentum
Eripuere minis, resolutaque vincula collo.

Atque eadem vitæ custos mox deinde quieto
Accepit tellus ossa inviolata sepulcro.
Nec Venerem interea fugit exoptabile tempus
Pœnorum mentes cæco per læta premendi
Exitio, et luxu corda importuna domandi.
Spargere tela manu passim fallentia natis
Imperat, et tacitas in pectora mittere flammas.
Tum pueris dulce arridens: Eat improba Juno,
Et nos (nec mirum, quid enim sumus?) acta secundis
Despiciat. Valet illa manu, valet illa lacertis:
Parvula nos arcu puerili spicula sensim
Fundimus; it nullus nostro de vulnere sanguis.
Verum, agite, o mea turba, precor, nunc tempus, adeste,
Et Tyriam pubem tacitis exurite telis.
Amplexu, multoque mero, somnoque virorum
Profliganda acies, quam non perfregerit ensis,
Non ignes, non immissis Gradivus habenis.
Combibat illapsos ductor per viscera luxus,
Nec pudeat picto fultum jacuisse cubili,
Nec crinem Assyrio perfundere pugnet amomo.
Ille sub hiberno somnos educere cœlo
Jactatus, tectis malit consumere noctes.
Ac ponat ritus vescendi, sæpe citato
Dum residet sub casside equo, discatque Lyæo
Imbellem donare diem. tum deinde madenti
Post epulas sit grata chelys, segnisque soporas,
Aut nostro vigiles ducat sub numine noctes.
Hæc postquam Venus, applaudit lascivus, et alto
Mittit se cœlo niveis exercitus alis.
Sentit flammiferas pubes Maurusia pennas,

Et pariter fusis tepuerunt pectora telis.
Bacchi dona volunt, epulasque, et carmina rursus
Pieria liquefacta lyra. Non acer aperto
Desudat campo sonipes: non ulla per auras
Lancea nudatos exercet torta lacertos.
Mollitæ flammis lymphæ languentia somno
Membra fovent, miserisque bonis perit horrida virtus.
Ipse etiam, afflatus fallente Cupidine, ductor
Instaurat mensas dapibus, repetitque volentum
Hospitia, et patrias paulatim decolor artes
Exuit, occulta mentem vitiante sagitta.
Altera jam patria, atque æquo sub honore vocatur
Altera Karthago Capua, intactumque secundæ
Fortunæ ingenium vitia allatrantia quassant.
Nec luxus ullus mersæque libidine vitæ
Campanis modus: accumulant, variasque per artes
Scenarum certant epulas distinguere ludo.
Ut strepit assidue Phrygiam ad Nilotica loton
Memphis Amyclæo passim lasciva Canopo.
Inprimis dulcem, Pœno lætante, per aures
Nunc voce infundit Teuthras, nunc pectine cantum.
Isque ubi mirantem resonantia pollice fila
Ductorem vidit Libyæ, canere inde superbas
Aoniæ laudes sensim testudinis orsus,
Concordem citharæ movit per carmina linguam,
Vincere linquentes vitam quæ possit olores.
Atquc hæc e multis carpsit mollissima mensæ
[Facta antiqua virûm, placidas quîs mulceat aures.]
Argolicis quondam populis (mirabile dictu!)
Exaudita chelys, lapidem testudine felix

Ducere, et in muros posuisse volentia saxa.
Hæc Amphionio vallavit pectine Thebas,
Ac, silice aggeribus per se scandente vocatis,
Jussit in immensum cantatas surgere turres.
Altera, turbatum plectro moderata profundum,
Et tenuit phocas, et in omni Protea forma
Traxit, et æquoreo portavit Ariona dorso.
Jam, quæ Peliaca formabat rupe canendo
Heroum mentes et magni pectora Achillis,
Centauro dilecta chelys compesceret iras,
Percussa fide, vel pelagi vel tristis Averni.
Namque chaos, cæcam quondam sine sidere molem
Non surgente die, ac mundum sine luce canebat.
Tum Deus ut liquidi discîsset stagna profundi,
Tellurisque globum media compage locâsset:
Ut celsum Superis habitare dedisset Olympum,
Castaque Saturni monstrabat secula patris.
Sed, quos pulsabat Rhipæum ad Strymona, nervi,
Auditus Superis, auditus manibus Orpheus,
Emerito fulgent clara inter sidera cœlo.
Hunc etiam mater, tota comitante sororum
Aonidum turba, mater mirata canentem.
Non illo Pangæa juga aut Mavortius Hæmus,
Non illo modulante sonos stetit ultima Thrace:
Cum silvis venere feræ, cum montibus amnes.
Immemor et dulcis nidi, positoque volatu
Non mota volucris captiva pependit in æthra.
Quin etiam Pagasæa ratis, cum cærula nondum
Cognita terrigenis, pontoque intrare negarent,
Ad puppim sacræ, cithara eliciente, carinæ

Adductum cantu vidit mare. Pallida regna
Bistonius vates flammisque Acheronta sonantem
Placavit plectro, et fixit revolubile saxum.
O diræ Ciconum matres, Geticique furores,
Et damnata Deis Rhodope! tulit ora revulsa
In pontum, ripis utraque sequentibus, Hebrus.
Tum quoque, cum rapidi caput a cervice recisum
Portarent fluctus, subito emicuere per undas
Ad murmur cete toto exsultantia ponto.
Sic tum Pierius bellis durata virorum
Pectora Castalio frangebat carmine Teuthras.
Interea placida attulerant jam flamina terris
Magonem Libycis. Lauro redimita subibat
Optatos puppis portus, pelagoque micabant
Captiva arma procul celsa fulgentia prora.
At, patulo surgens jamdudum ex æquore, late
Nauticus implebat resonantia litora clamor,
Et, simul adductis percussa ad pectora tonsis,
Centeno fractus spumabat verbere pontus.
Nec lentum in medios rapienda ad gaudia vulgus
Procurrit fluctus, elataque turba favore
Certatim ingenti celebrat nova gaudia plausu.
Æquatur rector Divis. illum undique matres,
Illum turba minor moniti gaudere nepotes,
Et senior manus, et juxta populusque, Patresque,
Mactatis Superûm dignantur honore juvencis.
Sic patriam Mago et portas ingressus ovantes
Fraternæ laudis fama. Ruit inde Senatus,
Et multo Patrum stipatur curia cœtu.
Tum, Divos veneratus avûm de more vetusto,

Martem, ait, egregium et fractas, quîs Itala tellus
Nitebatur, opes, pars ipse haud parva laborum,
Nuntio. Pugnatum Superis in vota secundis.
Est locus, Ætoli signat quem gloria regis,
Possessus quondam prisca inter secula Dauno:
Humentes rapido circumdat gurgite campos
Aufidus, et stagnis intercipit arva refusis;
Mox fluctus ferit Adriacos, magnoque fragore
Cedentem impellit retrorsus in æquora pontum.
Hîc Varro et magnum Latia inter nomina Paullus
Nomen, quîs rerum ducibus permissa potestas,
Vixdum depulsa nigræ caligine noctis,
Invadunt campum, et late fulgentibus armis
Accendunt ultro lucem surgentis Eoi.
Nos contra (nam germanum furor acer agebat
Optatæ pugnæ) castris cita signa movemus.
Intremit et tellus, pulsusque immugit Olympus.
Hîc fluvium et campos abscondit cæde virorum
Ductor, quo nunquam majorem ad bella tulerunt
Rectorem terræ. Vidi, cum turbine sævo
Ausonia et sonitu bellantis fusa per agros
Uni terga daret. vidi, cum Varro citato
Auferretur equo, projectis degener armis.
Quin et magnanimum, perfosso corpore telis,
Strage super sociûm vidi te, Paulle, cadentem.
Ægates ille et servilia fœdera larga
Ultus cæde dies: non plus optâsse liberet,
Quam tum concessit dexter Deus. Altera jam lux
Si talis redeat, populis sis omnibus una
Tum, Karthago, caput, terrasque colere per omnes.

Testes hi stragis, quos signum illustre superbis
Mos læva gestare viris. Tum funditur ante
Ora admirantum præfulgens annulus auro;
Datque fidem verbis haud parvo insignis acervo.
Hinc iterum repetens: Restat nunc sedibus imis
Vertenda atque æquanda solo jam subruta Roma.
Annitamur, ait, vires refovere tot haustas
Casibus, ut pateant non parca æraria dextris,
Quas emimus bello. Desit jam belua, tristis
Ausoniis terror: necnon alimenta fatigant.
Atque ea dum memorat, torvo conversus in ora
Hannonis vultu, quem gliscens gloria pravum
Ductori studio jamdudum agitabat acerbo.
Jamne tibi dextras inceptaque nostra probamus?
Jam fas Dardanio me non servire colono?
Anne iterum Hannibalem dedi placet? Atra veneno
Invidiæ nigroque undantia pectora felle,
Tandem tot titulis totque exorata tropæis,
Infelix muta. Dextra en, en dextera, quam tu
Æneadis lacerare dabas, et litora, et amnes,
Et stagna, et latos implevit sanguine campos.
Hæc Mago, atque animos favor haud obscurus alebat.
Cui, simul invidia atque ira stimulantibus, Hannon:
Talia vesani juvenis convicia miror
Haud equidem: tumet ingenio, fraternaque corda
Non tarde agnoscas et virus futile linguæ.
Qui ne mutatum vanis absistere credat,
Nunc pacem orandum, nunc improba fœdere rupto
Arma reponendum, et bellum exitiale cavendum
Auctor ego. Atque adeo vosmet perpendite, quæso,

Quid ferat: haud aliud nobis censere relictum est.
Tela, viros, aurum, classes, alimenta precatur,
Belligeramque feram. Victus non plura petîsset.
Sanguine Dardanio Rutulos saturavimus agros,
Et jacet in campis Latium. Deponere curas
Tandem ergo, bone, da, victor, liceatque sedere
In patria; liceat non exhaurire rapacis
Impensis belli vacuatos sæpe penates.
Nunc en, nunc, inquam, (falsa ut præsagia nostra
Sint, oro, mensque augurio ludatur inani)
Haud procul est funesta dies. Atrocia novi
Corda, ac prospicio natas e cladibus iras.
Vos ego, vos metuo, Cannæ. Submittite signa,
Atque adeo tentate, agedum, ac deposcite pacem:
Non dabitur. Parat ille dolor (mihi credite) majus
Exitium accepto: citiusque hæc fœdera victor,
Quam victus, dabit. Atque adeo, qui tanta superbo
Facta sonas ore, et spumanti turbine perflas
Ignorantum aures, dic, en, germanus in armis
Ille tuus par Gradivo, per secula tellus
Cui similem nunquam ductorem in bella creavit,
Mœnia Romuleæ cur nondum viderit urbis?
Scilicet e gremio matrum rapiamus in hostem
Nondum portandis habiles gravioribus armis?
Æratas jussi texamus mille carinas,
Atque omnis Libyæ quæratur belua terris?
Ut longa imperia, atque armatos proroget annos
Hannibal, et regnum trahat usque in tempora fati?
Vos vero, (neque enim occulto circumdamur astu)
Ne dulces spoliate domos; castrisque potentum

Atque opibus sancite modum. Pax optima rerum,
Quas homini novisse datum est: pax una triumphis
Innumeris potior: pax, custodire salutem
Et cives æquare potens, revocetur in arces
Tandem Sidonias; et fama fugetur ab urbe
Perfidiæ, Phœnissa, tua. Si tanta libido
Armorum tenet, atque enses non reddere perstat
Poscenti patriæ; nil suppeditare furori
Hortor, et hæc fratri Magonem dicta referre.
Plura annectentem (neque enim satiaverat iras
Dicendo) clamor turbat diversa volentum.
Si, Libyæ decus, haud ulli superabilis armis,
Hannibal est iræ tibi, destituemus ad ipsas
Victorem metas? nec opum adjumenta feremus?
Invidia unius sceptra ut jam parta retardet?
Inde alacres tribuunt, quæ belli posceret usus:
Absentique suum jactant sub teste favorem.
Mox eadem terris placitum traducere Iberis,
Dum malus obtrectat facta immortalia livor,
Nec sinit adjutas ductoris crescere laudes.

C. SILII ITALICI

P U N I C O R U M

LIBER XII.

LIBER XII.

V. 1—24.

JAM terra glaciale caput, fecundaque nimbis
Tempora, et austrifero nebulosam vertice frontem
Immitis condebat hiems, blandisque salubre
Ver Zephyris tepido mulcebat rura sereno.
Prorumpit Capua Pœnus, vicinaque late
Præmisso terrore quatit. Ceu condita bruma,
Dum Rhipæa rigent Aquilonis flamina, tandem
Evolvit serpens arcano membra cubili,
Et splendente die novus emicat, atque coruscum
Fert caput, et saniem sublatis faucibus efflat.
At Libyci ducis ut fulserunt signa per agros,
Desolata metu cuncta, et, suadente pavore,
Vallo se clausere simul, trepidique salutis
Exspectant ipsis metuentes mœnibus hostem.
Sed non ille vigor, qui ruptis Alpibus arma
Intulerat, dederatque vias, Trebiaque potitus
Mæonios Italo sceleravit sanguine fluctus,
Tunc inerat. molli luxu madefacta meroque,
Illecebris somni torpentia membra fluebant:
Quîs gelidas suetum noctes thorace gravatis
Sub Jove non æquo trahere, et tentoria sæpe
Spernere, ubi hiberna ruerent cum grandine nimbi,
Ac ne nocte quidem clipeive ensesve reposti,
Non pharetræ aut jacula, et pro membris arma fuere;

Tunc grave cassis onus, majoraque pondera visa
Parmarum, ac nullis fusæ stridoribus hastæ.
Prima instaurantem sensit certamina mitis
Parthenope, non dives opum, non spreta vigoris:
Sed portus traxere ducem secura volentem
Æquora, quæ peteret veniens Karthagine puppis.
Nunc molles urbi ritus, atque hospita Musis
Otia, et exemtum curis gravioribus ævum.
Sirenum dedit una suum memorabile nomen
Parthenope muris Acheloias: æquore cujus
Regnavere diu cantus, cum dulce per undas
Exitium miseris caneret non prospera nautis.
Hæc pone aggressus (nam frontem clauserat æquor)
Mœnia, non ullas valuit perfringere Pœnus
Tota mole vias, frustraque inglorius ausi
Pulsavit quatiens obstructas ariete portas.
Stabat Cannarum Graja ad munimina victor
Nequidquam, et cautæ mentis consulta probabat
Eventu, qui post Dauni stagnantia regna
Sanguine Tarpejas ire abstinuisset ad arces.
En, qui nos segnes, et nescire addere cursum
Fatis jactâstis, quod vobis scandere nuper
Non acie ex ipsa concessum mœnia Romæ;
Intrate, atque epulas promissas sede Tonantis
His, quæ Graja manus defendit, reddite tectis.
Talia jactabat, famæque pudore futuræ,
Irritus incepti prima si absisteret urbe,
Audebat cuncta, atque acuebat fraudibus enses.
Sed subitæ muris flammæ, totoque fluebant
Aggeris anfractu tela improvisa per auras.

Haud secus, occuluit saxi cum vertice fetus
Ales fulva Jovis, tacito si ad culmina nisu
Evasit serpens, terretque propinquus hiatu;
Illa, hostem rostro atque assuetis fulmina ferre
Unguibus incessens, nidi circumvolat orbem.
Tandem ad vicinos Cumarum vertere portus
Defessum subiit, varioque lacessere motu
Fortunam, et famæ turbando obstare sinistræ.
Sed custos urbi Gracchus, tutela vel ipsis
Certior, arcebat, muris, iterumque sedere,
Portus atque aditus iterum sperare vetabat.
Lustrat inops animi, rimaturque omnia circum
Alite vectus equo, rursusque hortatibus infit
Laudum agitare suos: Pro Dî, quis terminus, inquit,
Ante urbes standi Grajas, oblite tuorum
Factorum miles? quis erit modus? Alpibus adstat
Nimirum major moles, et scandere cœlum
Pulsantes jubeo scopulos: quanquam altera detur
Si similis tellus, aliæque repente sub astra
Exsurgant rupes, non ibis, et arduus arma
Me ducente feres? tene, heu! Cumanus hiantem
Agger adhuc murusque tenet? Gracchumque, moveri
Nunc ausum portis, parvo in discrimine cerno?
An vobis gentes, quæcunque labore parâstis,
Casu gesta putent? Per vos Tyrrhena faventum
Stagna Deûm, per ego et Trebiam, cineresq; Sagunti
Obtestor, dignos jam vosmet reddite vestra,
Quam trahitis, fama, et revocate in pectora Cannas.
Sic ductor fessas luxu attritasque secundis
Erigere, et verbis tentabat sistere mentes.

Atque hîc perlustrans aditus, fulgentia cernit
Arcis templa jugo, quorum tum Virrius, altæ
Immitis ductor Capuæ, primordia pandit.
Non est hoc, inquit, nostri, quod suspicis, ævi:
Majores fecere manus. Cum bella timeret
Dictæi regis, sic fama est, linquere terras
Dædalus invenit, nec toto signa sequenti
Orbe dare, ætherias aliena tollere in auras
Ausus se penna, atque homini monstrare volatus.
Suspensum hic librans media inter nubila corpus
Enavit, Superosque novus conterruit ales.
Natum etiam docuit falsæ sub imagine plumæ
Attentare vias volucrum: lapsumque solutis
Pennarum remis, et non felicibus alis
Turbida plaudentem vidit freta. dumque dolori
Indulget subito, motis ad pectora palmis,
Nescius heu! planctu duxit moderante volatus.
Hîc pro nubivago gratus pia templa meatu
Instituit Phœbo, atque audaces exuit alas.
Virrius hæc. Sed enim ductor numerabat inertes
Atque actos sine Marte dies, ac stare pudebat.
Ingemit adversis, respectansque irrita cœpta
Urbe Dicarchæa parat exsatiare dolorem.
Hîc quoque nunc pelagus, nunc muri saxea moles
Officit audenti, defensantumque labores.
Dumque tenet socios, dura atque obsepta viarum
Rumpere nitentes, lentus labor; ipse propinqua
Stagnorum terræque simul miracula lustrat.
Primores adsunt Capuæ, docet ille, tepentes
Unde ferant nomen Bajæ, comitemque dedisse

ıiæ puppis stagno sua nomina monstrat.
c Lucrino mansisse vocabula quondam
i memorat, medioque in gurgite ponti
leum commendat iter, qua discidit æquor
ıitryoniades, armenti victor Iberi.
lim populis dictum Styga, nomine verso
ı inter celebrem nunc mitia monstrat Avernum;
tristi nemore atque umbris nigrantibus horrens,
midatus volucri, letale vomebat
o virus cœlo, Stygiaque per urbes
one sacer sævum retinebat honorem.
ricina palus (fama est, Acherontis ad undas
re iter) cæcas stagnante voragine fauces
, et horrendos aperit telluris hiatus,
umque novo perturbat lumine manes.
ıta caligantes, longumque per ævum
ıis pressas nebulis, pallente sub umbra
erias jacuisse domos, noctemque profundam
reæ narrant urbis: tum sulfure et igni
er anhelantes coctoque bitumine campos
tant. tellus, atro exundante vapore
ans, ustisque diu calefacta medullis,
at, et Stygios exhalat in aera flatus.
rit, et tremulis metuendum exsibilat antris.
lumque cavas luctatus rumpere sedes,
xire fretis, sonitu lugubre minaci
iber immugit, lacerataque viscera terræ
ıit, et exesos labefactat murmure montes.
ınt Herculea prostratos mole gigantas
rem injectam quatere, et spiramine anhelo

Torreri late campos, quotiesque minantur
Rumpere compagem impositam, expallescere cœlum,
Apparet Prochyte sævum sortita Mimanta:
Apparet procul Inarime, quæ turbine nigro
Fumantem premit Iapetum, flammasque rebelli
Ore ejactantem, et, si quando evadere detur,
Bella Jovi rursus Superisque iterare volentem.
Monstrantur Vesvina juga, atque in vertice summo
Depasti flammis scopuli, stratusque ruina
Mons circum, atque Ætnæ fatis certantia saxa.
Necnon Misenum servantem Idæa sepulcro
Nomina, et Herculeos videt ipso in litore Baulos.
Miratur pelagique minas terræque labores.
Quæ postquam perspecta viro, regressus ad altos
Inde Pherecyadum muros, frondentia læto
Palmite devastat Nysæa cacumina Gauri.
Hinc ad Chalcidicam transfert citus agmina Nolam.
Campo Nola sedet, crebris circumdata in orbem
Turribus, et celso facilem tutatur adiri
Planitiem vallo: sed, qui non turribus arma
Defendenda daret, verum ultro mœnia dextra
Protegeret, Marcellus opem auxiliumque ferebat.
Isque ubi Agenoream procul adventare per æquor,
Et ferri ad muros nubem videt; Arma, cruentus
Hostis adest, capite arma, viri, clamatque, capitque.
Circumstant rapidi juvenes, aptantque frementi
Sanguineas de more jubas: sonat inde, citato
Agmina disponens passu, Tu limina dextræ
Servabis portæ, Nero: tu converte cohortes
Ad lævam patrias et Larinatia signa,

Clarum Volscorum Tulli decus: ast ubi jusso,
Per tacitum ruptis subita vi fundite portis
Telorum in campos nimbum. ferar ipse revulsa
In medios, equitumque traham certamina, porta.
Dumque ea Marcellus, jam claustra revellere Pœni,
Et scalis spretos tentabant rumpere muros.
Insonuère tubæ passim, clamorque virorum,
Hinnitusque, simul litui, raucoque tumultu
Cornua, et in membris concussa furentibus arma.
Fertur acerba lues disjectis undique portis,
Effusæque ruunt inopino flumine turbæ,
Improbus ut fractis exundat molibus amnis,
Propulsum ut Borea scopulis impingitur æquor,
Ut rupto terras invadunt carcere venti.
Nec, torrente, Libys, viso armorumque virûmque
Dejectus, sperare valet. Dux Dardanus instat
Attonito, prægressus equo, tergisque ruentum
Incumbens hasta, socios nunc voce fatigat:
Perge, age, fer gressus. dexter Deus; horaq; nostra est.
Hac iter ad muros Capuæ. Nunc rursus in hostem
Conversus, Sta: quo raperis? non terga tuorum,
Te, ductor Libyæ, increpito. sta. campus, et arma,
Et Mars in manibus. Dimitto 'e cæde cohortes.
Spectemur soli. Marcellus prœlia posco.
Sic rector Latius: juvenique invadere pugnam
Barcæo suadebat honor pretiumque pericli.
Sed non hæc placido cernebat pectore Juno,
Cœptoque avertit suprema in fata ruentem.
Sistere perculsos ille et revocare laborat.
Talesne e gremio Capuæ tectisque sinistris

Egredimur? state, o miseri, quîs gloria summa
Dedecori est. nil vos hodie (mihi credite) terga
Vertentes fidum exspectat. meruistis, ut omnis
Ingruat Ausonia, et sævo Mavorte parâstis,
Ne qua spes fusos pacis vitæque maneret.
Vincebat clamore tubas, vocisque vigore
Quamvis obstructas sævus penetrabat in aures.
Polydamanteis juvenis Pedianus in armis
Bella agitabat atrox, Trojanaque semina et ortus
Atque Antenorea sese de stirpe ferebat,
Haud levior generis fama sacroque Timavo
Gloria, et Euganeis dilectum nomen in oris.
Huic pater Eridanus, Venetæque ex ordine gentes,
Atque Apono gaudens populus, seu bella cieret,
Seu Musas placidus doctæque silentia vitæ
Mallet, et Aonio plectro mulcere labores,
Non ullum dixere parem; nec notior alter
Gradivo juvenis, nec Phœbo notior alter.
Qui postquam, effusis urgens vestigia frenis
Pœnorum, juxta galeam atque insigne peremti
Agnovit spolium Paulli. puer illa gerebat,
Non parvo lætus ductoris munere, Cinyps,
Dilectus Pœno Cinyps, quo gratior ora
Non fuit, ac nulla nituit plus fronte decoris.
Quale micat, semperq; novum est, quod Tiburis au
Pascit, ebur, vel qui miro candoris honore
Lucet in aure lapis, rubris advectus ab undis.
Quem postquam, egregium cristis et casside nota
Fulgentem, extremo Pedianus in agmine vidit,
Ceu subita ante oculos Paulli emersisset imago

Sedibus infernis, amissaque posceret arma,
Invadit frendens, Tune, ignavissime, sacri
Portabis capitis, quæ non sine crimine vester
Invidiaque Deûm gestaret, tegmina, ductor?
En Paullus. Vocat inde viri ad spectacula manes,
Et fugientis agit costis penetrabile telum.
Tum, delapsus equo, galeam atque insignia magni
Consulis abrumpit dextra, spoliatque videntem.
Solvitur omne decus leto, niveosque per artus
It Stygius color, et formæ populatur honores.
Ambrosiæ cecidere comæ, violataque cervix
Marmoreum in jugulum collo labente recumbit.
Haud secus Oceano rediens Cythereius ignis,
Cum sese Veneri jactat splendore refecto,
Si subita invadat nubes, hebetatur, et, atris
Decrescens tenebris, languentia lumina condit.
Ipse etiam, capta, Pedianus, casside, nudos
Attonitus stupet ad vultus, irasque coercet.
Tum, galeam magno sociûm clamore reportans,
Immitem quatiebat equum, spumantia sævo
Frena cruentantem morsu, cui turbidus armis
Obvia Marcellus rapido tulit ora tumultu:
Agnoscensque, Decus macte o virtutis avitæ,
Macte Antenoride. Nunc, inquit, rapta petamus,
Quod superest, Libyci ductoris tegmina, et ardens
Terrificis sævam fundit stridoribus hastam.
Nec forsan voti vanus foret, obvia nî vis
Gestaris opposito tenuisset corpore telum.
Qui dum vicinis ductorem protegit armis,
Transabiit non hunc sitiens gravis hasta cruorem,

Ingentesque minas mutata morte peregit.
Avehitur raptim ductor, discrimine leti
Turbatus, cursumque furens ad castra capessit.
Jamque, fugæ immodicus, tendit certamine gressum
Præcipitem versis Pœnorum exercitus armis.
Assequitur telis hostis, longasque viritim
Exsatiant iras cladum, cœloque cruentos
Certatim ostentant et Dîs ultoribus enses.
Ille dies primus docuit, quod credere nemo
Auderet Superis, Martis certamine sisti
Posse ducem Libyæ. Raptant currusque, virosque,
Massylamque feram; et vivis avulsa reportant
Tegmina bellantum, atque abeunt, sub cuspide terga
Contenti vidisse ducis. Tum Martis adæquant
Marcellum decori. graditur comitante triumpho
Major, quam ferret cum victor opima Tonanti.
Inde furens, postquam vallo vix depulit hostem,
Ductor Agenoreus, Quando hanc, quantoque cruore
Hostili labem eluerim? mea terga videre
Contigit Ausoniæ? mene, inquit, summe Deorum,
Post Trebiam statuis jam turpi funere dignum?
Vosque, invicta diu, nunc, heu! sine Marte, juventus
Debellata bonis Capuæ, non degener ipse
Gestorum Ausoniis verti victricia signa,
Vobis terga dedi. vidi, cum ad bella vocarem,
Non secus atque Italo fugere a ductore paventes.
Quid reliquum prisci Martis tibi, qui dare terga
Me revocante potes? Fundebat talia Pœnus:
Et Latiæ sese Nolana ad mœnia turmæ,
Portantes spolia insigni clamore, ferebant.

At, consueta graves per longum audire suorum
Eventus, Roma, et nunquam recreata secundis,
Allato tandem faustæ certamine pugnæ,
Erigitur, primoque Deûm se munere tollit.
Ante omnes pigra in Martem, fugiensque laborum,
Dum bellum tonat, et sese furata juventus
Dat pœnas latebræ: tum, qui dulcedine vitæ
Invenere dolos, jurataque fœdera Pœno
Corrupere, notant, et purgant crimine gentem.
Punitur patriam meditati linquere terram
Consilium infelix sceleratáque culpa Metelli.
Talia corda virûm. Sed enim nec femina cessat
Mente æquare viros, et laudis poscere partem.
Omnis, præ sese portans capitisque manusque
Antiquum decus ac derepta monilia collo,
Certatim matrona ruit, belloque ministrant.
Haud tanta cessisse viros in tempore tali
Laudis sorte piget; factoque in secula ituro
Lætantur tribuisse locum. Tum celsa Senatus
Subsequitur turba. In medium certamine magno
Privatæ cumulantur opes. Nudare penates,
Ac nihil arcanos vitæ melioris ad usus
Seposuisse juvat. Coit et sine nomine vulgus.
Corpore sic toto ac membris Roma omnibus usa,
Exsangues rursus tollebat ad æthera vultus.
Addunt spem miseris dulcem Parnasia Cirrha
Portantes responsa viri. nam læta ferebant
Exaudisse adytis, sacra cum voce tonaret
Antrum, et mugiret Phœbo jam intrata sacerdos.
Solvite, gens Veneris, graviores corde timores:

Adversi en quidquid duro sub Marte manebat,
Exhaustum est vobis. restant leviora laborum,
Et sine pernicie terror. Dîs vota precesque
Ferte modo, et tepidos aris libate cruores.
Neu date terga malis. aderit Gradivus, et ipse
Delius avertet propiora pericula vates,
Trojanos notus semper minuisse labores.
Sed vero, sed enim ante omnes altaria fument
Centum festa Jovi: centum cadat hostia cultris.
Ille trucem belli nubem sævasque procellas
In Libyam violentus aget; spectabitis ipsi
Ægida turbato quatientem in prœlia mundo.
Atque ea Parnasi postquam clamata sub antris
Allatum, vulgique Deus pervenit ad aures;
In Capitolinas certatim scanditur arces,
Sternunturque Jovi, et delubrum sanguine honora
Tum Pæana canunt, responsaque fida precantur.
Interea assuetis senior Torquatus in armis,
Sardoas patrio quatiebat milite terras.
Namque, ortum Iliaca jactans ab origine nomen,
In bella Hampsagoras Tyrios renovata vocârat.
Proles pulchra viro, nec tali digna parente,
Hostus erat: cujus fretus fulgente juventa,
Ipse asper paci, crudos sine viribus annos,
Barbarici studio ritus, refovebat in armis.
Isque ubi Torquatum raptim properata ferentem
Signa videt, pugnæque avidas accedere dextras,
Fraude loci nota, latebrosa per avia saltus
Evolat, et, provisa fugæ compendia carpens,
Virgulta tegitur valle ac frondentibus umbris.

Insula, fluctisono circumvallata profundo,
Castigatur aquis, compressaque gurgite terras
Enormes cohibet nudæ sub imagine plantæ.
Inde Ichnusa prius Grajis memorata colonis,
Mox, Libyci, Sardus, generoso sanguine fidens
Herculis, ex sese mutavit nomina terræ.
Affluxere etiam, et sedes posuere coactas
Dispersi pelago, post eruta Pergama, Teucri.
Nec parvum decus, advecto cum classe paterna
Agmine Thespiadum, terris, Iolae, dedisti.
Fama est, cum laceris Actæon flebile membris
Supplicium lueret spectatæ in fonte Dianæ,
Attonitum novitate mali fugisse parentem
Per freta Aristæum, et Sardoos îsse recessus:
Cyrenen monstrâsse ferunt nova litora matrem.
Serpentum tellus pura, ac viduata venenis;
Sed tristis cœlo, et multa vitiata palude,
Qua videt Italiam, saxoso torrida dorso
Exercet scopulis late freta, pallidaque intus
Arva coquit nimium, Cancro fumantibus Austris.
Cetera propensæ Cereris nutrita favore.
Hoc habitu terræ nemorosa per invia crebro
Torquatum eludens hostis, Sidonia pugnæ
Tela exspectabat, sociosque laboris Iberos.
Qui postquam appulsis animos auxere carinis;
Haud mora, prorumpit latebris; adversaque late
Agmina inhorrescunt, longumque coire videtur,
Et conferre gradum. Media intervalla patentis
Corripiunt campi properatis eminus hastis:
Donec ad exsertos enses, fidissima tela,

Perventum. dira inde lues, cæduntque, caduntque,
Alternique animas sævo in mucrone relinquunt.
Non equidem innumeras cædes totque horrida facta
Sperârim tanto digne pro nomine rerum
Pandere, nec dictis bellantum æquare calorem.
Sed vos, Calliope, nostro donate labori,
Nota parum magni longo tradantur ut ævo
Facta viri, et meritum vati sacremus honorem.
Ennius, antiqua Messapi ab origine regis,
Miscebat primas acies, Latiæque superbum
Vitis adornabat dextram decus: hispida tellus
Miserunt Calabri; Rudiæ genuere vetustæ:
Nunc Rudiæ solo memorabile nomen alumno.
Is prima in pugna (vates ut Thracius olim,
Infestam bello quateret cum Cyzicus Argo,
Spicula deposito Rhodopeia pectine torsit)
Spectandum sese non parva strage virorum
Fecerat, et dextræ gliscebat cædibus ardor.
Advolat, æternum sperans fore, pelleret Hostus
Si tantam labem, ac perlibrat viribus hastam.
Risit nube sedens vani conamina cœpti,
Et telum procul in ventos dimisit Apollo.
Ac super his: Nimium, juvenis, nimiumque superbi
Sperata hausisti. Sacer hic, ac magna sororum
Aonidum cura est, et dignus Apolline vates.
Hic canet illustri primus bella Itala versu,
Attolletque duces cœlo; resonare docebit
Hic Latiis Helicona modis, nec cedet honore
Ascræo famave seni. Sic Phœbus, et Hosto
Ultrix per geminum transcurrit tempus arundo.

Vertuntur juvenis casu perculsa per agros
Agmina, et effusæ pariter dant terga catervæ.
Tum pater, audita nati nece, turbidus iræ,
Barbaricum atque immane gemens, transfigit anhelum
Pectus, et ad manes urget vestigia nati.
At Libyæ ductor, Marcello fractus, et acri
Contusus pugna, campos damnârat, et arma
Verterat ad miseras non æqui Martis Acerras.
Inde, ubi permisit flammis atque ensibus urbem,
Nuceriæ, nihilo levior nec parcior ira,
Incussit sese, atque æquavit mœnia terræ.
Post Casilina sibi, multum obluctatus iniquis
Defendentum armis, ægre reseraverat astu
Limina, et obsessis vitam pensaverat auro.
Jamque, in Dauniacos transfundens agmina campos,
Flectebat rabiem, quo præda vel ira vocâsset.
Fumabat versis incensa Petilia tectis,
Infelix fidei, miseræque secunda Sagunto,
At quondam Herculeam servare superba pharetram.
Verterat et mentem Tyria ad conata Tarentus,
Portisque intrârant Pœni. sed enim arce corusca,
Fisa loco, manus Ausoniæ stipata sedebat.
Hîc, miranda movens, classem, quæ condita portu
Adstabat, (namque angustis e faucibus æquor
Erumpit scopulos inter, patuloque recessu
Infundit campis secretum gurgite pontum.)
Inclusas igitur, quibus haud enare dabatur,
Arce superposita, claustris maris expulit astu,
Perque aversa tulit portatas arva carinas.
Lubrica roboreis aderant substramina plaustris,

Atque, recens cæsi tergo prolapsa juvenci,
Æquoream rota ducebat per gramina puppim.
Et jam, per colles dumosque ad litus adacta,
Innabat pelago veniens sine remige classis.
Nuntius interea vectis non more carinis
Terrentem freta curarum fervoribus implet.
Dum procul Œbalios amet expugnare nepotes,
Et primus rostris sulcet navalibus arva,
Assessos Capuæ muros, claustra ipsa revelli
Portarum, ac totum miseris incurrere bellum.
Linquit cœpta ferox, pennasque addente pudore
Atque ira simul, immani per proxima motu
Evolat, et minitans avida ad certamina fertur.
Haud secus, amisso tigris si concita fetu
Emicet, attonitæ paucis lustratur in horis
Caucasus, et saltu tramittitur alite Ganges;
Donec fulmineo partus vestigia cursu
Colligat, et rabiem prenso consumat in hoste.
Obvius huic sparso Centenius agmine raptim
Funditur, audendi pravus, facilisque periclis.
Sed parvum decus Hannibali. nam, vitis honore
Perfunctus Latiæ, subito stimulârat agrestes,
Semermemque manum sternendam objecerat hosti.
Bis septem demissa neci, nec substitit agmen,
Millia: bis septem, quæ non sollertior ense,
Sed genus insignis, justis ducebat in armis
Fulvius, ast æque per corpora fusa jacentum
Raptum iter est, victorque moram non passus eundi.
Exsequiæ tantum famam nomenque volentem
Mitificæ mentis tenuerunt funere læto.

Namque per insidias (infandum!) et ab hospite cæsus,
Colloquium et promissa petit dum perfida gentis
Lucanæ, Gracchus, cæco circumdatus astu,
Occiderat, laudemque Libys rapiebat humandi.
Sed non, ut scitum celerare ad mœnia Pœnum,
Adstabat res ulla loco. Jam Consul uterque
Præcipites aderant; Nola vis omnis, et Arpis
Ævi floridior Fabius rapida arma ferebat;
Hinc Nero, et hinc volucres Silanus nocte dieque
Impellebat agens properata ad bella cohortes.
Undique conveniunt, pariterque opponere cunctos
Uni ductores juveni placet. Arduus ipse
Tifata insidit, propior qua mœnibus instat
Collis, et e tumulis subjectam despicit urbem.
Verum ubi, tot sese circumfundentibus armis,
Vallatas sociûm portas, unaque negari
Intravisse sibi, Capuæque erumpere cernit,
Anxius adventus, nunc ferro frangere cœtum
Obstantum meditatur: init nunc avia cœpto
Consilia, atque astu quærit tot millia portis
Abstrahere arctatis, cinctosque resolvere muros.
Sic igitur secum, curasque iter corde fatigat:
Quo, mens ægra, vocas? rursusne pericula sumam,
Non æquus regione loci? Capuaque vidente
Terga dabo? an, residens vicini vertice montis,
Exscindi ante oculos patiar socialia tecta?
Non ita me experti Fabius Fabiique magister
Turbatum, Hesperio cum clausos milite colles
Evasi victor, sparsosque per arva juvencos
Jactare accensis stimulavi cornibus ignes.

Haud dum omnes abiere doli. Defendere nobis
Si Capuam ereptum est, dabitur circumdare Romam.
Hæc postquam placita, et tenuit sententia mentem,
Non exspectato, Titan dum gurgite lucem
Spirantes proferret equos, impellit in agmen
Voce manuque viros, et cœpta immania pandit:
Perge, age, vince omnem, miles, virtute laborem;
Et, quantum humani possunt se tendere passus,
Arduus accelera. Romam petis. hoc iter Alpes,
Hoc Cannæ stravere tibi. Eja, incute muris
Umbonem Iliacis, Capuæque repende ruinas;
Quam tanti fuerit cadere, ut Palatia cernas,
Et demigrantem Tarpeja sede Tonantem.
Instincti glomerant gressus. Roma auribus hæret,
Roma oculis. Creduntque ducis sollertibus actis
Aptius id cœptum, quam si duxisset ab ipso
Fatali Æneadis campo. Vulturna citata
Transmittunt alno vada, postremique relinquunt
Tardandis Italis corruptas igne carinas.
Tum Sidicina legunt pernicibus arva maniplis,
Threiciamque Calen, vestras a nomine nati,
Orithyia, domos. hinc Allifanus Iaccho
Haud inamatus ager, Nymphisque habitata Casinis
Rura evastantur: mox et vicinus Aquinas,
Et, quæ fumantem texere giganta, Fregellæ
Agmine carpuntur volucri. fert concitus inde
Per juga celsa gradum, duris qua rupibus hæret
Bellator Frusino, et surgit suspensa tumenti
Dorso frugiferis Cerealis Anagnia glebis.
Jamque adeo est campos ingressus et arva Labici,

Linquens Telegoni pulsatos ariete muros,
Haud dignam inter tanta moram. nec amœna retentant
Algida, nec juxta Junonis tecta Gabinæ.
Præceps ad ripas immani turbine fertur,
Sulfureis gelidus qua serpit leniter undis
Ad genitorem Anio, labens sine murmure, Thybrim.
Hîc ut signa ferox dimensaque castra locavit,
Et ripas tremefecit eques, perterrita pulsis
Ilia prima vadis sacro se conjugis antro
Condidit, et cunctæ fugerunt gurgite Nymphæ.
At matres Latiæ, ceu mœnia nulla supersint,
Attonitæ passim furibundis gressibus errant.
Ante oculos adstant laceræ trepidantibus umbræ,
Quæq; gravem ad Trebiam, quæq; ad Ticina fluenta
Oppetiere necem, Paullus Gracchusque cruenti,
Flaminiusque simul, miseris ante ora vagantur.
Clausit turba vias. Stat celsus et asper ab ira,
Ingentemque metum torvo domat ore Senatus.
Interdum tamen erumpunt sub casside fusæ
Per tacitum lacrimæ; quidnam Fortuna minetur,
Quidve parent Superi? Pubes dispersa per altas
Stat turres, atque huc ventum sub corde volutat,
Ut jam Roma satis credat defendere muros.
Pœnus ut ad somnos vix totam cursibus actæ
Indulsit pubi noctem, vigil ipse, nec ullam
Ad requiem facilis, credensque abscedere vitæ,
Quod sopor eripiat, tempus; radiantibus armis
Induitur, Nomadumque jubet prorumpere turmas.
Inde, levis frenis, circum pavitantia fertur
Quadrupedante sono perculsæ mœnia Romæ.

Nunc aditus lustrat, clausas nunc cuspide pulsat
Infesta portas, fruiturque timore paventum.
Nunc, lentus celsis adstans in collibus, intrat
Urbem oculis, discitque locos, caussasque locorum.
Ac legeret visu cuncta, et penetraret in omnes
Spectando partes, nî magno turbine adesset
Fulvius, haud tota Capuæ obsidione relicta.
Tum demum castris turmas inflexit ovantes,
Spectata, ductor, satiatus pectora Roma.
Atque, ubi nox depulsa polo, primaque rubescit
Lampade Neptunus, revocatque Aurora labores,
Effundit rupto persultans agmina vallo,
Et quantum clamare valet, Per plurima vestra,
O socii, decora et sacras in sanguine dextras,
Vobis ite pares, et tantum audete sub armis,
Quantum Roma timet. Reliquam hanc exscindite molem;
Nil, quod vincatis, toto restabit in orbe.
Neu populi vos Martigenæ tardârit origo;
Intratam Senonum capietis millibus urbem,
Assuetamque capi. fortasse curulibus altis,
Jam vos, exemplo proavorum, ad nobile letum
Exspectant de more senes, mortique parantur.
Talibus hinc Pœnus: sed contra Œnotria pubes
Non ullas voces ducis aut præcepta requirit.
Sat matres stimulant, natique, et cara supinas
Tendentum palmas lacrimantiaque ora parentum.
Ostentant parvos, vagituque incita pulsant
Corda virûm, armatis infigunt oscula dextris.
Ire volunt, et pro muris opponere densi
Pectora, respectantque suos, fletumque resorbent.

Ut vero impulso patefactæ cardine portæ,
Et simul erupit junctis exercitus armis,
Funditur immixtus gemitu precibusque per altos
Ad cœlum muros plangor, sparsæque solutis
Crinibus exululant matres, atque ubera nudant.
Fulvius antevolans agmen, Quis nesciat, inquit,
Non sponte ad nostros Pœnum venisse penates?
A portis fugit Capuæ. Subnectere plura
Conantem tristis cœli cum murmure vasto
Turbavit fragor, et subita de nube procellæ.
Jupiter, Æthiopum remeans tellure, minantem
Romuleo Pœnum ut vidit succedere vallo,
Cœlicolis raptim excitis, defendere tecta
Dardana, et in septem discurrere jusserat arces.
Ipse e Tarpejo sublimis vertice cuncta,
Et ventos simul, et nubes, et grandinis iras,
Fulminaque, et tonitrus, et nimbos conciet atros.
Concussi tremuere poli, cœlumque tenebris
Clauditur, et terras cæco nox condit amictu.
Instat tempestas oculis, hostique propinquo
Roma latet. jactæ in turmas per nubila flammæ
Stridorem servant, membrisque insibilat ignis.
Hinc Notus, hinc Boreas, hinc fuscis Africus alis
Bella movent, quantis animos et pectora possint
Irati satiare Jovis. fluit agmen aquarum,
Turbine confusum piceo et nigrante procella,
Atque omnes circa campos spumantibus undis
Involvit. celsus summo de culmine montis
Regnator Superûm sublata fulmina dextra
Libravit, clipeoque ducis, non cedere certi,

Incussit. summa liquefacta est cuspis in hasta,
Et fluxit, ceu correptus fornacibus, ensis.
Ambustis sed enim ductor Sidonius armis
Sistebat socios, et cæcum e nubibus ignem,
Murmuraque a ventis misceri vana docebat.
Tandem post clades sociûm cœlique ruinam,
Non hoste in nimbis viso, non ense, referri
Signa jubet castris, mœstasque resuscitat iras.
Ventis debebis nimirum hiemisque procellis
Unum, Roma, diem. sed non te crastina nobis
Lux unquam eripiet; descendat Jupiter ipse
In terras licet. Infrendens dum talia fatur,
Ecce serenato clarum jubar emicat axe,
Purgatusque nitet discussis nubibus æther.
Æneadæ sensere Deum, telisque repostis
Submissas tendunt alta ad Capitolia dextras,
Et festa cingunt montis penetralia lauro.
Tum vultus, modo non parvo sudore madentes,
Nunc lætos Jovis aspectant. Da, summe Deorum,
Da, pater, ut sacro Libys inter prœlia telo
Concidat. haud alia potis est occumbere dextra.
Sic adeo orantes pressere silentia, postquam
Abstulerat terras nigrantibus Hesperus umbris:
Quem, simul attollens rutilantem lampada, Titan
Obruit, et vitæ rediit mortalibus usus,
Pœnus adest, nec se castris Œnotria pubes
Continet. Haud dum enses stricti, mediumq; jacebat
Tantum ad bella loci, quantum transmittere jactæ
Sufficerent hastæ, cum fulgor hebescere cœli
Per subitum cœpit, densæque subire tenebræ;

Atque dies fugere, atque armari ad prœlia rursus
Jupiter. incumbunt venti, crassusque, rotante
Austro, nimborum fervet globus. intonat ipse,
Quo tremat et Rhodope, Taurusq; et Pindus, et Atlas.
Audivere lacus Erebi, mersusque profundis
Agnovit tenebris cœlestia bella Typhœus.
Invadit Notus, ac, piceam cum grandine multa
Intorquens nubem, cunctantem et vana minantem
Circumagit, castrisque ducem succedere cogit.
Verum ubi depositis sepsit sese aggere telis,
Læta serenati facies aperitur Olympi,
Nullaque tam mitem credas habuisse Tonantem
Fulmina, nec placido commota tonitrua cœlo.
Durat, et, affirmans, non ultra spondet in ipsos
Venturam cœli rabiem, modo patria virtus
In dextras redeat, nec Romam exscindere Pœni
Credant esse nefas. Ubi nam tunc fulmina tandem
Invicti latuisse Jovis, cum sterneret ensis
Ætolos campos? ubi, cum Tyrrhena natarent
Stagna cruore virûm? Pugnat pro mœnibus, inquit,
Si rector Superûm tot jactis fulmine telis,
Inter tot motus cur me contra arma ferentem
Afflixisse piget? Ventis hiemique fugaces
Terga damus. Remeet, quæso, mens illa vigorque,
Qua vobis, cum pacta Patrum, cum fœdera adessent,
Integrare acies placitum. Sic pectora flammat;
Donec equûm Titan spumantia frena resolvit.
Nec nox composuit curas, somnusve frementem
Ausus adire virum, et redeunt cum luce furores.
Rursus in arma vocat trepidos, clipeoque tremendum

Increpat, atque armis imitatur murmura cœli.
Ut vero accepit, tantum confidere Divis
Ausonios Patres, submissaque Bætis ad oras
Auxilia, et noctu progressum mœnibus agmen:
Sic agitare fremens obsessos otia, jamque
Securam Hannibalis Romam, violentior instat.
Jamque propinquabat muro, cum Jupiter ægram
Junonem alloquitur curis, mulcetque monendo:
Nullane Sidonio juveni, conjuxque sororque
Cara mihi, non ulla unquam sine fine feroci
Addes frena viro? Fuerit delere Saguntum,
Exæquare Alpes, imponere vincula sacro
Eridano, fœdare lacus. etiamne parabit
Nostras ille domos, nostras perrumpere in arces?
Siste virum. namque (ut cernis) jam flagitat ignes,
Et parat accensis imitari fulmina flammis.
His dictis, grates agit, ac turbata per auras
Devolat, et prensa juvenis Saturnia dextra,
Quo ruis, o vecors? majoraque bella capessis,
Mortali quam ferre datum? Juno inquit, et atram
Dimovit nubem, veroque apparuit ore.
Non tibi cum Phrygio res Laurentive colono,
En, age, (namque, oculis amota nube parumper,
Cernere cuncta dabo) surgit qua celsus ad auras,
Aspice, montis apex, vocitata Palatia regi
Parrhasio plena tenet et resonante pharetra,
Intenditque arcum, et pugnas meditatur Apollo.
At, qua vicinis tollit se collibus altæ
Molis Aventinus, viden', ut Latonia virgo
Accensas quatiat Phlegethontis gurgite tædas,

Exsertos avide pugnæ nudata lacertos?
Parte alia, cerne, ut sævis Gradivus in armis
Implêrit dictum proprio de nomine campum.
Hinc Janus movet arma manu, movet inde Quirinus,
Quisque suo de colle Deus. Sed enim aspice, quantus
Ægida commoveat nimbos flammasque vomentem
Jupiter, et quantis pascat ferus ignibus iras.
Huc vultus flecte, atque aude spectare Tonantem,
Quas hiemes, quantos concusso vertice cernis
Sub nutu tonitrus! oculis qui fulgurat ignis!
Cede Deis tandem, et Titania desine bella.
Sic effata virum, indocilem pacisque modique,
Mirantem Superûm vultus et flammea membra,
Abstrahit, ac pacem terris cœloque reponit.
Respectans abit, et castris avulsa moveri
Signa jubet ductor, remeaturumque minatur.
Redditur extemplo flagrantior æthere lampas,
Et tremula infuso resplendent cærula Phœbo.
At procul e muris videre ut signa revelli
Æneadæ, versumque ducem; tacita ora vicissim
Ostentant, nutuque docent, quod credere magno
Non audent hærente metu; nec abire volentis,
Sed fraudem insidiasque putant, et Punica corda;
Ac tacitæ natis infigunt oscula matres,
Donec procedens oculis sese abstulit agmen,
Suspectosque dolos demto terrore resolvit.
Tum vero passim sacra in Capitolia pergunt,
Inque vicem amplexi permixta voce triumphum
Tarpeji clamant Jovis, ac delubra coronant.
Jamque omnes pandunt portas; ruit undique lætum,

Non sperata petens dudum sibi gaudia, vulgus.
Hi spectant, quo fixa loco tentoria regis
Adstiterint: hi, qua celsus de sede vocatas
Affatus fuerit turmas: ubi belliger Astur,
Atq; ubi atrox Garamas, sævusq; tetenderit Hannon.
Corpora nunc viva sparguntur gurgitis unda:
Nunc Anienicolis statuunt altaria Nymphis.
Tum festam repetunt, lustratis mœnibus, urbem.

C. SILII ITALICI

PUNICORUM

LIBER XIII.

LIBER XIII.

V. 1—24.

SEGNE iter emenso vixdum Tarpeja videri
Culmina desierant; torvos cum versus ad Urbem
Ductor Agenoreus vultus, remeare parabat.
Castra locat, nulla lædens ubi gramina ripa
Tutia deducit tenuem sine nomine rivum,
Et tacite Tuscis inglorius affluit undis.
Hîc modo primores sociûm, modo jussa Deorum,
Nunc sese increpitat. Dic o, cui Lydia cæde
Creverunt stagna, et concussa est Daunia tellus
Armorum tonitru, quas exanimatus in oras
Signa refers? qui mucro tuum, quæ lancea tandem
Intravit pectus? Si nunc exsisteret alma
Karthago ante oculos, turrita celsa figura,
Quas abitus, miles, caussas, illæse, dedisses?
Imbres, o patria, et mixtos cum grandine nimbos
Et tonitrus fugio. Procul hanc expellite gentis
Femineam Tyriæ labem, nisi luce serena
Nescire ac liquida Mavortem agitare sub æthra.
Terror adhuc inerat Superûm, ac redolentia in armis
Fulmina, et ante oculos irati pugna Tonantis.
Parendi tamen, et cuicunque incumbere jusso
Durabat vigor, ac, sensim diffusus ad aures,
Signa reportandi crescebat in agmine fervor.
Sic, ubi perrupit stagnantem calculus undam,

Exiguos format per prima volumina gyros,
Mox, tremulum vibrans motu gliscente liquorem,
Multiplicat crebros sinuati gurgitis orbes;
Donec postremo laxatis circulus oris
Contingat geminas patulo curvamine ripas.
At contra Argyripæ pravum decus, (inclita namque
Semina ab Œnea ductoris stirpe trahebat
Ætoli) Dasio fuit haud ignobile nomen,
Lætus opum, sed clauda fides, seseque calenti
Addiderat Pœno, Latiæ diffisus habenæ.
Is, volvens veterum memorata antiqua parentum,
Longo, miles, ait, quateret cum Teucria bello
Pergama, et ad muros staret sine sanguine Mavors,
Sollicitis Calchas (nam sic fortissimus heros
Poscenti socero sæpe inter pocula Dauno
Narrabat memori Diomedes condita mente)
Sed Calchas Danais, nisi clausum e sedibus arcis
Armisonæ curent simulacrum avellere Divæ,
Non unquam affirmat Therapnæis Ilion armis
Cessurum, aut Ledæ rediturum nomen Amyclas.
Quippe Deis visum, ne cui perrumpere detur,
Effigies ea quas unquam possederit, urbes.
Tum meus adjuncto monstratam evasit in arcem
Tydides Ithaco, et, dextra molitus in ipso
Custodes aditu templi, cœleste reportat
Palladium, ac nostris aperit mala Pergama fatis.
Sed postquam Œnotris fundavit finibus urbem,
Æger delicti, Phrygium placare colendo
Numen, et Iliacos parat exorare Penates.
Ingens jam templum celsa surgebat in arce,

Laomedonteæ sedes ingrata Minervæ:
Cum medios inter somnos altamque quietem,
Nec celata Deam, et minitans Tritonia virgo:
Non hæc, Tydide, tantæ pro laudis honore
Digna paras, non Garganus, nec Daunia tellus
Debentur nobis. quære in Laurentibus arvis,
Qui nunc prima locant melioris mœnia Trojæ.
Huc vittas castumque refer penetrale parentum.
Quîs trepidus monitis Saturnia regna capessit.
Jam Phryx condebat Lavinia Pergama victor,
Armaque Laurenti figebat Troia luco.
Verum ubi Tyrrheni perventum ad fluminis undas,
[Castraque Tydides posuit fulgentia ripa,]
Priamidæ intremuere metu. Tum, pignora pacis
Prætendens dextra ramum canentis olivæ,
Sic orsus Dauni gener inter murmura Teucrûm:
Pone, Anchisiade, memores irasque metusque:
Quidquid ad Idæos Xanthum Simoentaque nobis
Sanguine sudatum Scææque ad limina portæ,
Haud nostrum est: egere Dei duræque sorores.
Nunc, age, quod superest, cur non melioribus, ævi,
Ducimus auspiciis? dextras jungamus inermes.
Fœderis, en, hæc testis erit. Veniamque precatus
Trojanam ostentat trepidis de puppe Minervam.
Hæc ausos Celtas irrumpere mœnia Romæ
Corripuit leto; neque tot de millibus unum
Ingentis populi patrias dimisit ad aras.
His fractus ductor convelli signa maniplis
Optato lætis abitu jubet. Itur in agros,
Dives ubi ante omnes colitur Feronia luco,

Et sacer humectat fluvialia rura Capenas.
Fama est, intactas longævi ab origine fani
Crevisse, in medium congestis undique donis,
Immensum per tempus opes, lustrisque relictum
Innumeris aurum, solo servante pavore.
Hac avidas mentes et barbara corda rapina
Polluit, atque armat contemtu pectora Divûm.
Avia tunc longinqua placent, quæ sulcat aratro
Ad freta porrectis Trinacria Bruttius arvis.
Dum Libys haud lætus Rhegina ad litora tendit,
Victor, submoto patriis a finibus hoste,
Fulvius infaustam Campana ad mœnia clausis
Portabat famam, miserisque extrema movebat.
Tum prensans passim, cuicunque est nomen in armis,
Dedecus hoc defende manu: cur perfida, et urbi
Altera Karthago nostræ, post fœdera rupta,
Et missum ad portas Pœnum, post jura petita
Consulis alterni, stat adhuc? et turribus altis
Hannibalem ac Libycas exspectat lenta cohortes?
Miscebat dictis facta, et nunc robore celsas
Educi turres, quîs vinceret ardua muri,
Cogebat, nunc conjunctas astringere nodis
Instabat ferroque trabes, quo frangeret altos
Portarum postes, quateretque morantia claustra.
Hîc latera intextus stellatis axibus agger,
Hîc gravida armato surgebat vinea dorso.
At postquam properata satis, quæ commonet usus,
Dat signum, atque alacer scalis transcendere muros
Imperat, ac sævis urbem terroribus implet;
Cum subito dextrum offulsit conatibus omen.

Cerva fuit, raro terris spectata colore,
Quæ candore nivem, candore anteiret olores.
Hanc agreste Capys donum, cum mœnia sulco
Signaret, grato parvæ mollitus amore,
Nutrierat, sensusque hominis donârat alendo.
Inde exuta feram, docilisque accedere mensis,
Atque ultro blanda attactu gaudebat herili.
Aurato matres assuetæ pectine mitem
Comere, et humenti fluvio revocare colorem.
Numen erat jam cerva loci: famulamque Dianæ
Credebant, ac thura Deûm de more dabantur.
Hæc, ævi vitæque tenax, felixque senectam
Mille indefessos viridem duxisse per annos,
Seclorum numero Trojanis condita tecta
Æquabat; sed enim longo nox venerat ævo.
Nam, subito incursu sævorum agitata luporum,
Qui noctis tenebris urbem (miserabile bello
Prodigium) intrârant, primos ad luminis ortus
Extulerat sese portis, pavidaque petebat
Consternata fuga positos ad mœnia campos.
Exceptam læto juvenum certamine ductor
Mactat, Diva, tibi, tibi enim hæc gratissima sacra,
Fulvius, atque, adsis, orat, Latonia, cœptis.
Inde, alacer fidensque Dea, circumdata clausis
Arma movet, quaque obliquo curvantur in orbem
Mœnia flexa sinu, spissa vallata corona
Alligat, et telis in morem indaginis ambit.
Dum pavitant, spumantis equi fera corda fatigans,
Evehitur porta sublimis Taurea cristis
Bellator; cui Sidonius superare lacerto

Ductor et Autololas dabat et Maurusia tela.
Is, trepido ac lituûm tinnitu stare neganti
Imperitans violenter equo, postquam auribus hostis
Vicinum sese videt, en, clamore propinquo,
Claudius huic, inquit, (præstabat Claudius arte
Bellandi, et merita mille inter prœlia fama)
Huc, inquit, solum, si qua est fiducia dextræ,
Det sese campo, atque ineat certamina mecum.
Una mora Æneadæ, postquam vox attigit aures,
Dum daret auspicium jusque in certamina ductor.
Prævetitum namque et capital, committere Martem
Sponte viris. Erumpit ovans, ut Fulvius arma
Imperio solvit, patulumque invectus in æquor
Erigit undantem glomerato pulvere nubem.
Indignatus opem amenti, socioque juvare
Expulsum nodo jaculum, atque arcessere vires,
Taurea vibrabat nudis conatibus hastam.
Inde, ruens ira, telum contorquet in auras.
At non idem animus Rutulo: speculatur, et omni
Corpore perlustrat, qua sit certissima ferro
In vulnus via. nunc librat, nunc comprimit hastam,
Mentiturque minas; mediam tunc transigit ictu
Parmam, sed grato fraudata est sanguine cuspis.
Tum strictum propere vagina deripit ensem.
Et jam ferrata rapiebat calce volantem
Taurea cornipedem, fugiens minitantia fata.
Nec Rutulus levior cedentis prendere terga.
Nam profugo rapidus fusis instabat habenis.
Utque metus victum, sic ira et gloria portis
Victorem immisit, meritique cupido cruoris.

Ac dum vix oculis, vix credunt mentibus, hostem
Confisum nullo comitante irrumpere tectis,
Per mediam propere trepidantum interritus urbem
Egit equum, adversaque evasit ad agmina porta.
Hinc ardore pari nisuque incurrere muris
Ignescunt animi, penetrataque tecta subire.
Tela simul flammæque micant. tunc saxeus imber
Ingruit, et summis ascendunt turribus hastæ.
Nec pronum audendi virtute excellere cuiquam:
Æquârunt iræ dextras. Dictæa per auras
Tranat, et in medium perlabitur urbis arundo.
Lætatur, non hortandi, non plura monendi
Fulvius esse locum. rapiunt sibi quisque laborem.
Quos ubi tam erectos animi videt, et superesse
Fortunæ sibi quemque ducem; ruit impete vasto
Ad portam, magnæque optat discrimina famæ.
Tres claustra æquævo servabant corpore fratres,
Quîs delecta manus centeni cuique ferebant
Excubias, unaque locum statione tenebant.
Forma ex his Numitor, cursu plantaque volucri
Præstabat Laurens, membrorum mole Laburnus.
Sed non una viris tela. hic mirabilis arcu,
Ille hastam quatere, ac medicatæ cuspidis ictu
Prœlia moliri, et nudo non credere ferro,
Tertius aptabat flammis ac sulfure tædas.
Qualis Atlantiaco memoratur litore quondam
Monstrum Geryones immane tricorporis iræ;
Cui tres in pugnam dextræ varia arma gerebant.
Una ignes sævos, ast altera pone sagittas
Fundebat, validam torquebat tertia cornum,

Atque uno diversa dabat tria vulnere nisu.
Hos ubi non æquis variantes prœlia Consul
Conspexit telis, et portæ limina circum
Stragem, ac perfusos subeuntum sanguine postes,
Concitat intortam furiatis viribus hastam.
Letum triste ferens auras secat Itala taxus,
Et, qua nudârat, dum fundit spicula ab alto,
Arcum protendens, Numitor latus, ilia transit.
At, non obsepto contentus limine Martem
Exercere levis bello, sed turbidus ausi,
Virrius incauto fervore eruperat amens
Reclusa in campum porta, miseramque furori
Vincentum obtulerat pubem. Ruit obvia in arma
Scipio, et oblatum metit insatiabilis agmen.
Tifata umbrifero generatum monte Calenum
Nutrierant, audere trucem. nec corpore magno
Mens erat inferior. Subsidere sæpe leonem,
Nudus inire caput pugnas, certare juvenco,
Atque obliqua trucis deducere cornua tauri
Assuêrat, crudoque aliqua se attollere facto.
Is, dum præcipites expellit Virrius urbe,
Seu spreto, seu ne fieret mora, nudus in æquor
Thorace exierat, leviorque premebat anhelos
Pondere loricæ, et palantes victor agebat.
Jamque Veliternum media transegerat alvo,
Jam, solitum æquali ludo committere equestres
Scipiadæ pugnas, Marium tellure revulso
Perculerat saxo. miser implorabat amicum
Cum gemitu exspirans, scopulusq; premebat hiantem.
Sed, validas sævo vires duplicante dolore,

Effudit lacrimas pariter cornumque sonantem
Scipio, solamen properans optabile in armis
Hostem prostrato morientem ostendere amico.
Tranavit, liquidas volucris ceu scinderet auras,
Hasta viri pectus, rupitque immania membra.
Quanta est vis agili per cærula summa liburnæ,
Quæ, pariter quoties revocatæ ad pectora tonsæ
Percussere fretum, ventis fugit ocior, et se,
Quam longa est, uno remorum præterit ictu.
Ascanium Volesus, projectis ocius armis,
Quo levior peteret muros, per aperta volantem
Assequitur planta. Dejectum protinus ense
Ante pedes domini jacuit caput: ipse secutus
Corruit ulterior procursus impete truncus.
Nec spes obsessis ultra reserata tueri
Mœnia. convertunt gressus, recipique precantes
Infandum! excludunt socios. tum cardine verso
Obnixi torquent obices, munimina sera.
Acrius hoc instant Itali, clausosque fatigant.
Et, nî cæca sinu terras nox conderet atro,
Perfractæ rapido patuissent milite portæ.
Sed non in requiem pariter cessere tenebræ.
Hinc sopor impavidus, qualem victoria movit:
At Capua, aut mœstis ululantum flebile matrum
Questibus, aut gemitu trepidantum exterrita patrum,
Tormentis finem metamque laboribus orat.
Mussat perfidiæ ductorque caputque Senatus
Virrius, a Pœno nullam docet esse salutem,
Vociferans, pulsis vivendi e pectore curis:
Speravi sceptra Ausoniæ, pepigique, sub armis

Si dexter Pœnis Deus et Fortuna fuisset,
Ut Capuam Iliaci migrarent regna Quirini:
Qui quaterent muros Tarpejaque mœnia, misi:
Nec mihi poscendi vigor afuit, alter ut æquos
Portaret fasces nostro de nomine Consul.
Hactenus est vixisse satis; dum copia noctis.
Cui cordi comes æterna est Acherontis ad undam
Libertas, petat ille meas mensasque dapesque:
Et, victus mentem fuso per membra Lyæo,
Sopitoque necis morsu, medicamina cladis
Hauriat, ac placidis exarmet fata venenis.
Hæc ait, et turba repetit comitante penates.
Ædibus in mediis consurgens ilice multa
Exstruitur rogus, hospitium commune peremtis.
Nec vulgum cessat furiare dolorque pavorque.
Nunc menti seræ Decius redit, et bona virtus
Exsilio punita truci. Despectat ab alto
Sacra fides, agitatque virûm fallacia corda.
Vox occulta subit, passim diffusa per auras:
Fœdera, mortales, ne sævo rumpite ferro:
Sed castam servate Fidem. fulgentibus ostro
Hæc potior regnis. Dubio qui frangere rerum
Gaudebit pacta, ac tenues spes linquet amici,
Non illi domus, aut conjux, aut vita manebit
Unquam expers luctus lacrimæq; Aget, æquore semper
Ac tellure premens, aget ægrum nocte dieque
Despecta ac violata Fides. Adit omnia jamque
Concilia, ac mensas contingit, et, abdita nube,
Accumbitque toris, epulaturque improba Erinnys.
Ipsa etiam Stygio spumantia pocula tabo

Porrigit, et large pœnas letumque ministrat.
Virrius interea, dum dat penetrare medullas
Exitio, ascenditque pyram, atque amplexibus hæret
Jungentum fata, et subici jubet ocius ignes.
Stringebant tenebræ metas, victorque ruebat.
Jamque superstantem muro, sociosque Milonem
Voce attollentem pubes Campana videbat.
Pandunt attoniti portas, trepidoque capessunt
Castra inimica gradu, quîs leto avertere pœnas
Defuerant animi. Patet urbs, confessa furorem,
Et reserat Tyrio maculatas hospite sedes.
Matronæ puerique ruunt, mœstumque Senatus
Concilium, nullique hominum lacrimabile vulgus.
Stabant innixi pilis exercitus omnis,
Spectabantque viros, et læta et tristia ferre
Indociles, nunc propexis in pectora barbis
Verrere humum, nunc fœdantes in pulvere crinem
Canentem, et turpi lacrima precibusque pudendis
Femineum tenues ululatum fundere in auras.
Atque ea dum miles miratur inertia facta,
Exspectatque ferox sternendi mœnia signum,
Ecce repens tacito percurrit pectora sensu
Religio, et sævas componit numine mentes:
Ne flammam tædasque velint, ne templa sub uno
In cinerem traxisse rogo. subit intima corda,
Perlabens sensim, mitis Deus. ille superbæ
Fundamenta Capyn posuisse antiquitus urbi,
Non cuiquam visus, passim monet: ille refusis
In spatium immensum campis habitanda relinqui
Utile tecta docet. Paulatim atrocibus iræ

Languescunt animis, et vis mollita senescit.
Pan Jove missus erat, servari tecta volente
Troia, pendenti similis Pan semper, et imo
Vix ulla inscribens terræ vestigia cornu.
Dextera lascivit cæsa Tegeatide capra
Verbera læta movens festa per compita cauda.
Cingit acuta comas, et opacat tempora, pinus,
Ac parva erumpunt rubicunda cornua fronte:
Stant aures, summoque cadit barba hispida mento.
Pastorale Deo baculum, pellisque sinistrum
Velat rapta latus teneræ de corpore damæ.
Nulla in præruptum tam prona et inhospita cautes,
In qua non, librans corpus, similisque volanti
Cornipedem tulerit præcisa per avia plantam.
Interdum inflexus, medio nascentia tergo
Respicit arridens hirtæ ludibria caudæ.
Obtendensque manum solem infervescere fronti
Arcet, et umbrato perlustrat pascua visu.
Hic, postquam mandata Dei perfecta, malamque
Sedavit rabiem, et permulsit corda furentum,
Arcadiæ volucris saltus et amata revisit
Mænala; ubi argutis longe de vertice sacro
Dulce sonat calamis, ducit stabula omnia cantu.
At legio Ausonidum, flammas ductore jubente
Arceri portis, stantesque relinquere muros,
(Mite decus mentis) condunt ensesque facesque.
Multa Deûm templis domibusque nitentibus auro
Egeritur præda, et victus alimenta superbi,
Quîsque bonis periere, virûm de corpore vestes
Femineæ, mensæque alia tellure petitæ,

Poculaque Eoa luxum irritantia gemma.
Nec modus argento, cælataque pondera facti
Tantum epulis auri, tum passim corpora longo
Ordine captiva, et domibus depromta talenta,
Pascere longinquum non deficientia bellum,
Immensique greges famulæ ad convivia turbæ.
Fulvius, ut finem spoliandis ædibus, ære
Belligero revocante, dedit, sublimis ab alto
Suggestu, magnis fautor non futilis ausis:
Lanuvio generate, inquit, quem Sospita Juno
Dat nobis, Milo, Gradivi cape victor honorem,
Tempora murali cinctus turrita corona.
Tum sontes procerum meritosque piacula prima
Acciit, et justa punit commissa securi.
Hîc atrox virtus, (nec enim occuluisse probârim
Spectatum vel in hoste decus) clamore feroci,
Taurea, Tune, inquit, ferro spoliabis inultus
Te majorem animam? et jusso lictore recisa
Ignavos cadet ante pedes fortissima cervix?
Haud unquam hoc vobis dederit Deus. Inde, minaci
Obtutu torvum contra et furiale renidens,
Bellatorem alacer per pectora transigit ensem.
Cui ductor, Patriam moriens comitare cadentem.
Qui nobis animus, quæ dextera, quidve viritim
Decernet Mavors. tibi, si rebare pudendum
Jussa pati, licuit pugnanti occumbere letum.
Dum Capua infandam luit haud sine sanguine culpam,
Interea geminos terra crudelis Ibera
Fortuna abstulerat, permiscens tristia lætis,
Scipiadas, magnumque decus, magnumque dolorem.

Forte Dicarchea juvenis dum sedit in urbe
Scipio, post belli repetens extrema penates,
Huc tristis lacrimas et funera acerba suorum
Fama tulit. Duris quanquam non cedere suetus,
Pulsato lacerat violenter pectore amictus.
Non comites tenuisse valent, non ullus honorum
Militiæve pudor. pietas irata sinistris
Cœlicolis furit, atque odit solatia luctus.
Jamque dies, iterumque dies absumta querelis.
Versatur species ante ora oculosque parentum.
Ergo excire parat manes animasque suorum,
Alloquioque virûm tantos mulcere dolores.
Hortatur vicina palus, ubi signat Averni
Squalentem introitum stagnans Acherusius humor.
Noscere venturos agitat mens protinus annos.
Sic ad Cumæam, quæ tum sub nomine Phœbi
Autonoe tripodas sacros antrumque tenebat,
Fert gressus juvenis, consultaque pectoris ægri
Pandit, et aspectus orat contingere patrum.
Nec cunctata diu vates, Mactare repostis
Mos umbris, inquit, consueta piacula nigras
Sub lucem pecudes, reclusæque abdere terræ
Manantem jugulis spirantum cæde cruorem.
Tunc populos tibi regna suos pallentia mittent.
Cetera, quæ poscis, majori vate canentur.
Namque tibi Elysio repetita oracula campo
Eliciam, veterisque dabo inter sacra Sibyllæ
Cernere fatidicam Phœbei pectoris umbram.
Vade, age, et, a medio cum se nox humida cursu
Flexerit, ad fauces vicini castus Averni

Duc prædicta sacris duro placamina Diti.
Mella simul tecum et puri fer dona Lyæi.
Hoc alacer monitu, et promissæ nomine vatis,
Apparat occulto monstrata piacula cœpto.
Inde, ubi nox jussam procedens contigit horam,
Et spatia æquârunt tenebras transacta futuras,
Consurgit stratis, pergitque ad turbida portæ
Ostia Tartareæ: penitus quîs abdita vates
Promissa implêrat, Stygioque sedebat in antro.
Tum, qua se primum rupta tellure recludit
Invisus cœlo specus, atque eructat acerbam
Cocyti laxo suspirans ore paludem,
Inducit juvenem, ferroque cavare refossam
Ocius urget humum, atq; arcanum murmur anhelans,
Ordine mactari pecudes jubet. ater operto
Ante omnes taurus Regi, tum proxima Divæ
Cæditur Ennææ casta cervice juvenca.
Inde tibi, Alecto, tibi, nunquam læta Megæra,
Corpora lanigerûm procumbunt lecta bidentum.
Fundunt mella super Bacchique et lactis honorem.
Sta, juvenis; faciemque, Erebo quæ surgit ab omni,
Exclamat vates, patere. accedentia cerno
Tartara, et ante oculos assistere tertia regna.
Ecce ruunt variæ species, et quidquid ab imo
Natum hominum exstinctumque chao est. Jam cuncta videbat,
Cyclopas, Scyllamque, et pastos membra virorum
Odrysiæ telluris equos. Contende tueri,
Eductumque tene vagina interritus ensem.
Quæcunque ante animæ tendent potare cruorem,

Dissice, dum castæ procedat imago Sibyllæ.
Interea cerne, ut gressus inhumata citatos
Fert umbra, et properat tecum conjungere dicta:
Cui datur ante atros absumti corporis ignes,
Sanguine non tacto, solitos effundere voces.
Aspicit, et subito turbatus Scipio visu,
Quinam te, qui casus, ait, dux maxime, fessæ
Eripuit patriæ; cum tales horrida poscant
Bella viros? nec enim dextra concesserit ulli
Appius, aut astu. Decimum lux retulit ortum,
Ut te, cum Capua remearem, vulnera vidi
Mulcentem, hoc uno mœstum, quod adire nequires
Saucius ad muros, et Martis honore careres.
Contra quæ ductor: Fesso mihi proxima tandem
Lux gratos Phaethontis equos avertit, et atris
Æternum demisit aquis. Sed lenta meorum,
Dum vanos ritus, cura, et sollemnia vulgi
Exsequitur, cessat flammis imponere corpus,
Ut portet tumulis per longum membra paternis.
Quod te per nostri Martis precor æmula facta,
Arce, quæ putres artus, medicamina, servant:
Daque vago portas quamprimum Acherontis adire.
Tum juvenis: Gens o veteris pulcherrima Clausi,
Haud ulla ante tuam, quanquam non parva fatigent,
Curarum prior exstiterit. Namque ista per omnes
Discrimen servat populos, variatque jacentum
Exsequias tumuli et cinerum sententia discors.
Tellure (ut perhibent) is mos antiquus Ibera,
Exanima obscœnus consumit corpora vultur.
Regia cum lucem posuerunt membra, probatum est

Hyrcanis adhibere canes. Ægyptia tellus
Claudit odorato post funus stantia saxo
Corpora, et a mensis exsanguem haud separat umbram,
Exhausto instituit Pontus vacuare cerebro
Ora virûm, et longum medicata reponit in ævum.
Quid, qui reclusa nudos Garamantes arena
Infodiunt? quid, qui sævo sepelire profundo
Exanimos mandant Libycis Nasamones in oris?
At Celtæ vacui capitis circumdare gaudent
Ossa (nefas) auro, ac mensis ea pocula servant.
Cecropidæ ob patriam Mavortis sorte peremtos
Decrevere simul communibus urere flammis.
At gente in Scythica suffixa cadavera truncis
Lenta dies sepelit, putri liquentia tabo.
Talia dum memorant, umbra veniente Sibyllæ,
Autonoe, Finem hîc, inquit, sermonibus adde
Alternis. Hæc, hæc veri fecunda sacerdos:
Cui tantum patuit rerum, quantum ipse negârit
Plus novisse Deus. Me jam comitante tuorum
Tempus abire globo, et pecudes imponere flammis.
At gravida arcanis Cumes anus attigit ore
Postquam sacrificum, delibavitque cruorem,
In decus egregiæ vultus intenta juventæ,
Ætherea fruerer cum luce, haud segniter, inquit,
Cumæo populis vox nostra sonabat in antro.
Tunc te permixtum seclis rebusque futuris
Æneadum cecini. Sed non sat digna mearum
Cura tuis vocum. nec enim conquirere dicta,
Aut servare fuit proavis sollertia vestris.
Verum age, disce, puer, (quando cognoscere cordi est)

Jam tua, deque tuis pendentia Dardana fatis.
Namque tibi cerno properatum oracula vitæ
Hinc petere, et patrios visu contingere manes.
Armifero victor patrem ulcisceris Ibero,
Creditus ante annos Marti, ferroque resolves
Gaudia Pœnorum, et missum lætabere bello
Omen, Iberiacis victa Karthagine terris.
Majus ad imperium posthac capiere, nec ante
Jupiter absistet cura, quam cuncta fugârit
In Libyam bella, et vincendum duxerit ipse
Sidonium tibi rectorem. Pudet urbis iniquæ,
Quod post hæc decus hoc patriaque domoque carebit.
Sic vates, gressumque lacus vertebat ad atros.
Tum juvenis, Quæcunque datur sors durior ævi,
Obnitemur, ait: culpa modo pectora cessent.
Sed, te oro, (quando vitæ tibi caussa labores
Humanos juvisse fuit) siste, inclita virgo,
Paulisper gressum, et nobis manesque silentum
Enumera, Stygiæque aperi formidinis aulam.
Annuit illa quidem: sed, Non optanda recludis
Regna, ait. hîc tenebras habitant, volitantq; per umbras
Innumeri quondam populi. domus omnibus una.
In medio vastum late se tendit inane;
Huc, quidquid terræ, quidquid freta, et igneus aer
Nutrivit primo mundi genitalis ab ævo,
(Mors communis agit) descendunt cuncta: capitque
Campus iners, quantum interiit, restatque futurum.
Cingunt regna decem portæ: quarum una receptat
Belligeros, dura Gradivi sorte creatos.
Altera, qui leges posuere atque inclita jura

Gentibus, et primas fundârunt mœnibus urbes.
Tertia ruricolas Cereris, justissima turba
Quæ venit ad manes, et fraudum illæsa veneno.
Exin, qui lætas artes vitæque colendæ
Invenere viam, nec dedignanda parenti
Carmina fuderunt Phœbo, sua limina servant.
Proxima, quos venti sævæque hausere procellæ,
Naufraga porta rapit; sic illam nomine dicunt.
Finitima huic, noxa gravido et peccâsse fatenti,
Vasta patet populo. pœnas Rhadamanthus in ipso
Expetit introitu, mortemque exercet inanem.
Septima femineis reseratur porta catervis,
Humentes ubi casta fovet Proserpina lucos.
Infantum hinc gregibus, versasque ad funera tædas
Passis virginibus, turbæque in limine lucis
Est iter exstinctæ, et vagitu janua nota.
Tum, seducta loco, et laxata lucida nocte,
Claustra nitent, quæ secreti per limitis umbram
Elysios ducunt campos. hîc turba piorum,
Nec Stygio in regno, cœli nec posta sub axe:
Verum, ultra Oceanum sacro contermina fonti,
Lethæos potat latices, oblivia mentis.
Extrema hinc, auro fulgens, jam lucis honorem
Sentit, et admoto splendet ceu sidere lunæ.
Hac animæ cœlum repetunt; ac, mille peractis,
Oblitæ Ditem redeunt in corpora, lustris.
Has passim nigrum pandens Mors lurida rictum
Itque reditque vias, et portis omnibus errat.
Tum jacet in spatium sine corpore pigra vorago,
Limosique lacus: late exundantibus urit

Ripas sævus aquis Phlegethon, et, turbine anhelo
Flammarum resonans, saxosa incendia torquet.
Parte alia torrens Cocytos sanguinis atri
Vorticibus furit, et spumanti gurgite fertur.
At, magnis semper Divis regique Deorum
Jurari dignata palus, picis horrida rivo,
Fumiferum volvit Styx inter sulfura limum.
Tristior his Acheron sanie crassoque veneno
Æstuat, et, gelidam eructans cum murmure arenam,
Descendit nigra lentus per stagna palude.
Hanc potat saniem non uno Cerberus ore.
Hæc et Tisiphones sunt pocula, et atra Megæra
Hinc sitit, ac nullo rabies restinguitur haustu.
Ultimus erumpit lacrimarum fontibus amnis
Ante aulam, atque aditus, et inexorabile limen.
Quanta cohors, omni stabulante per atria monstro,
Excubat, et manes permixto murmure terret!
Luctus edax, Maciesque, malis comes addita morbis,
Et Mœror pastus Fletu, et sine sanguine Pallor,
Curæq; Insidiæq; atq; hinc queribunda Senectus,
Hinc angens utraque manu sua guttura Livor,
Et deforme malum ac sceleri proclivis Egestas,
Errorque infido gressu, et Discordia gaudens
Permiscere fretum cœlo; sed et ostia Ditis
Centenis suetus Briareus recludere palmis,
Et Sphinx, virgineos rictus infecta cruore,
Scyllaque, Centaurique truces, umbræque Gigantum.
Cerberus hîc ruptis peragrat cum Tartara vinclis,
Non ipsa Alecto, non feta furore Megæra
Audet adire ferum, dum fractis mille catenis

Viperea latrans circumligat ilia cauda.
Dextra vasta comas nemorosaque brachia fundit
Taxus, Cocyti rigua frondosior unda.
Hîc diræ volucres, pastusque cadavere vultur,
Et multus bubo, ac sparsis strix sanguine pennis,
Harpyiæque fovent nidos, atque omnibus hærent
Condensæ foliis: sævit stridoribus arbor.
Has inter formas conjux Junonis Avernæ,
Suggestu residens, cognoscit crimina regum.
Stant vincti, seroque piget sub judice culpæ.
Circumerrant Furiæ, pœnarumque omnis imago.
Quam vellent nunquam sceptris fulsisse superbis!
Insultant duro imperio non digna nec æqua
Ad superos passi manes: quæque ante profari
Non licitum vivis, tandem permissa queruntur.
Tunc alius sævis religatur rupe catenis:
Ast alius subigit saxum contra ardua montis:
Vipereo domat hunc æterna Megæra flagello.
Talia letiferis restant patienda tyrannis.
Sed te maternos tempus cognoscere vultus,
Cujus prima venit non tardis passibus umbra.
Adstabat fecunda Jovis Pomponia furto.
Namque, ubi cognovit Latio surgentia bella
Pœnorum, Venus, insidias anteire laborans
Junonis, fusa sensim per pectora patrem
Implicuit flamma. Quæ nî provisa fuissent,
Sidonia Iliacas nunc virgo accenderet aras.
Ergo ubi gustatus cruor, admonuitque Sibylla,
Et dedit alternos ambobus noscere vultus,
Sic juvenis prior: O, magni mihi numinis instar,

Cara parens, quam, te ut nobis vidisse liceret,
Optâssem Stygias vel leto intrare tenebras.
Quæ sors nostra fuit, cui te, cum prima subiret,
Eripuit sine honore dies, et funere carpsit?
Excipit his mater: Nullos, o nate, labores
Mors habuit nostra: æthereo dum pondere partum
Exsolvor, miti dextra Cyllenia proles
Imperio Jovis Elysias deduxit in oras;
Attribuitque pares sedes, ubi magna moratur
Alcidæ genetrix, ubi sacro munere Leda.
Verum age, nate, tuos ortus, ne bella pavescas
Ulla, nec in cœlum dubites te tollere factis,
Quando aperire datur nobis, nunc denique disce.
Sola die caperem medio cum forte petitos
Ad requiem somnos, subitus mihi membra ligavit
Amplexus, non ille, meo veniente marito,
Assuetus facilisque mihi: tum luce corusca,
Implebat quanquam languentia lumina somnus,
Vidi (crede) Jovem. nec me mutata fefellit
Forma Dei, quod, squalentem conversus in anguem,
Ingenti traxit curvata volumina gyro.
Sed mihi post partum non ultra ducere vitam
Concessum. Heu, quantum gemui, quod spiritus ante,
Hæc tibi quam noscenda darem, discessit in auras!
His alacer colla amplexu materna petebat:
Umbraque ter frustra per inane petita fefellit.
Succedunt simulacra virûm concordia, patris
Unanimique simul patrui. Ruit ipse per umbram,
Oscula vana petens, juvenis, fumoque volucri
Et nebulis similes animas apprendere certat.

Quis te, care pater, quo stabant Itala regna,
Exosus Latium Deus abstulit? hei mihi! nam cur
Ulla fuere adeo, quibus a te sævus abessem,
Momenta? opposito mutâssem pectore mortem.
Quantos funeribus vestris gens Itala passim
Dat gemitus! tumulus vobis, censente Senatu,
Mavortis geminus surgit per gramina campo.
Nec passi plura, in medio sermone loquentis
Sic adeo incipiunt. Prior hæc genitoris imago:
Ipsa quidem virtus sibimet pulcherrima merces,
Dulce tamen venit ad manes, cum gratia vitæ
Durat apud superos, nec edunt oblivia laudem.
Verum age, fare, decus nostrum, te quanta fatiget
Militia. Heu, quoties intrat mea pectora terror,
Cum repeto, quam sævus eas, ubi magna pericla
Contingunt tibi! Per nostri, fortissime, leti
Obtestor caussas, Martis moderare furori.
Sat tibi sint documenta domus. Octava terebat
Arentem culmis messem crepitantibus æstas,
Ex quo cuncta mihi calcata, meoque subibat
Germano devexa jugum Tartessia tellus.
Nos miseræ muros et tecta renata Sagunto,
Nos dedimus Bætin nullo potare sub hoste.
Nobis indomitus convertit terque quaterque
Germanus terga Hannibalis. Pro barbara nunquam
Impolluta fides! Peterem cum victor adesum
Cladibus Hasdrubalem; subito venale, cohortes
Hispanæ, vulgus, Libyci quas fecerat auri
Hasdrubal, abrupto liquerunt agmine signa.
Tunc hostis socio desertos milite, multum

Ditior ipse viris, spisso circumdedit orbe.
Non segnis nobis nec inultis, nate, peracta est
Illa suprema dies, at laude inclusimus ævum.
Excipit inde suos frater conjungere casus.
Excelsæ turris post ultima rebus in arctis
Subsidium optâram, supremaque bella ciebam.
Fumantes tædas, ac lata incendia passim,
Et mille injecere faces. Nil nomine leti
De Superis queror. haud parvo data membra sepulcro
Nostra cremaverunt in morte hærentibus armis.
Sed me luctus habet, geminæ ne clade ruinæ
Cesserit affusis oppressa Hispania Pœnis.
Contra quæ juvenis turbato fletibus ore:
Dî, quæso, ut merita est, dignas pro talibus ausis
Karthago expendat pœnas. Sed continet acres
Pyrenes populos, qui, vestro Marte probatus,
Excepit fessos, et notis Marcius armis
Successit bello. fusos quoque fama ferebat
Victores acie, atque exacta piacula cædis.
His læti rediere duces loca amœna piorum:
Prosequiturque oculis puer adveneratus euntes.
Jamque aderat multa vix agnoscendus in umbra
Paullus, et epoto fundebat sanguine verba:
Lux Italûm, cujus spectavi Martia facta,
Multum uno majora viro, descendere nocti,
Atque habitanda semel subigit quis visere regna?
Cui contra tales effundit Scipio voces:
Armipotens ductor, quam sunt tua fata per Urbem
Lamentata diu! quam pæne ruentia tecum
Traxisti ad Stygias Œnotria tecta tenebras!

Tum tibi defuncto tumulum Sidonius hostis
Constituit, laudemque tuo quæsivit honore.
Dumque audit lacrimans hostilia funera Paullus,
Ante oculos jam Flaminius, jam Gracchus, et ægro
Absumtus Cannis stabat Servilius ore.
Appellare viros erat ardor, et addere verba:
Sed raptabat amor priscos cognoscere manes.
Nunc meritum sæva Brutum immortale securi
Nomen, nunc Superos æquantem laude Camillum,
Nunc auro Curium non unquam cernit amicum.
Ora Sibylla docet venientum, et nomina pandit.
Hic fraudes pacis Pyrrhumque a limine portæ
Dejecit, visus orbus. Tulit ille ruentem
Thybridis in ripas regem, solusque revulso
Pone ferox ponte exclusit redeuntia regna.
Si tibi dulce virum, primo qui fœdera bello
Phœnicum pepigit, vidisse; hic inclitus ille
Æquoreis victor cum classe Lutatius armis.
Si studium et sævam cognoscere Hamilcaris umbram;
Illa est, (cerne procul) cui frons nec morte remissa
Irarum servat rabiem. si jungere cordi est
Colloquium; sine, gustato det sanguine vocem.
Atque ubi permissum, et sitiens se implevit imago,
Sic prior increpitat non miti Scipio vultu:
Taliane, o fraudum genitor, sunt fœdera vobis?
Aut hæc Sicania pepigisti captus in ora?
Bella tuus toto natus contra omnia pacta
Exercet Latio, et, perruptis molibus, Alpes
Eluctatus adest, fervet gens Itala Marte
Barbarico, et refluunt obstructi stragibus amnes.

Post quæ Pœnus ait: Decimum modo cœperat annum
Excessisse puer, nostro cum bella Latinis
Concepit jussu: licitum nec fallere Divos
Juratos patri. Quod si Laurentia vastat
Nunc igni regna, et Phrygias res vertere tentat,
O pietas, o sancta fides, o vera propago!
Atque utinam amissum reparet decus! Inde citato
Celsus abit gressu, majorque recessit imago.
Exin designat vates, qui jura sub armis
Poscenti dederint populo, primique petitas
Miscuerint Italis Piræo litore leges.
Lætatur, spectatque virûm insatiabilis ora
Scipio, et appellet cunctos; nî magna sacerdos
Admoneat turbæ innumeræ: Quot millia toto
Credis in orbe, puer, lustras dum singula visu,
Descendisse Erebo? nullo non tempore abundans
Umbrarum huc agitur torrens, vectatque capaci
Agmina mole Charon, et sufficit improba puppis.
Post hæc, ostendens juvenem, sic virgo profatur:
Hic ille est, tellure vagus qui victor in omni
Cursu signa tulit; cui pervia Bactra Dahæque;
Qui Gangem bibit, et Pellæo ponte Niphaten
Astrinxit; cui stant sacro sua mœnia Nilo.
Incipit Æneades: Libyci certissima proles
Hammonis, quando exsuperat tua gloria cunctos
Indubitata duces, similique cupidine rerum
Pectora nostra calent, quæ te via, fare, superbum
Ad decus et summas laudum perduxerit arces.
Ille sub hæc: Turpis lenti sollertia Martis.
Audendo bella expedias. pigra extulit arctis

Haud unquam sese virtus. Tu magna gerendi
Præcipita tempus: mors atra impendet agenti.
Hæc effatus abit. Crœsi mox advolat umbra,
Dives apud superos: sed mors æquârat egenis.
Atque hîc, Elysio tendentem limite cernens
Effigiem juvenis, castæ cui vitta ligabat
Purpurea effusos per colla nitentia crines,
Dic, ait, hic quinam, virgo? nam luce refulget
Præcipua frons sacra viro, multæque sequuntur
Mirantes animæ, et læto clamore frequentant.
Qui vultus! quam (si Stygia non esset in umbra)
Dixissem facile esse Deum! Non falleris, inquit,
Docta comes Triviæ: meruit Deus esse videri,
Et fuit in tanto non parvum pectore numen.
Carmine complexus terram, mare, sidera, manes,
Et cantu Musas et Phœbum æquavit honore.
Atque hæc cuncta, prius quam cerneret, ordine terris
Prodidit, et vestram tulit usque ad sidera Trojam.
Scipio, perlustrans oculis lætantibus umbram,
Si nunc fata darent, ut Romula facta per orbem
Hic caneret vates, quanto majora futuros
Facta eadem intrarent hoc, inquit, teste nepotes!
Felix Æacida, cui tali contigit ore
Gentibus ostendi! crevit tua carmine virtus.
Sed quæ tanta adeo grassantum turba requirens,
Heroum effigies majoresque accipit umbras.
Inde viro stupet Æacide, stupet Hectore magno,
Ajàcisque gradum venerandaque Nestoris ora
Miratur, geminos aspectat lætus Atridas,
Jamque Ithacum, corde æquantem Peleia facta.

Victuram hinc cernit Ledæi Castoris umbram:
Alternam lucem peragebat in æthere Pollux.
Sed subito vultus monstrata Lavinia traxit.
Nam virgo admonuit, tempus cognoscere manes
Femineos, ne cunctantem lux alma vocaret.
Felix hæc, inquit, Veneris nurus ordine longo
Trojugenas junxit sociata prole Latinis.
Vis et Martigenæ thalamos spectare Quirini?
Hersiliam cerne: hirsutos cum sperneret olim
Gens vicina procos, pastori rapta marito
Intrávitque casæ, culmique e stramine fultum
Pressit læta torum, et soceros revocavit ab armis.
Aspice Carmentis gressus. Evandria mater
Hæc fuit, et vestros tetigit præsaga labores.
Vis et, quos Tanaquil vultus gerat? hæc quoq; castæ
Augurio valuit mentis, venturaque dixit
Regna viro, et dextros agnovit in alite Divos.
Ecce pudicitiæ Latium decus, inclita leti
Fert frontem atque oculos terræ Lucretia fixos.
Non datur, heu! tibi, Roma, nec est, quod malle deceret,
Hanc laudem retinere diu. Virginia juxta,
Cerne, cruentato vulnus sub pectore servat,
Tristia defensi ferro monumenta pudoris,
Et patriam laudat miserando in vulnere dextram.
Illa est, quæ Thybrim, quæ fregit Lydia bella,
Nondum passa marem, quales optabat habere
Quondam Roma viros, contemtrix Clœlia sexus.
Cum, subito aspectu turbatus, Scipio poscit,
Quæ pœnæ caussa, et qui sint in crimine manes.
Tum virgo: Patrios fregit quæ curribus artus,

Et stetit adductis super ora trementia frenis,
Tullia, non ullos satis exhaustura labores,
Ardenti Phlegethonte natat. fornacibus atris
Fons rapidus furit, atque ustas sub gurgite cautes
Egerit, et scopulis pulsat flagrantibus ora.
Illa autem, quæ tondetur præcordia rostro
Alitis, (en quantum resonat plangentibus alis
Armiger ad pastus rediens Jovis!) hostibus arcem
Virgo (immane nefas) adamato prodidit auro
Tarpeja, et pactis reseravit claustra Sabinis.
Juxta (nonne vides? neque enim leviora domantur
Delicta) illatrat jejunis faucibus Orthrus,
Armenti quondam custos immanis Iberi,
Et morsu petit, et pollutam eviscerat ungue.
Nec par pœna tamen sceleri: sacraria Vestæ
Polluit, exuta sibi virginitate, sacerdos.
Sed satis hæc vidisse, satis: mox deinde videnti
Nunc animas tibi, quæ potant oblivia, paucas
In fine enumerâsse paro, et remeare tenebris.
Hîc Marius (nec multa dies jam restat ituro
Æthercam in lucem) veniet tibi origine parva
In longum imperium Consul: nec Sulla morari
Jussa potest, aut amne diu potare soporo.
Lux vocat, et nulli Divûm mutabile fatum.
Imperium hic primus rapiet: sed gloria culpæ,
Quod reddet solus: nec tanto in nomine quisquam
Existet, Sullæ qui se velit esse secundum.
Ille, hirta cui subrigitur coma fronte, decorum
Et gratum terris Magnus caput: ille Deûm gens,
Stelligerum attollens apicem, Trojanus Iulo
Cæsar avo; quantas moles, cum sede reclusa

Hac tandem erumpent, terraque marique movebunt!
Heu miseri, quoties toto pugnabitur orbe!
Nec leviora lues, quam victus, crimina victor.
Tum juvenis lacrimans, Restare hæc ordine duro
Lamentor rebus Latiis. Sed luce remota
Si nulla est venia, et merito mors ipsa laborat,
Perfidiæ Pœnus quibus aut Phlegethontis in undis
Exuret ductor scelus, aut quæ digna renatos
Ales in æternum laniabit morsibus artus?
Ne metue, exclamat vates. Non vita sequetur
Inviolata virum: patria non ossa quiescent.
Namque ubi, fractus opum, magnæ certamine pugnæ
Pertulerit vinci, turpemque orare salutem,
Rursus bella volet Macetûm instaurare sub armis.
Damnatusque doli, desertis conjuge fida
Et dulci nato, linquet Karthaginis arces,
Atque una profugus lustrabit cærula puppe.
Hinc Cilicis Tauri saxosa cacumina viset.
Pro, quanto levius mortalibus ægra subire
Servitia, atq; hiemes, æstus, fugamq; fretumq;
Atque famem, quam posse mori! Post Itala bella
Assyrio famulus regi, falsusque cupiti
Ausoniæ motus, dubio petet æquora velo;
Donec, Prusiacas delatus segniter oras,
Altera servitia imbelli patietur in ævo,
Et latebram munus regni. Perstantibus inde
Æneadis, reddique sibi poscentibus hostem,
Pocula furtivo rapiet properata veneno,
Ac tandem terras longa formidine solvet.
Hæc vates, Erebique cavis se reddidit umbris.
Tum lætus socios juvenis portumque revisit.

C. SILII ITALICI

PUNICORUM

LIBER XIV.

LIBER XIV.

V. 1—24.

Flectite nunc vestros, Heliconis numina, cantus
Ortygiæ pelagus Siculique ad litoris urbes.
Muneris hic vestri labor est; modo Daunia regna
Æneadum, modo Sicanios accedere portus,
Aut Macetûm lustrare domos et Achaia rura,
Aut vaga Sardoo vestigia tingere fluctu,
Vel Tyriæ quondam regnata mapalia genti,
Extremumve diem et terrarum invisere metas.
Sic poscit sparsis Mavors agitatus in oris.
Ergo, age, qua litui, qua ducunt bella, sequamur.
Ausoniæ pars magna jacet Trinacria tellus,
Ut semel expugnante Noto et vastantibus undis
Accepit freta, cæruleo propulsa tridente.
Namque per occultum cæca vi turbinis olim
Impactum pelagus laceratæ viscera terræ
Discidit, et, medio perrumpens arva profundo,
Cum populis pariter convulsis transtulit urbes.
Ex illo, servans rapidus divortia, Nereus
Sævo dividuos conjungi pernegat æstu.
Sed spatium, quod dissociat consortia terræ,
Latratus fama est (sic arcta intervenit unda)
Et matutinos volucrum tramittere cantus.
Multa solo virtus. jam reddere fœnus aratris,
Jam montes umbrare olea, dare nomina Baccho,

Cornipedemque citum lituis generâsse ferendis,
Nectare Cecropias Hyblæo accedere ceras.
Hîc et Pæonios arcano sulfure fontes,
Hîc Phœbo digna et Musis venerabere vatum
Ora excellentum, sacras qui carmine silvas,
Quique Syracosia resonant Helicona Camena.
Promtæ gens linguæ: ast eadem, cum bella cieret,
Portus æquoreis sueta insignire tropæis.
Post dirum Antiphatæ sceptrum et Cyclopia regna,
Vomere verterunt primum nova rura Sicani.
Pyrene misit populos, qui nomen ab amne
Adscitum patrio terræ imposuere vacanti.
Mox Ligurum pubes, Siculo ductore, novavit
Possessis bello mutata vocabula regnis.
Nec Cres dedecori fuit accola: duxerat actum
Mœnibus e centum non fausta ad prœlia Minos,
Dædaleam repetens pœnam. qui fraude nefanda
Postquam perpetuas judex concessit ad umbras,
Cocalidum insidiis, fesso Minoia turba
Bellandi studio Siculis subsedit in oris.
Miscuerunt Phrygiam prolem Trojanus Acestes,
Trojanusque Helymus, structis qui, pube secuta,
In longum ex sese donârunt nomina muris.
Nec Zanclæa gerunt obscuram mœnia famam,
Dextera quam tribuit posito Saturnia telo.
Sed decus Ennæis haud ullum pulchrius oris,
Quam quæ Sisyphio fundavit nomen ab Isthmo,
Et multum ante alias Ephyræis fulget alumnis.
Hîc Arethusa suum piscoso fonte receptat
Alpheon, sacræ portantem signa coronæ.

At non æquus amat Trinacria Mulciber antra.
Nam Lipare, vastis subter depasta caminis,
Sulfureum vomit exeso de vertice fumum.
Ast Ætna eructat tremefactis cautibus ignis
Inclusi gemitus, pelagique imitata furorem
Murmure per cæcos tonat irrequieta fragores
Nocte dieque simul. Fonte e Phlegethontis ut atro
Flammarum exundat torrens, piceaque procella
Semiambusta rotat liquefactis saxa cavernis.
Sed quanquam largo flammarum exæstuet intus
Turbine, et assidue subnascens profluat ignis,
Summo cana jugo cohibet (mirabile dictu!)
Vicinam flammis glaciem; æternoque rigore
Ardentes horrent scopuli: stat vertice celsi
Collis hiems, calidaque nivem tegit atra favilla.
Quid referam Æolio regnatas nomine terras?
Ventorumque domos, atque addita claustra procellis?
Hîc versi penitus Pelopea ad regna Pachyni
Pulsata Ionio respondent saxa profundo.
Hîc, contra Libyamque situm Corosque furentes,
Cernit devexas Lilybæon nobile Chelas.
At, qua diversi lateris frons tertia terris
Vergit in Italiam prolato ad litora dorso,
Celsus arenosa tollit se mole Pelorus.
His longo mitis placide dominator in ævo
Præfuerat terris Hieron, tractare sereno
Imperio vulgum pollens, et pectora nullo
Parentum exagitare metu; pactamque per aras
Haud facilis temerare fidem, socialia jura
Ausoniis multos servârat casta per annos.

Verum, ubi fata virum fragili solvere senecta,
Primævo cessit sceptrum exitiale nepoti,
Et placida indomitos accepit regia mores.
Namque, bis octonis nondum rex præditus annis,
Caligare alto in solio, nec pondera regni
Posse pati, et nimium fluxis confidere rebus.
Jamque brevi nullum, delicta tuentibus armis,
Fas notum, ignotumque nefas: vilissima regi
Cura pudor. tam præcipiti materna furori
Pyrrhus origo dabat stimulos, proavique superbum
Æacidæ genus, atque æternus carmine Achilles.
Ergo ardor subitus Pœnorum incepta fovendi:
Nec sceleri mora. conjungit nova fœdera, pacto,
Cederet ut Siculis victor Sidonius oris.
Sed stabant pœnæ, tumulumque negabat Erinnys,
Qua modo pactus erat socium non cernere, terra.
Sævos namque pati fastus, juvenemque cruento
Flagrantem luxu, et miscentem turpia diris,
Haud ultra faciles, quos ira metusque coquebat,
Jurati obtruncant: nec jam modus ensibus: addunt
Femineam cædem, atque insontum rapta sororum
Corpora prosternunt ferro. Nova sævit in armis
Libertas, jactatque jugum. Pars Punica castra,
Pars Italos et nota volunt; nec turba furentum
Defit, quæ neutro sociari fœdere malit.
Tali Trinacriæ motu, rebusque Sicanis
Exitio regis trepidis, sublimis honore
(Tertia nam Latios renovârat purpura fasces)
Marcellus classem Zanclæis appulit oris.
Atque ubi cuncta viro, cædesque exposta tyranni,

Ambiguæque hominum mentes; Karthaginis arma
Quos teneant, et quanta, locos; quod vulgus amicum
Duret Trojugenis; quantos Arethusa tumores
Concipiat, perstetque suas non pandere portas;
Incumbit bello, ac totam per proxima raptim
Armorum effundit flammato pectore pestem.
Non aliter Boreas, Rhodopes a vertice præceps
Cum sese immisit, decimoque volumine pontum
Expulit in terras, sequitur cum murmure molem
Ejecti maris, et stridentibus affremit alis.
Prima Leontinos vastârunt prœlia campos,
Regnatam diro quondam Læstrygone terram.
Instabat ductor, cui tarde vincere Grajas
Par erat, ac vinci, turmas. ruit æquore toto;
(Femineum credas maribus concurrere vulgum)
Et Cereri placitos fecundat sanguine campos.
Sternuntur passim; pedibusque evadere letum
Eripuit rapidus Mavors. ut cuique salutem
Promisit fuga, præveniens dux occupat ense.
Ite, gregem metite imbellem, ac succidite ferro,
Clamat, cunctantes urgens umbone catervas.
Pigro luctandi studio certamen in umbra
Molle pati docta, et gaudens splendescere olivo,
Stat, mediocre decus vincentum, ignava juventus.
Hæc laus sola datur, si viso vincitis hoste.
Ingruit, audito ductore, exercitus omnis;
Solaque, quod superest, secum certamina môrunt,
Quis dextra antistet, spoliisque excellat opimis.
Euboici non, per scopulos illisa Caphareo,
Euripi magis unda furit; pontumve sonantem

Ejicit angusto violentius ore Propontis;
Nec fervet majore fretum rapiturque tumultu,
Quod ferit Herculeas extremo Sole columnas.
Mite tamen dextræ decus inter prœlia tanta
Enituit fama. Miles Tyrrhenus, (Asilo
Nomen erat) captus quondam ad Trasymena fluenta,
Servitium facile et dominantis mollia jussa
Expertus Beryæ, patrias remeârat ad oras
Sponte faventis heri; repetitisque impiger armis
Tum veteres Siculo casus Mavorte piabat.
Atque is, dum medios inter fera prœlia miscet,
Illatus Beryæ, cui, pacta ad regia misso
Pœnorum a populis, sociataque bella gerenti,
Ærato cassis munimine clauserat ora,
Invadit ferro juvenem, trepideque ferentem
Instabiles retro gressus prosternit arena.
At miser, audita victoris voce, trementem
Cunctantemque animam Stygia ceu sede reducens,
Cassidis a mento malefidæ vincula rumpit,
Jungebatque preces, atque addere verba parabat.
Sed, subito aspectu et noto conterritus ore,
Tyrrhenus ferrumque manu revocavit, et ultro
Talia cum gemitu lacrimis effudit obortis:
Ne, quæso, supplex lucem dubiusque precare:
Fas hostem servare mihi. Multo optimus ille
Militiæ, cui postremum est primumque, tueri
Inter bella fidem: tu letum evadere nobis
Das prior, et servas nondum servatus ab hoste.
Haud equidem indignum memet, quæ tristia vidi,
Abnuerim, dignumque iterum in pejora revolvi;

bi per medios ignes mediosque per enses
dederit mea dextra viam. Sic fatur, et ultro
›llit, vitaque exæquat munera vitæ.
compos Sicula primum certaminis ora
›ti, Marcellus victricia signa, quieto
nine progrediens, Ephyræa ad mœnia vertit.
: Syracosias castris circumdedit arces.
ferri languebat amor. sedare monendo
ora cæca virûm, atque iras evellere avebat.
(renuant si forte sibi, et si mitia malle
lant esse metum) laxis servatur omissa
dio claustris; quin contra intentior ipse
gilat cautis, frontem imperterritus, armis:
truit arcana necopina pericula cura.
d secus Eridani stagnis ripave Caystri
ıtat albus olor, pronoque immobile corpus
fluvio, et pedibus tacitas eremigat undas.
rea, dum incerta labat sententia clausis,
ıti populi atque urbes socia arma ferebant:
mbens Messana freto, minimumque revulsa
reta Italia, atque Osco memorabilis ortu:
ı Catane, nimium ardenti vicina Typhœo,
enerâsse Pios quondam celeberrima Fratres,
:ui non licitum fatis, Camarina, moveri.
ı, quæ nectareis vocat ad certamen Hymetton,
ax Hybla, favis, palmisque arbusta Selinus:
usti quondam portus, nunc litore solo
idium infidum fugientibus æquora, Mylæ.
ıon altus Eryx, necnon et vertice celso
uripæ, largoque virens Entella Lyæo,

Entella, Hectoreo dilectum nomen Acestæ.
Non Thapsos, non e tumulis glacialibus Acræ
Defuerunt: Agyrina manus, geminoque Lacone
Tyndaris attollens sese affluit. Altor equorum
Mille rapit turmam, atque hinnitibus aera flammat,
Pulveream volvens Agragas ad inania nubem.
Ductor Grosphus erat, cujus cælata gerebat
Taurum parma trucem, pœnæ monumenta vetustæ.
Ille, ubi torreret subjectis corpora flammis,
Mutabat gemitus mugitibus: actaque veras
Credere erat stabulis armenta effundere voces.
Haud impune quidem: nam diræ conditor artis
Ipse suo moriens immugit flebile tauro.
Venit, ab amne trahens nomen, Gela; venit Halæsa,
Et, qui præsenti domitant perjura, Palici,
Pectora supplicio; Trojanaque venit Acesta;
Quique per Ætnæos Acis petit æquora fines,
Et dulci gratam Nereida perluit unda.
Æmulus ille tuo quondam, Polypheme, calori,
Dum fugit agrestem violenti pectoris iram,
In tenues liquefactus aquas evasit et hostem,
Et tibi victricem, Galatea, immiscuit undam.
Necnon qui potant Hypsamque Alabimque sonoros,
Et perlucentem splendenti gurgite Achaten:
Qui fontes, vage Chrysa, tuos, et pauperis alvei
Hipparin, ac facilem superari gurgite parco
Pantagiam, rapidique colunt vada flava Symæthi.
Litora Thermarum, prisca dotata Camena,
Armavere suos, qua mergitur Himera ponto
Æolio. nam dividuas se scindit in oras;

Nec minus occasus petit incita, quam petit ortus.
Nebrodes gemini nutrit divortia fontis,
Quo mons Sicania non surgit ditior umbræ.
Enna Deûm lucis sacras dedit ardua dextras.
Hîc specus, ingentem laxans telluris hiatum,
Cæcum iter ad manes tenebroso limite pandit,
Qua novus ignotas Hymenæus venit in oras.
Hac Stygius quondam, stimulante Cupidine, rector
Ausus adire diem, mœstoque Acheronte relicto
Egit in illicitas currum per inania terras.
Tum rapta præceps Ennæa virgine flexit
Attonitos cœli visu lucemque paventes
In Styga rursus equos, et prædam condidit umbris.
Romanos Petræa duces, Romana petivit
Fœdera Callipolis, lapidosique Enguion arvi,
Hadranum, Ergetumque simul, telaque superba
Lanigera Melite, et litus piscosa Calacte,
Quæque procelloso Cephalœdias ora profundo
Cæruleis horret campis pascentia cete,
Et qui, correptas sorbentem verticis haustu,
Atque iterum e fundo jaculantem ad sidera, puppes,
Tauromenitana cernunt de sede Charybdin.
Hæc Latium manus et Laurentia signa fovebat.
Cetera Elisæis aderat gens Sicana votis.
Mille Agathyrna dedit, perflataq; Trogilos Austris,
Mille Thoanteæ sedes Facelina Dianæ.
Tergemino venit numero fecunda Panormos;
Seu silvis sectere feras, seu retibus æquor
Verrere, seu cœlo libeat traxisse volucrem.
Non Herbessos iners, non Naulocha pigra pericli

Sederunt; non frondosis Morgentia campis
Abstinuit Marte infido: comitata Menæis
Venit Amastra viris, et parvo nomine Tisse,
Et Netum, et Mutyce, pubesque liquentis Achæti.
Sidonios Drepane, atque undæ clamosus Helorus,
Et mox servili vastata Triocala bello,
Sidonios Arbela ferox, et celsus Ietas,
Et bellare Tabas docilis, Cossyraque parva,
Nec major Megara Mute concordibus ausis
Juvere, et strato Gaulum spectabile ponto,
Cum sonat Halcyones cantu, nidosque natantes
Immota gestat, sopitis fluctibus, unda.
Ipsa Syracusæ patulos urbs inclita muros
Milite collecto variisque impleverat armis.
Ductores facilem impelli lætamque tumultus
Vaniloquo plebem furiabant insuper ore:
Nunquam hoste intratos muros, et quatuor arces,
Et Salaminiacis quantam Eoisque tropæis
Ingenio portus urbs invia fecerit umbram,
Spectatum proavis, ter centum ante ora triremes
Unum naufragium, mersasque impune profundo
Clade pharetrigeri subnixas regis Athenas.
Flammabant vulgum geniti Karthagine fratres,
Pœni matre genus; sed quos, sub crimine pulsus
Urbe Syracosia, Libycis eduxerat oris
Trinacrius genitor, geminaque a stirpe parentum
Astus miscebant Tyrios levitate Sicana.
Quæ cernens ductor, postquam immedicabile visum
Seditio, atque ultro bellum surgebat ab hoste,
Testatus Divos Siculorum, amnesque, lacusque,

Et fontes, Arethusa, tuos, ad bella vocari
Invitum; quæ sponte diu non sumserit, hostem
Induere arma sibi; telorum turbine vasto
Aggreditur muros, atque armis intonat urbi.
Par omnes simul ira rapit; certantque, ruuntque.
Turris, multiplici surgens ad sidera tecto,
Exibat, tabulata decem cui crescere Grajus
Fecerat, et multas nemorum consumserat umbras.
Armatam hinc igni pinum et devolvere saxa
Certabant, calidæque picis diffundere pestem.
Huic procul ardentem jaculatus lampada Cimber
Conjicit, et lateri telum exitiabile figit.
Pascitur adjutus Vulcanus turbine venti,
Gliscentemque trahens turris per viscera labem,
Perque altam molem et toties crescentia tecta,
Scandit ovans, rapidisque vorat crepitantia flammis
Robora, et, ingenti simul exundante vapore
Ad cœlum, victor nitentia culmina lambit.
Implentur fumo, et nebula caliginis atræ
(Nec cuiquam evasisse datur) ceu fulminis ictu
Correptæ rapido in cineres abiere ruinæ.
Par contra pelago miseris fortuna carinis.
Namque ubi se propius tectis urbique tulere,
Qua portus muris pacatas applicat undas,
Improvisa novo pestis conterruit astu.
Trabs trabe juncta teres, derasis undique nodis,
Navali similis malo, præfixa gerebat
Uncæ tela manus: ea celso ex aggere muri
Bellantes curvi rapiebat in aera ferri
Unguibus, et mediam revocata ferebat in urbem.

Nec solos vis illa viros, quin sæpe triremem
Belligeræ rapuere trabes, cum desuper actum
Incuterent puppi chalybem morsusque tenaces.
Qui, simul affixo vicina in robora ferro
Sustulerant sublime ratem, (miserabile visu!)
Per subitum rursus laxatis arte catenis
Tanta præcipitem reddebant mole profundo,
Ut totam haurirent undæ cum milite puppim.
His super insidiis angusta foramina murus
Arte cavata dabat, per quæ confundere tela
Tutum erat, opposito mittentibus aggere valli.
Nec sine fraude labos, arcta ne rursus eodem
Spicula ab hoste via vicibus contorta redirent.
Calliditas Graja, atque astus pollentior armis
Marcellum tantasque minas terraque marique
Arcebat; stabatque ingens ad mœnia bellum.
Vir fuit Isthmiacis decus immortale colonis,
Ingenio facile ante alios telluris alumnos,
Nudus opum; sed cui cœlum terræque paterent.
Ille novus pluvias Titan ut proderet ortu
Fuscatis tristis radiis; ille hæreat, anne
Pendeat instabilis tellus; cur fœdere certo
Hunc affusa globum Tethys circumliget undis,
Noverat, atque una pelagi lunæque labores,
Et pater Oceanus qua lege effunderet æstus.
Non illum mundi numerâsse capacis arenas
Vana fides: puppes etiam constructaque saxa
Feminea traxisse ferunt contra ardua dextra.
Hic dum Italûm ductorem astu Teucrosque fatigat,
Adnabat centum late Sidonia velis

Classis subsidio, et scindebat cærula rostris.
Erigitur subitas in spes Arethusia proles,
Adjungitque suas, portu progressa, carinas.
Nec contra Ausonius tonsis aptare lacertos
Addubitat, mersisque celer fodit æquora remis.
Verberibus torsere fretum: salis icta frequenti
Albescit pulsu facies, perque æquora late
Spumat canenti sulcatus gurgite limes.
Insultant pariter pelago: ac Neptunia regna
Tempestate nova trepidant. tum vocibus æquor
Personat, et clamat scopulis clamoris imago.
Ac jam diffusus vacua bellator in unda
Cornibus ambierat patulos ad prœlia fluctus,
Navali claudens humentem indagine campum.
At simili curvata sinu diversa ruebat
Classis, et arctabat lunato cærula gyro.
Nec mora: terrificis sævæ stridoribus æris,
Per vacuum late cantu resonante profundum,
Increpuere tubæ, quîs excitus æquore Triton
Expavit tortæ certantia murmura conchæ.
Vix meminere maris; tam vasto ad prœlia nisu
Incumbunt proni, positisque in margine puppis
Extremæ plantis nutantes spicula torquent.
Sternitur effusis pelagi media area telis,
Celsaque anhelatis exsurgens ictibus alnus
Cærula nigranti findit spumantia sulco.
Ast aliæ latere atque incussi roboris ictu
Detergent remos: aliæ per viscera pinus
Tramissis ipso retinentur vulnere rostris,
Quo retinent. Medias inter sublimior ibat

Terribilis visu puppis, qua nulla per omne
Egressa est Libycis major navalibus ævum.
Nam quater hæc centum numeroso remige pontum
Pulsabat tonsis: veloque superba capaci
Cum rapidum hauriret Borean, et cornibus omnes
Colligeret flatus, lento se robore agebat,
Intraret fluctus solis si pulsa lacertis.
Procurrunt levitate agili, docilesque regentis
Audivisse manum, Latio cum milite puppes.
Has ut per lævum venientes æquor Himilco
In latus obliquas jussamque incurrere proram
Conspexit, propere Divis in vota vocatis
Æquoris, intento volucrem de more sagittam
Assignat nervo: utque oculis libravit in hostem,
Et calamo monstravit iter, diversa relaxans
Brachia, deduxit vultu comitante per auras
In vulnus telum, ac residentis puppe magistri
Affixit plectro dextram: nec deinde regenda
Puppe manus valuit, flectenti immortua clavo.
Dumque ad opem accurrit, ceu capta, navita, puppe,
Ecce iterum fatoque pari nervoque sagitta,
In medium perlapsa globum, transverberat ictu
Orba gubernacli subeuntem munera Taurum.
Irrumpit Cumana ratis, quam Corbulo ductor
Lectaque complebat Stabiarum litore pubes.
Numen erat celsæ puppis vicina Dione.
Sed superingestis propior quæ subdita telis
Bella capessebat, media subsedit in unda,
Divisitque fretum. Clamantum spumeus ora
Nereus implet aquis, palmæque, trahente profundo,

Luctantum frustra summis in fluctibus exstant.
Hîc, audax ira, magno per cærula saltu
Corbulo transgressus (nam textam robore turrim
Appulerant nexæ ferri compage triremes)
Evadit tabulata super, flammaque comantem
Multifida pinum celso de culmine quassat.
Inde atros alacer pastosque bitumine torquet,
Amentante Noto, Pœnorum aplustribus ignes.
Intrat diffusos pestis Vulcania passim,
Atque implet dispersa foros: trepidatur omisso
Summis remigio; sed enim tam rebus in arctis
Fama mali nondum tanti penetrârat ad imos.
At rapidus fervor, per pingues unguine tædas
Illapsus, flammis victricibus insonat alveo.
Qua nondum tamen intulerat vim Dardana lampas,
Parcebatque vapor, saxorum grandine dirus
Arcebat, fatumque ratis retinebat, Himilco.
Hîc miser, igniferam dum ventilat aere pinum,
Murali saxo per lubrica sanguine transtra
Volvitur in fluctus, Lychæi vulnere, Cydnus.
Fax nidore gravi fœdavit comminus auras,
Ambusto instridens pelago. Ferus inde citatum
Missile adorata contorquet Sabratha puppe:
Hammon numen erat Libycæ gentile carinæ,
Cornigeraque sedens spectabat cærula fronte.
Fer, pater, afflictis, fer, ait, Garamantice vates,
Rebus opem, inque Italos da certa effundere tela.
Has inter voces tremulo venit agmine cornus,
Et Neptunicolæ transverberat ora Telonis.
Urgebant nihilo levius, jam in limine mortis

Quos fuga præcipites partem glomerârat in unam
Puppis, adhuc vacuam tædæ: sed, proxima cursu
Fulmineo populatus, inevitabilis ardor
Correptam flammis involvit ovantibus alnum.
Primus, ope æquorei funis delapsus in undas,
Qua nondum Stygios glomerabat Mulciber æstus,
Ambustus sociûm remis aufertur Himilco.
Proxima nudârunt miserandi fata Batonis
Desertam ductore ratem. bonus ille per artem
Crudo luctari pelago, atque exire procellas.
Idem, quid Boreas, quid vellet crastinus Auster,
Anteibat: nec pervigilem tu fallere vultum,
Obscuro quamvis cursu, Cynosura, valeres.
Is, postquam adversis nullus modus, Accipe nostrum,
Hammon, sanguinem, ait, spectator cladis iniquæ.
Atque, acto in pectus gladio, dextra inde cruorem
Excipit, et large sacra inter cornua fundit.
Hos inter Daphnis, deductum ab origine nomen
Antiqua, fuit infelix, cui linquere saltus,
Et mutare casas infido marmore visum.
At princeps generis quanto majora paravit
Intra pastorem sibi nomina. Daphnin amârunt
Sicelides Musæ. dexter donavit avena
Phœbus Castalia, et jussit, projectus in herba
Si quando caneret, lætos per prata per arva
Ad Daphnin properare greges, rivosque silere.
Ille ubi, septena modulatus arundine carmen,
Mulcebat silvas, non unquam tempore eodem
Siren assuetos effudit in æquore cantus:
Scyllæi tacuere canes: stetit atra Charybdis:

Et lætus scopulis audivit jubila Cyclops.
Progeniem hauserunt et nomen amabile flammæ.
Innatat ecce super transtris fumantibus asper
Ornytos, ac longam sibimet facit æquore mortem.
Qualis Oiliades, fulmen jaculante Minerva,
Surgentes dòmuit fluctus ardentibus ulnis.
Transigitur valida medius, dum se allevat, alni
Cuspide Marmarides Scyron. pars subnatat unda
Membrorum, pars exstat aquis; totumque per æquor
Portatur, rigido (miserandum) immortua ferro.
Accelerant puppes utrinque, atque ora ruentum
Sanguinei feriunt remorum aspergine rores.
Ipse adeo senis ductor Rhœteius ibat
Pulsibus, et valido superabat remige ventos.
Quam rapidis puppem manibus frenare Lilæus
Dum tentat, sæva truncatur membra bipenni,
Ac fert hærentes trabibus ratis incita palmas.
Sicania Æoliden portabant transtra Podætum.
Hic, ævo quanquam nondum excessisset ephebos,
Seu lævi traxere Dei, seu fervida corda,
(Nec sat maturus laudum) bellique cupido,
Arma puer niveis aptârat picta lacertis,
Et freta gaudebat celsa turbare Chimæra.
Jamque super Rutula, super et Garamantide pinu
Ibat ovans, melior remo meliorque sagitta:
Et jam turrigerum demerserat æquore Nessum:
(Heu puero malesuada rudi nova gloria pugnæ!)
Dum cristam galeæ trucis exuviasque precatur
De duce Marcello Superos temerarius, hasta
Excepit raptim vulnus letale remissa.

Pro qualis! seu splendentem sub sidera nisu
Exigeret discum, jaculo seu nubila supra
Surgeret, aligeras ferret seu pulvere plantas
Vix tacto, vel dimensi spatia improba campi
Transiret velox saltu, decuere labores.
Sat prorsus, sat erat decoris discrimine tuto,
Sat laudis. cur fata, puer, majora petebas?
Illum, ubi labentem pepulerunt tela sub undas,
Ossa Syracosio fraudatum naufraga busto,
Fleverunt freta, fleverunt Cyclopia saxa,
Et Cyane, et Anapus, et Ortygie Arethusa.
Parte alia Perseus (puppim hanc Tiberinus agebat)
Quaque vehebatur Crantor Sidonius, Io
Concurrunt. Injecta ligant hinc vincula ferri
Atque illinc, steteruntque rates ad prœlia nexæ.
Nec jaculo aut longe certatur arundine fusa.
Comminus, et gladio terrestria prœlia miscent.
Perrumpunt Itali, qua cædes prima reclusit,
Monstravitque viam. Vastas hic mole catenas
Hortatur socios et vincla abrumpere ferri,
Ac parat hostili resoluta puppe receptos
Avehere, et paribus pelago diducere ab armis.
Ætnæo Polyphemus erat nutritus in antro;
Atque inde antiquæ nomen feritatis amabat.
Ubera præbuerat parvo lupa: corporis alti
Terribilis moles, mens aspera, vultus in ira
Semper, et ad cædes Cyclopia corde libido.
Isque relaxatis membrorum pondere vinclis
Impulerat puppim, et mergebat gurgite tonsas,
Duxissetque ratem, pressa Laronius hasta

Nî propere duro nitentem exsurgere velox
Affixet transtro. vix morte incepta remittit.
Namque manus servat dum suetos languida ductus,
Ignavum summa attraxit super æquora remum.
Perculsi cuneo Pœni densantur in unum,
Quod caret hoste, latus: subito cum pondere victus
Insiliente mari, submergitur alveus undis.
Scuta virûm, cristæque, et inerti spicula ferro,
Tutelæque Deûm fluitant. Hic robore fracto
Pugnat inops chalybis, seseque in prœlia rursus
Armat naufragio: remis male fervidus ille
Festinat spoliare ratem, discrimine nullo
Nautarum interdum convulsa sedilia torquens.
Non plectro ratis, aut frangendæ in vulnera proræ
Parcitur, et pelago repetuntur nantia tela.
Vulneribus patulis intrat mare. mox sua ponto
Singultante anima propulsa refunditur unda.
Nec desunt, qui correptos amplexibus arctis
Immergant pelago, et, jaculis cessantibus, hostem
Morte sua perimant. remeantum gurgite mentes
Crudescunt, ac pro ferro stat fluctibus uti.
Haurit sanguineus contorta cadavera vortex.
Hinc clamor, gemitus illinc, mortesque, fugæque,
Remorumque fragor, flictuque sonantia rostra.
Perfusum bello fervet mare: fessus acerbis
Terga fuga celeri Libyæ convertit ad oras,
Exigua sese furatus Himilco carina.
Concessere mari tandem Grajusque Libysque,
Et jam captivæ vinclis ad litora longo
Ordine ducuntur puppes. flagrantibus alto

Stant aliæ tædis. splendet lucente profundo
Mulciber, et tremula vibratur imagine pontus.
Ardet nota fretis Cyane, pennataque Siren.
Ardet et Europe, nivei sub imagine tauri
Vecta Jovi, ac prenso tramittens æquora cornu.
Et quæ, fusa comas, curvum per cærula piscem
Nereis humenti moderatur roscida freno.
Uritur undivagus Python, et corniger Hammon,
Et, quæ Sidonios vultus portabat Elisæ,
Bis ternis ratis ordinibus grassata per undas.
At vinclis trahitur cognata in litora Anapus,
Gorgoneasque ferens ad sidera Pegasus alas,
Ducitur et Libyæ puppis signata figuram,
Et Triton captivus, et ardua rupibus Ætne,
Spirantis rogus Enceladi, Cadmeaque Sidon.
Nec mora, quin trepidos hac clade irrumpere muros
Signaque ferre Deûm templis jam jamque fuisset,
Nî subito importuna lues inimicaque pestis,
Invidia Divûm pelagique labore, parata,
Polluto, miseris rapuisset gaudia, cœlo.
Criniger æstiferis Titan fervoribus auras,
Et patulam Cyanen lateque palustribus undis
Stagnantem Stygio Cocyti opplevit odore,
Temporaque autumni, lætis florentia donis,
Fœdavit, rapidoque accendit fulminis igni.
Fumabat crassus nebulis caliginis aer:
Squalebat tellus, vitiato fervida dorso;
Nec victum dabat, aut ullas languentibus umbras:
Atque ater picea vapor exspirabat in æthra.
Vim primi sensere canes. mox nubibus atris

Fluxit deficiens penna labente volucris:
Inde feræ silvis sterni: tum serpere labes
Tartarea, atque haustis populari castra maniplis.
Arebat lingua, et gelidus per viscera sudor
Corpore manabat tremulo: descendere fauces
Abnuerant siccæ jussorum alimenta ciborum.
Aspera pulmonem tussis quatit, et per anhela
Igneus efflatur sitientum spiritus ora.
Lumina, ferre gravem vix sufficientia lucem,
Unca nare jacent, saniesque immixta cruore
Exspuitur, membrisque cutis tegit ossa peresis.
Heu dolor! insignis notis bellator in armis
Ignavo rapitur leto. jactantur in ignem
Dona superba virûm, multo Mavorte parata.
Succubuit medicina malis. cumulantur acervo
Labentum, et magno cineres sese aggere tollunt.
Passim etiam deserta jacent inhumataque late
Corpora, pestiferos tetigisse timentibus artus.
Serpit pascendo crescens Acherusia pestis,
Nec leviore quatit Trinacria mœnia luctu,
Pœnorumque parem castris fert atra laborem.
Æquato par exitio, et communis ubique
Ira Deûm, atque eadem leti versatur imago.
Nulla tamen Latios fregit vis dura malorum,
Incolumi ductore, viros, clademque rependit
Unum inter strages tutum caput. Ut gravis ergo
Primum letiferos repressit Sirius æstus,
Et minuere avidæ mortis contagia pestes;
Ceu, sidente Noto cum se maria alta reponunt,
Propulsa invadit piscator cærula cymba;

Sic tandem ereptam morbis grassantibus armat
Marcellus pubem, lustratis rite maniplis.
Circumstant alacres signa, auditisque tubarum
Respirant læti clangoribus. itur in hostem;
Et, si fata ferant, juvat inter prœlia ferro
Posse mori. Sociûm miseret, qui sorte pudenda
In morem pecudum effudere cubilibus atris
Illaudatam animam. Tumulos inhonoraque busta
Respiciunt, et, vel nullo jacuisse sepulcro,
Quam debellari morbis, placet. Ardua primus
Ad muros dux signa rapit. Tenuata jacendo
Et macie galeis abscondunt ora, malusque,
Ne sit spes hosti, velatur casside pallor.
Infundunt rapidum convulsis mœnibus agmen,
Condensique ruunt: tot bellis invia tecta,
Totque uno introitu capiuntur militis arces.
Totum, qua vehitur Titan, non ulla per orbem
Tum sese Isthmiacis æquâssent oppida tectis.
Tot delubra Deûm, totque intra mœnia portus,
Adde fora, et celsis suggesta theatra columnis,
Certantesque mari moles, adde ordine longo
Innumeras spatioque domos, æquare superbas
Rura. quid, inclusos porrecto limite longis
Porticibus, sacros juvenum certamine lucos?
Quid tot captivis fulgentia culmina rostris?
Armaque fixa Deis, aut quæ Marathonius hostis
Perdidit, aut Libya quæ sunt advecta subacta?
Hîc Agathocleis sedes ornata tropæis:
Hîc mites Hieronis opes: hîc sancta vetustas
Artificum manibus. non usquam clarior illo

Gloria picturæ seclo: non æra juvabat,
Quæsisse ex Ephyre: fulvo haud certaverit auro
Vestis, spirantes referens subtemine vultus
Quos radio cælat Babylon, vel murice picto
Læta Tyros, quæque Attalicis variata per artem
Aulæis scribuntur acu, aut Memphitide tela.
Jam simul argento fulgentia pocula, mixta
Quîs gemma quæsitus honos, simulacra Deorum,
Numen ab arte datum servantia: munera Rubri
Præterea Ponti, depexaque vellera ramis,
Femineus labor. His tectis opibusque potitus
Ausonius ductor, postquam sublimis ab alto
Aggere despexit trepidam clangoribus urbem,
Inque suo positum nutu, stent mœnia regum,
An nullos oriens videat lux crastina muros,
Ingemuit nimium juris, tantumque licere
Horruit, et propere revocata militis ira,
Jussit stare domos, indulgens templa vetustis
Incolere atque habitare Deis. sic parcere victis
Pro præda fuit, et, sese contenta, nec ullo
Sanguine pollutis plausit Victoria pennis.
Tu quoque ductoris lacrimas, memorande, tulisti,
Defensor patriæ. meditantem in pulvere formas,
Nec turbatum animi, tanta feriente ruina,
[Ignarus miles vulgi te sorte peremit.]
At reliquum vulgus, resoluta in gaudia mente,
Certârunt victi victoribus. Æmulus ipse
Ingenii Superûm, servando condidit urbem.
Ergo exstat seclis, stabitque insigne tropæum,
Et dabit antiquos ductorum noscere mores.

Felices populi! si, quondam ut bella solebant,
Nunc quoq; inexhaustas pax nostra relinqueret urbes.
At, nî cura viri, qui nunc dedit otia mundo,
Effrenum arceret populandi cuncta furorem,
Nudâssent avidæ terrasque fretumque rapinæ.

C. SILII ITALICI

PUNICORUM

LIBER XV.

LIBER XV.

V. 1—24.

At nova Romuleum carpebat cura Senatum,
Quis trepidas gentes Martemque subiret Iberum,
Attritis rebus. Geminus jacet hoste superbo
Scipio, belligeri Mavortia pectora fratres.
Hinc metus, in Tyrias ne jam Tartessia leges
Concedat tellus, propioraque bella pavescat.
Anxia turba Patrum quasso medicamina mœsti
Imperio circumspectant, Divosque precantur.
Qui laceris ausit ductor succedere castris?
Absterret juvenem, patrios patruique piare
Optantem manes, tristi conterrita luctu,
Et reputans annos, cognato sanguine turba.
Si gentem petat infaustam, inter busta suorum
Decertandum hosti, qui fregerit arma duorum,
Qui consulta ducum, ac flagret meliore Gradivo.
Nec promtum teneris immania bella lacertis
Moliri, regimenque rudi deposcere in ævo.
Has, lauri residens juvenis viridante sub umbra,
Ædibus extremis volvebat pectore curas:
Cum subito assistunt, dextra lævaque per auras
Allapsæ, haud paulum mortali major imago,
Hinc Virtus, illinc virtuti inimica Voluptas.
Altera Achæmenium spirabat vertice odorem,
Ambrosias diffusa comas, et veste refulgens,

Ostrum qua fulvo Tyrium suffuderat auro:
Fronte decor quæsitus acu, lascivaque crebras
Ancipiti motu jaciebant lumina flammas.
Alterius dispar habitus, frons hirta, nec unquam
Composita mutata coma: stans vultus, et ore
Incessuque viro propior, lætique pudoris,
Celsa humeros niveæ fulgebat stamine pallæ.
Occupat inde prior, promissis fisa, Voluptas:
Quis furor hic, non digne puer, consumere bello
Florem ævi? Cannæne tibi, graviorque palude
Mæonius Stygia lacus excessere, Padusque?
Quem tandem ad finem bellando fata lacesses?
Tune etiam tentare paras Atlantica regna,
Sidoniasque domos? Moneo, certare periclis
Desine, et armisonæ caput objectare procellæ.
Nî fugis hos ritus, Virtus te sæva jubebit
Per medias volitare acies, mediosque per ignes.
Hæc patrem patruumq; tuos, hæc prodiga Paullum,
Hæc Decios Stygias Erebi detrusit ad undas:
Dum cineri titulum, memorandaque nomina bustis
Prætendit, nec sensuræ, quid gesserit, umbræ.
At si me comitere, puer, non tramite duro
Jam tibi decurrat concessi temporis ætas.
Haud unquam trepidos abrumpet buccina somnos:
Non glaciem Arctoam, non experiere furentis
Ardorem Cancri, nec mensas sæpe cruento
Gramine compositas: aberunt sitis aspera, et haustus
Sub galea pulvis, partique timore labores:
Sed current albusque dies, horæque serenæ;
Et molli dabitur victu sperare senectam.

Quantas ipse Deus lætos generavit in usus
Res homini, plenaque dedit bona gaudia dextra!
Atque idem, exemplar lenis mortalibus ævi,
Imperturbata placidus tenet otia mente.
Illa ego sum, Anchisæ Venerem Simoentis ad undas
Quæ junxi, generis vobis unde editus auctor.
Illa ego sum, verti Superûm quæ sæpe parentem
Nunc avis in formam, nunc torvi in cornua tauri.
Huc adverte aures. Currit mortalibus ævum,
Nec nasci bis posse datur: fugit hora, rapitque
Tartareus torrens; ac secum ferre sub umbras,
Si qua animo placuere, negat. Quis luce suprema
Dimisisse meas sero non ingemit horas?
Postquam conticuit, finisque est addita dictis,
Tum Virtus: Quasnam juvenem florentibus, inquit,
Pellicis in fraudes annis, vitæque tenebras,
Cui ratio et magnæ cœlestia semina mentis
Munere sunt concessa Deûm? Mortalibus alti
Quantum Cœlicolæ, tantundem animalibus isti
Præcellunt cunctis. tribuit namque ipsa minores
Hos terris Natura Deo: sed fœdere certo
Degeneres tenebris animas damnavit Avernis.
At, quîs ætherei servatur seminis ortus,
Cœli porta patet. Referam quid cuncta domantem
Amphitryoniaden? quid, cui, post Seras et Indos
Captivo Liber cum signa referret ab Euro,
Caucaseæ currum duxere per oppida tigres?
Quid suspiratos magno in discrimine nautis
Ledæos referam fratres, vestrumque Quirinum?
Nonne vides, hominum ut celsos ad sidera vultus

Sustulerit Deus, ac sublimia finxerit ora?
Cum pecudes, volucrumq; genus, formasq; ferarum,
Segnem atque obscœnam passim stravisset in alvum.
Ad laudes genitum, capiat si munera Divûm
Felix, ad laudes hominum genus. Huc, age, paulum
Aspice (nec longe repetam) modo Roma minanti
Impar Fidenæ, contentaque crescere asylo,
Quo sese extulerit dextris: idem aspice, late
Florentes quondam luxus quas verterit urbes.
Quippe nec ira Deûm tantum, nec tela, nec hostes,
Quantum sola noces animis illapsa Voluptas.
Ebrietas tibi fida comes, tibi Luxus, et atris
Circa te semper volitans Infamia pennis:
Mecum Honor, ac Laudes, et læto Gloria vultu,
Et Decus, ac niveis Victoria concolor alis.
Me cinctus lauro producit ad astra triumphus.
Casta mihi domus, et celso stant colle penates:
Ardua saxoso perducit semita clivo.
Asper principio (nec enim mihi fallere mos est)
Prosequitur labor. annitendum intrare volenti:
Nec bona censendum, quæ Fors infida dedisse,
Atque eadem rapuisse valet. Mox celsus ab alto
Infra te cernes hominum genus. Omnia contra
Experienda manent, quam spondet blanda Voluptas.
Stramine projectus duro patiere sub astris
Insomnes noctes, frigusque famemque domabis.
Idem justitiæ cultor, quæcunque capesses,
Testes factorum stare arbitrabere Divos.
Tunc, quoties patriæ rerumque pericula poscent,
Arma feres primus: primus te in mœnia tolles

tica : nec ferro mentem vincere, nec auro.
c tibi non Tyrio vitiatas murice vestes,
: donum deforme viro fragrantis amomi;
dabo, qui vestrum sævo nunc Marte fatigat
erium, superare manu, laurumque superbam
gremio Jovis excisis deponere Pœnis.
e postquam cecinit sacrato pectore Virtus,
mplis lætum vultuque audita probantem
ivertit juvenem. Sed enim indignata Voluptas
ı tenuit voces. Nil vos jam demoror ultra,
lamat. venient, venient mea tempora quondam,
n docilis nostris magno certamine Roma
viet imperiis, et honos mihi habebitur uni.
quassans caput in nubes se sustulit atras.
juvenis, plenus monitis, ingentia corde
litur, jussæque calet virtutis amore.
lua rostra petit, nullo fera bella volente,
gravia ancipitis deposcit munera Martis.
recti cunctorum animi. pars lumina patris,
s credunt torvos patrui revirescere vultus.
quanquam instinctis tacitus tamen ægra periclis
tora subrepit terror, molemque paventes
pendunt belli, et numerat favor anxius annos.
mque ea confuso percenset murmure vulgus,
e, per obliquum cœli squalentibus auro
ulgens maculis, ferri inter nubila visus
guis, et ardenti radiare per aera sulco,
aque ad cœliferi tendit plaga litus Atlantis,
labi resonante polo. bis terque coruscum
didit augurio fulmen pater, et vaga late

Per subitum moto strepuere tonitrua mundo.
Tum vero capere arma jubent, genibusque salutant
Submissi augurium, ac iret, qua ducere Divos
Perspicuum, et patrio monstraret semita signo.
Certatim comites rerum bellique ministros
Agglomerant sese, atque acres sociare labores
Exposcunt, laudumque loco est îsdem esse sub armis.
Tum nova cæruleum descendit classis in æquor.
It comes Ausonia, atque in terras transit Iberas.
Ut, cum sæva fretis immisit prœlia, Corus
Isthmo incurvatas sublime suberigit undas,
Et, spumante ruens per saxa gementia fluctu,
Ionium Ægæo miscet mare. Celsus in arma
Emicat, ac prima stans Scipio puppe profatur:
Dive tridentipotens, cujus maria ire per alta
Ordimur, si justa paro, decurrere classi
Da, pater, ac nostros ne sperne juvare labores.
Per pontum pia bella veho. Levis inde secunda
Aspirans aura propellit carbasa flatus:
Jamque agiles, Tyrrhena sonant qua cærula, puppes
Ausonium evasere latus, Ligurumque citatis
Litora tramittunt proris. Hinc gurgite ab alto
Tellurem procul irrumpentem in sidera cernunt,
Aerias Alpes. Occurrunt mœnia Grajis
Condita, Massiliæ. Populis hæc cincta superbis,
Barbarus immani cum territet accola ritu,
Antiquæ morem patriæ cultumque habitumque
Phocais armiferas inter tenet hospita gentes.
Hinc legit Ausonius sinuatos gurgite ductor
Anfractus pelagi. Nemoroso vertice celsus

Apparet collis, fugiuntque in nubila silvæ
Pyrenes: tunc Emporiæ, veteresque per ortus
Grajorum vulgus, tunc hospita Tarraco Baccho.
Considunt portu. securæ gurgite clauso
Stant puppes: positusque labor terrorque profundi.
Nox similes morti dederat placidissima somnos:
Visa viro stare effigies ante ora parentis,
Atque hac aspectu turbatum voce monere:
Nate, salus quondam genitoris, nate, parentis
Et post fata decus, bellorum dira creatrix
Evastanda tibi tellus, et cæde superbi
Ductores Libyæ cauta virtute domandi,
Qui sua nunc trinis diducunt agmina castris.
Si conferre manum libeat, coeantque vocatæ
Hinc atque hinc acies, valeat quis ferre ruentes
Tergemina cum mole viros? Absiste labore
Ancipiti, sed nec segnis potiora capesse.
Urbs collitur, Teucro quondam fundata vetusto,
Nomine Karthago. Tyrius tenet incola muros.
Ut Libyæ sua, sic terris memorabile Iberis
Hæc caput est. non ulla opibus certaverit auri,
Non portu, celsove situ, non dotibus arvi
Uberis, aut agili fabricanda ad tela vigore.
Invade aversis, nate, hanc ductoribus urbem.
Nulla acies famæ tantum prædæve parârit.
Talia monstrabat genitor, propiusque monebat;
Cum juvenem sopor et dilapsa reliquit imago.
Surgit, et infernis habitantia numina lucis
Ac supplex patrios compellat nomine manes.
Este duces bello, et monstratam ducite ad urbem:

Vobis ultor ego, et, Sarrano murice fulgens,
Inferias mittam fusis insignis Iberis,
Et tumulis addam sacros certamine ludos.
Progreditur, celeratque vias, et corripit agmen
Pernici rapidum cursu, camposque fatigat.
Sic, ubi prosiluit Pisæo carcere præceps,
Non solum ante alios, sed enim (mirabile dictu!)
Ante suos it victor equus; currumque per auras
Haud ulli durant visus æquare volantem.
Jamque Hyperionia lux septima lampade surgens
Sensim attollebat propius subeuntibus arces
Urbis, et admoto crescebant culmina gressu.
Ac pelago vectus servata Lælius hora,
Quam dederat ductor subigendæ ad mœnia classi,
A tergo affusis cingebat tecta carinis.
Karthago, impenso naturæ adjuta favore,
Excelsos tollit pelago circumflua muros.
Arctatas ponti fauces modica insula claudit,
Qua Titan ortu terras aspergit Eoo.
At qua prospectat Phœbi juga sera cadentis,
Pigram in planiciem stagnantes egerit undas,
Quas auget veniens refluusque reciprocat æstus.
Sed gelidas a fronte sedet sublimis ad Arctos
Urbs imposta jugo, pronumque excurrit in æquor,
Et tuta æterno defendit mœnia fluctu.
Audax, ceu plano gradiens victricia campo
Ferret signa, jugum certabat scandere miles.
Aris ductor erat. qui contra, amplexus in arctis
Auxilium atque excelsa loci, præsepserat arcem.
Pugnabat natura soli: parvoque superne

ꝛtum nisu passim per prona voluti
ꝛato instabiles fundebant corpore vitam.
n ubi concessit pelagi revolubilis unda,
ctus rapido fugiebat in æquora lapsu,
ıe modo excelsæ sulcârant cærula puppes,
npune dabat Nereus transcurrere planta:
:acite nitens informidatus adire
ꝛr Dardanius, subitam trahit æquore pubem,
e undas muris pedes advolat. Inde citati
ꝛo accelerant, qua fisus fluctibus Aris
oditam sine milite liquerat urbem.
prostratus humi (miserandum) victa catenis
ꝛ colla dedit, populumque addixit inermem.
oriens vidit Titan, cum surgeret, urbem
i castris, captamque aspexit eandem
Hesperio quam gurgite tingeret axem.
a ingrediens terris exegerat umbras:
pio statuunt aras. cadit ardua taurus
ıa Neptuno pariter, pariterque Tonanti.
nerita æquantur donis, ac præmia virtus
ine parta capit. phaleris hic pectora fulget;
rque aurato circumdat bellica colla;
tet celsus muralis honore coronæ.
ı ante omnes, cui dextera clara domusque,
:na bove et æquorei certaminis alto
ur titulo, Pœnique recentibus armis
:is. Tunc hasta viris, tunc Martia cuique
a, ut meritum, et prædæ libamina dantur.
ıam perfectæ laudes hominumque Deûmque,
æ spectantur opes, digestaque præda.

Hoc aurum Patribus, bello hæc Martique talenta,
Hoc regum donis, Divûm hoc ante omnia templis:
Cetera bellantum dextræ pulchroque labori.
Quin etiam accitus populi regnator Iberi,
Cui sponsa et sponsæ defixus in ossibus ardor;
Hanc notam formæ concessit lætus ovansque
Indelibata gaudenti virgine donum.
Tum vacui curis vicino litore mensas
Instituunt, festoque agitant convivia ludo.
Lælius affatur: Macte, o venerande, pudici,
Ductor, macte animi. cedat tibi gloria lausque
Magnorum heroum, celebrataque carmine virtus.
Mille Mycenæus qui traxit in æquora proras
Rector, et Inachiis qui Thessala miscuit arma,
Femineo sociûm violârunt fœdus amore.
Nullaque tum Phrygio steterant tentoria campo,
Captivis non plena toris: tibi barbara soli
Sanctius Iliaca servata est Phœbade virgo.
Hæc, atque his paria, alterno sermone serebant;
Donec nox, atro circumdata corpus amictu,
Nigrantes invexit equos, suasitque quietem.
Hemathio interea tellus Ætola tumultu
Fervebat, Macetûm subitis perculsa carinis.
Proximus hinc hosti dextras jungebat Acarnan.
Caussa novi motus, Pœnis regique Philippo
In bellum Ausonium sociatæ fœdere vires.
Hic, gente egregius, veterisque ab origine regni
Æacidum sceptris proavoque tumebat Achille.
Ille et nocturnis conterruit Oricon armis:
Quaque per Illyricum Taulantius incola litus

Exiguos habitat non ullo nomine muros,
Turbidus incessit telis. Ille æquore vectus,
Nunc et Phæacum Tesprotiaque arva lacessens,
Epirum cassis lustrabat futilis ausis.
Nunc et Anactoria signa ostentavit in ora,
Ambraciosque sinus Pellæaque litora bello
Perfudit rapido. pepulit vada fervida remis
Leucatæ, et Phœbi vidit citus Actia templa.
Nec portus Ithacæ, Laertia regna, Samenque
Liquit inaccessam, fluctuque sonantia cano
Saxa Cephallenum, et scopulosis Neriton arvis.
Ille etiam, Pelopis sedes et Achaia adire
Mœnia prægaudens, tristem Calydona Dianæ,
Œneasque domos, Curetica tecta, subibat,
Promittens contra Hesperiam sua prœlia Grajis.
Tum lustrata Ephyre, Patræque, et regia Pleuron,
Parnasusque biceps, Phœboque loquentia saxa.
Ac, sæpe ad patrios bello revocante penates,
Cum modo Sarmaticus regna infestâret Orestes,
Aspera nunc Dolopum vis exundâsset in agros,
Incepto tamen haud facilis desistere vano,
Belli per Grajas umbram circumtulit oras.
Donec, nunc pelago, nunc terra exutus, omisit
Spem positam in Tyriis, et supplex fœdera sanxit
Dardana, nec legem regno accepisse refugit.
Tunc et Tyndarii Latias Fortuna Tarenti
Auxit opes laudemque simul. nam perfida tandem
Urbs Fabio devicta seni, postremus in armis
Ductoris titulus cauti. Sollertia tutum
Tum quoq; adepta decus, captis sine sanguine muris.

Namque ut compertum, qui Punica signa regebat,
Feminea exuri flamma, tacitusque quietæ
Exin virtuti placuit dolus: ire sorori,
Nam castris erat in Rutulis, germanus amatæ
Cogitur, et magnis muliebria vincere corda
Pollicitis, si reclusas tramittere portas
Concedat Libycus rector. Votique potitus
Evicto Fabius Pœnó circumdata telis
Incustodita penetravit mœnia nocte.
Sed quisnam aversos Phœbum tunc jungere ab urbe
Romulea dubitaret equos, qui tempore eodem
Marcellum acciperet letum oppetiisse sub armis?
Moles illa viri, calidoque habitata Gradivo
Pectora, et haud ullis unquam tremefacta periclis,
(Heu quantum Hannibalem clara factura ruina!)
Procubuere. jacet campis Karthaginis horror.
Forsan Scipiadæ confecti nomina belli
Rapturus, si quis paulum Deus adderet ævo.
Collis Agenoreum dirimebat ab aggere vallum
Ausonio: (Dauni Mavors consederat arvis)
Curarum comes et summi Crispinus honoris
Marcello socius communia bella ciebat.
Ad quem Marcellus: Gestit lustrare propinquas
Mens silvas, medioque viros imponere monti,
Ne Libys occultis tumulum prior occupet ausis.
Si cordi est, te participem, Crispine, laboris
Esse velim. nunquam desunt consulta duobus.
Hæc ubi sedere, ardentes attollere sese
Jamdudum certant in equos. Marcellus, ut arma
Aptantem natum aspexit lætumque tumultu,

Vincis, ait, nostros mirando ardore vigores.
Sit præmaturus felix labor. Urbe Sicana
Qualem te vidi, nondum permitteret ætas
Cum tibi bella, meo tractantem prœlia vultu.
Huc, decus, huc, nostrum, lateri te junge paterno,
Et me disce novum Martem tentare magistro.
Tum, pueri colla amplectens, sic pauca precatur:
Summe Deûm, Libyco, faxis, de præside nunc his,
His humeris tibi opima feram. Nec plura, sereno
Sanguineos fudit cum Jupiter æthere rores,
Atque atris arma aspersit non prospera guttis.
Vixdum finitis intrârant vocibus arctas
Letiferi collis fauces, cum turba volucris
Invadunt Nomades jaculis, nimboque feruntur
Æthereo similes, cæca fundente latebra
Armatos in bella globos. Circumdata postquam
Nil restare videt virtus, quod debeat ultra
Jam Superis, magnum secum portare sub umbras
Nomen mortis avet. tortæ nunc eminus hastæ
Altius insurgit, nunc sævit comminus ense.
Forsan et enâsset rapidi freta sæva pericli,
Nî telum adversos nati venisset in artus.
Tum patriæ tremuere manus, laxataque luctu
Fluxerunt rigidis arma infelicia palmis.
Obvia nudatum tramittit lancea pectus,
Labensque impresso signavit gramina mento.
At postquam Tyrius sæva inter prœlia ductor
Infixum adverso vidit sub pectore telum,
Immane exclamat: Latias, Karthago, timere
Desine jam leges: jacet exitiabile nomen,

Ausonii columen regni. Sed dextera nostræ
Tam similis non obscuras mittatur ad umbras.
Magnanima invidia virtus caret. Alta sepulcri
Protinus exstruitur, cœloque educitur, ara.
Convectant silvis ingentia robora. Credas
Sidonium cecidisse ducem. Tum thura dapesque,
Et fasces, clipeusque viri, pompa ultima, fertur.
Ipse facem subdens, Laus, inquit, parta perennis.
Marcellum abstulimus Latio. Deponere forsan
Gens Italûm tandem arma velit. Vos ite superbæ
Exsequias animæ, et cinerem donate supremi
Muneris officio: nunquam hoc tibi, Roma, negabo,
[Quod virtute viri titulis decorare sepulcrum
Ingentis bello liceat, nomenque futuros
Æternum in Rutulos possis mandare nepotes.]
Alterius par atque eadem fortuna laborum
Consulis: exanimum sonipes ad signa revexit.
Talia in Ausonia. Sed non et talis Iberis
Armorum eventus campis. Karthaginis omnes
Per subitum raptæ pernix victoria late
Terruerat gentes. Ducibus spes una salutis,
Si socias jungant vires. ingentibus orsum
Auspiciis juvenem, ceu patria gestet in armis
Fulmina, sublimi vallatam vertice montis
Ex oculis urbem, cumulatam strage virorum,
Non toto rapuisse die, qua Martius ille
Hannibal in terra consumto verterit anno,
Nec pube æquandam nec opum ubertate, Saguntum.
Proximus, applicito saxosis aggere silvis,
Tendebat, fratris spirans ingentia facta,

Hasdrubal. Hîc robur, mixtusque rebellibus Afris
Cantaber, hîc volucri Mauro pernicior Astur:
Tantaque majestas terra rectoris Ibera,
Hannibalis quantus Laurenti terror in ora.
Forte dies priscum Tyriis sollemnis honorem
Retulerat, quo, primum orsi Karthaginis altæ
Fundamenta, novam cœpere mapalibus urbem.
Et lætus, repetens gentis primordia, ductor
Festa coronatis agitabat gaudia signis,
Pacificans Divos. Fraternum læna nitebat
Demissa ex humeris donum, quam fœderis arcti
Trinacrius Libyco rex inter munera pignus
Miserat, Æoliis gestatum insigne tyrannis.
Aurata puerum rapiebat ad æthera penna
Per nubes aquila, intexto librata volatu.
Antrum ingens juxta, quod acus simulavit in ostro,
Cyclopum domus. hîc recubans manantia tabo
Corpora letifero sorbet Polyphemus hiatu.
Circa fracta jacent excussaque morsibus ossa.
Ipse manu extenta Laertia pocula poscit,
Permiscetque mero ructatos ore cruores.
Conspicuus Siculi Tyrius subteminis arte
Gramineas pacem Superûm poscebat ad aras:
Ecce inter medios hostilia nuntius arma,
Quadrupedante invectus equo, adventare ferebat.
Turbatæ mentes, imperfectusque Deorum
Cessit honos. ruptis linquunt altaria sacris:
Clauduntur vallo. tenuemque ut roscida misit
Lucem Aurora polo, rapiunt certamina Martis.
Audax Scipiadæ stridentem Sabura cornum

Excepit; geminæque acies velut omine motæ.
Exclamat Latius ductor, Prima hostia vobis,
Sacrati manes, campo jacet. en age, miles,
In pugnam et cædes, qualis spirantibus ire
Assuêras ducibus, talis rue. Dumque ea fatur,
Incumbunt. Myconum Lænas, Cirtamque Latinus,
Et Thysdrum Maro, et incestum Catilina Nealcen
Germanæ thalamo obtruncat. cadit obvius acri
Karthalo Nasidio, Libycæ regnator arenæ.
Te quoque Pyrenes vidit conterrita tellus
Permixtum Pœnis, et vix credenda furentem,
Magnum Dardaniæ, Læli, decus; omnia felix
Cui natura dedit, nullo renuente Deorum.
Ille foro auditus, cum dulcia solverat ora,
Æquabat Pyliæ Neleia mella senectæ.
Ille, ubi suspensi Patres, et curia vocem
Posceret, ut cantu, ducebat corda Senatus.
Idem, cum subitum campo perstrinxerat aures
Murmur triste tubæ, tanto fervore ruebat
In pugnam atque acies, ut natum ad sola liqueret
Bella: nihil vitæ peragi sine laude placebat.
Tunc e furtiva tractantem prœlia luce
Dejecit Galam. sacris Karthaginis illum
Supposito mater partu subduxerat olim.
Sed stant nulla diu deceptis gaudia Divis.
Tunc Alabim, Murrum, atq; Dracen, demisit ad umbras,
Femineo clamore Dracen extrema rogantem:
Hujus cervicem gladio inter verba precesque
Amputat. absciso durabant murmura collo.
At non ductori Libyco par ardor in armis.

Frondosi collis latebras ac saxa capessit
Avia, nec cædes extremave damna movebant
Agminis. Italiam profugus spectabat et Alpes,
Præmia magna fugæ. Tacitum dat tessera signum:
Dimissa in colles pugna silvasque ferantur
Dispersi, et summam, quicunque evaserit, arcem
Pyrenes culmenque petat. Tum primus, honore
Armorum exuto, et parma celatus Ibera,
In montes abit, atque volens palantia linquit
Agmina. Desertis Latius victricia signa
Immittit miles castris. Non urbe recepta
Plus ulla partum prædæ, tenuitque moratas
A cæde, ut Libycus ductor providerat, iras.
Fluminei veluti deprensus gurgitis undis,
Avulsa parte inguinibus caussaque pericli,
Enatat intento prædæ fiber avius hoste.
Impiger occultis Pœnus postquam abditur umbris,
Saxosæ fidens silvæ, majora petuntur
Rursus bella retro, et superari certior hostis.
Pyrenes tumulo clipeum cum carmine figunt,
HASDRUBALIS SPOLIUM GRADIVO SCIPIO VICTOR.
Terrore interea posito trans ardua montis
Bebrycia populos armabat Pœnus in aula,
Mercandi dextras largus, belloque parata
Prodigere in bellum facilis. præmissa feroces
Augebant animos argenti pondera et auri,
Parta metalliferis longo discrimine terris.
Hinc nova complêrunt haud tardo milite castra
Venales animæ, Rhodani qui gurgite gaudent,
Quorum serpit Arar per rura pigerrimus undæ.

Jamque, hieme affecta, mitescere cœperat annus.
Inde, iter ingrediens rapidum per Celtica rura,
Miratur domitas Alpes, ac pervia montis
Ardua, et Herculeæ quærit vestigia plantæ,
Germanique vias divinis comparat ausis.
Ut vero ventum in culmen, castrisque resedit
Hannibalis, Quos Roma, inquit, quos altius, oro,
Attollit muros, qui post hæc mœnia, fratri
Victa meo, stent incolumes? Sit gloria dextræ
Felix tanta precor: neve usque ad sidera adîsse
Invideat lævus nobis Deus. Agmine celso
Inde alacer, qua munitum declivis ab alto
Agger monstrat iter, properatis devolat armis.
Non tanto strepuere metu primordia belli:
Nunc geminum Hannibalem, nunc jactant bina coire
Hinc atque hinc castra, et pastos per prospera bella
Sanguine ductores Italo conjungere Martem,
Et duplicare acies; venturum ad mœnia cursu
Hostem præcipiti, et visurum hærentia porta
Spicula, Elisæis nuper contorta lacertis.
His super infrendens sic secum Œnotria tellus:
Tantone, heu Superi! spernor contemta furore
Sidoniæ gentis, quæ quondam sceptra timentem
Nati Saturnum nostris considere in oris,
Et regnare dedi? Decima hæc jam vertitur æstas,
Ex quo proterimur: juvenis, cui sola supersunt
In Superos bella, extremo de litore rapta
Intulit arma mihi, temeratisque Alpibus ardens
In nostros descendit agros. Quot corpora texi
Cæsorum, stratis toties deformis alumnis!

Nulla mihi floret baccis felicibus arbor;
Immatura seges rapido succiditur ense;
Culmina villarum nostrum delapsa feruntur
In gremium, fœdantque suis mea regna ruinis.
Hunc etiam, vastis qui nunc sese intulit oris,
Perpetiar, miseras quærentem exurere belli
Reliquias? Tum me scindat vagus Afer aratro,
Et Libys Ausoniis commendet semina sulcis,
Nî cuncta, exsultant quæ latis agmina campis,
Uno condiderim tumulo. Dum talia versat,
Et thalamos clausit nox atra hominumque Deûmque,
Tendit Amyclæi præceps ad castra nepotis.
Is tum, Lucanis cohibentem finibus arma,
Pœnum vicini servabat cespite valli.
Hîc juvenem aggreditur Latiæ telluris imago:
Clausorum decus, atque erepto maxima Romæ
Spes Nero Marcello, rumpe, atque expelle quietem.
Magnum aliquid tibi, si patriæ vis addere fatis,
Audendum est, quod, depulso quoq; mœnibus hoste,
Victores fecisse tremant. Fulgentibus armis
Pœnus inundavit campos, qua Sena relictum
Gallorum a populis servat per secula nomen.
Nî propere alipedes rapis ad certamina turmas,
Serus deletæ post auxiliabere Romæ.
Surge, age; fer gressus. Patulos regione Metauri
Damnavi tumulis Pœnorum atque ossibus agros.
His dictis abit, atque abscedens visa paventem
Attrahere, et fractis turmas propellere portis.
Rumpit flammato turbatus corde soporem,
Ac supplex, geminas tendens ad sidera palmas,

Tellurem Noctemque, et cœlo sparsa precatur
Astra, ducemque viæ tacito sub lumine Phœben.
Inde legit dignas tanta ad conamina dextras.
Quaque jacet superi Larinas accola ponti,
Qua duri bello gens Marrucina, fidemque
Exuere indocilis sociis Frentanus in armis.
Tum, qua vitiferos domitat Prætutia pubes,
Læta laboris, agros, et penna, et fulmine, et undis
Hibernis, et Achæmenio velocior arcu
Evolat. Hortator sibi quisque: Age, perge, salutem
Ausoniæ ancipites Superi, et, stet Roma cadatne,
In pedibus posuere tuis, clamantque, ruuntque.
Hortandi genus acer habet præcedere ductor.
Illum augent cursus annisi æquare sequendo,
Atque indefessi noctemque diemque feruntur.
At Roma adversi tantum mala gliscere belli
Accipiens, trepidare metu, nimiumque Neronem
Speravisse queri, atque uno sibi vulnere posse
Auferri restantem animam. non arma, nec aurum,
Nec pubem, nec, quem fundant, superesse cruorem.
Scilicet Hasdrubalem invadat, qui ad prœlia soli
Hannibali satis esse nequit? Jam rursus, ubi arma
Avertisse suo cognôrit devia vallo,
Hæsurum portis Pœnum: venisse, superbo
Qui fratri certet, cui maxima gloria cedat
Urbis deletæ: fremit amens corde sub imo
Ordo Patrum, ac magno interea meditatur amore
Servandi decoris, quonam se fine minanti
Servitio eripiat, Divosque evadat iniquos.
Hos inter gemitus obscuro noctis opacæ

Succedit castris Nero, quæ conjuncta feroci
Livius Hasdrubali vallo custode tenebat.
Belliger is quondam, scitusque accendere Martem
Floruerat primo clarus pugnator in ævo.
Mox falso læsus non æqui crimine vulgi,
Secretis ruris tristes absconderat annos.
Sed, postquam gravior moles terrorque periclo
Poscebat propiore virum, revocatus ad arma
Tot cæsis ducibus, patriæ donaverat iram.
At non Hasdrubalem fraudes latuere recentum
Armorum, quanquam tenebris nox texerat astus.
Pulveris in clipeis vestigia visa movebant,
Et properi signum accursus, sonipesque, virique
Substricti corpus, bis clarum buccina signum.
Præterea gemino prodebant juncta magistro
Castra regi. Verum, fratri si vita supersit,
Quî tandem licitum socias conjungere vires
Consulibus? Sed enim solum (dum vera patescant)
Cunctandi restare dolum, Martemque trahendi.
Nec consulta fugæ segni formidine differt.
Nox, somni genitrix, mortalia pectora curis
Purgârat, tenebræque horrenda silentia alebant:
Erepit, suspensa ferens vestigia, castris,
Et muta elabi tacito jubet agmina passu.
Illunem nacti per rura tacentia noctem
Accelerant, vitantque sonos: sed percita falli
Sub tanto motu tellus nequit. implicat actas
Cæco errore vias, umbrisque ferentibus arcto
Circumagit spatio sua per vestigia ductos.
Nam, qua curvatas sinuosis flexibus amnis

Obliquat ripas, refluoque per aspera lapsu
In sese redit, hac, casso ducente labore,
Exiguum involvunt frustratis gressibus orbem,
Inque errore viæ tenebrarum munus ademtum.
Lux urget, panditque fugam. Ruit acer apertis
Turbo equitum portis, atque omnes ferrea late
Tempestas operit campos. Nondum arma manusque
Permixtæ, jam tela bibunt præmissa cruorem.
Hinc, jussæ Pœnum fugientem sistere, pennæ
Dictææ volitant; hinc lancea turbine nigro
Fert letum cuicunque viro, quem prenderit ictus.
Deponunt abitus curam, trepidique coactas
Constituunt acies, et spes ad prœlia vertunt.
Ipse inter medios (nam rerum dura videbat)
Sidonius ductor, tergo sublimis ab alto
Quadrupedantis equi, tendens vocemque manusque,
Per decora, extremo vobis quæsita sub axe,
Per fratris laudes oro, venisse probemus
Germanum Hannibalis: Latio fortuna laborat
Adversis documenta dare, atque ostendere, quantus
Verterit in Rutulos domitor telluris Iberæ,
Suetus ad Herculeas miles bellare columnas.
Forsitan et pugnas veniat germanus in ipsas.
Digna viro, digna, obtestor, spectacula pleno
Corporibus properate solo. quicunque timeri
Dux bello poterat, fratri jacet: unica nunc spes,
Et pœna et latebris infracto Livius ævo
Damnatum offertur vobis caput. Ite, agite, oro,
Sternite ductorem, cum quo concurrere fratri
Sit pudor, et turpi finem donate senectæ.

At contra Nero: Quid cessas clusisse labores
Ingentis belli? Pedibus tibi gloria, miles,
Parta ingens. nunc accumula cœpta ardua dextra.
Heu! temere abducto liquisti robore castra,
Nî factum absolvit victoria. Præcipe laudem.
Adventu cecidisse tuo memorabitur hostis.
Parte alia, insignis nudatis casside canis,
Livius: Huc, juvenes, huc me spectate ruentem
In pugnas: quantumque meus patefecerit ensis,
Tantum intrate loci; et tandem præcludite ferro
Jam nimium patulas Pœnis grassantibus Alpes.
Quod nî veloci prosternimus agmina Marte,
Et fulmen subitum Karthaginis Hannibal adsit,
Qui Deus infernis quenquam nostrûm eximat umbris?
Hinc, galea capite accepta, dicta horrida ferro
Sancit, et, obtectus senium, fera prœlia miscet.
Illum, per cuneos et per densissima campi
Corpora tot dantem leto, quot spicula torsit,
Turbati fugere Macæ, fugere feroces
Autololes, Rhodanique comas intonsa juventus.
Fatidicis Nabis veniens Hammonis arenis
Improba miscebat securus prœlia fati,
Ceu tutante Deo; ac patriis spolia Itala templis
Fixurum vano tumidus promiserat ore.
Ardebat gemma Garamantide cærula vestis,
Ut cum sparsa micant stellarum lumina cœlo,
Et gemmis galeam, clipeumque accenderat auro.
Casside cornigera dependens infula sacros
Præ se terrores Divûmque ferebat honorem.
Arcus erat pharetræque viro, atque incocta cerastis

Spicula, et armatus peragebat bella veneno.
Necnon, cornipedis tergo de more repostus,
Sustentata genu per campum pondera conti
Sarmatici prona adversos urgebat in hostes.
Tum quoque transfixum telo per membra, per arma,
Consulis ante oculos, magno clamore Sabellum
Asportabat ovans, et ovans Hammona canebat.
Non tulit hanc iram tantosque in corde tumores
Barbarico senior, telumque intorsit, et una
Prædam animamque simul victori victor ademit.
Assilit, audito tristis clamore ruinæ,
Hasdrubal, et cœptantem Arabum raptare peremto
Gemmiferi spolium cultus, auroque rigentes
Exuvias, jaculum a tergo perlibrat ad ossa.
Jam correpta miser geminis velamina palmis
Carpebat propere, et tepidos nudaverat artus.
Concidit, et sacras vestes atque aurea fila
Reddidit exanimo, spoliatum lapsus in hostem.
At Canthus Rutulum, Canthus possessor arenæ,
Qua celebre invicti nomen posuere Philæni,
Ditem ovium Rutulum obtruncat, cui mille sub altis
Lanigeræ balant stabulis. Ipse, otia molli
Exercens cura, gelido nunc flumine soles
Frangebat nimios pecori, nunc lætus in herba
Tondebat niveæ splendentia vellera lanæ,
Aut, pecus e pastu cum sese ad tecta referret,
Noscentes matrem spectabat ovilibus agnos.
Occubuit clipei transfixo proditus ære,
Et sero ingemuit stabulis exire paternis.
Acrius hoc Italûm pubes incurrit, et urget:

Ut torrens, ut tempestas, ut flamma corusci
Fulminis, ut Boream pontus fugit, ut cava currunt
Nubila, cum pelago cœlum permiscuit Eurus.
Proceræ stabant, Celtarum signa, cohortes,
Prima acies; hos impulsu cuneoque feroci
Laxat vis subita, et fessos errore viarum,
Nec soli faciles, longique laboris anhelos
Avertit patrius genti pavor. Addere tergo
Hastas Ausonius, teloque instare sequaci,
Nec donare fugam. Cadit uno vulnere Thyrmis,
Non uno Rhodanus; profligatumque sagitta
Lancea deturbat Morinum, et jam jamque cadentem.
Cedentes urget, totas largitus habenas,
Livius acer equo, et turmis abeuntibus infert
Cornipedem. tunc aversi turgentia colla
Diripit ense Mosæ. percussit pondere terram
Cum galea ex alto lapsum caput, ac residentem
Turbatus rapuit sonipes in prœlia truncum.
Hîc Cato (nam medio vibrabat et ipse tumultu)
Si, primas, inquit, bello cum amisimus Alpes,
Hic juveni oppositus Tyrio foret: hei mihi! quanta
Cessavit Latio dextra, et quot funera Pœnis
Donârunt pravi suffragia tristia campi!
Jamque inclinabant acies, cunctisque pavorem
Gallorum induerat pavor, et Fortuna ruebat
Sidonia: ad Rutulos Victoria verterat alas.
Celsus, ceu prima reflorescente juventa,
Ibat Consul, ovans major majorque videri.
Ecce, trahens secum canentem pulvere turmam,
Ductor Agenoreus subit, intorquensque lacertis

Tela, sonat: Cohibete fugam. cui cedimus hosti?
Nonne pudet? conversa senex marcentibus annis
Agmina agit: nunc, quæso, mihi nunc dextera in armis
Degenerat, nostrique piget? mihi Belus avorum
Principium, mihi cognatum Sidonia Dido
Nomen, et ante omnes bello numerandus Hamilcar
Est genitor: mihi, cui cedunt montesque, lacusque,
Et campi, atque amnes, frater: me magna secundum
Karthago putat Hannibali: me Bætis in oris
Æquant germano passæ mea prœlia gentes.
Talia dum memorat, medios ablatus in hostes,
Ut nova conspecti fulserunt Consulis arma,
Hastam præpropero nisu jacit. illa per oras
Ærati clipei et loricæ tegmina summo
Incidit haud felix humero, parceque petitum
Perstrinxit corpus, nec multo tincta cruore:
Vana sed optanti promisit gaudia Pœno.
Turbati Rutuli, confusaque pectora visu
Terrifico. Tunc increpitans conamina Consul:
Femineis læsum vana inter cornua corpus
Unguibus, aut palmis credas puerilibus ictum.
Ite, docete, viri, Romanæ vulnera suêrint
Quanta afferre manus. Tum vero effunditur ingens
Telorum vis, et densa sol vincitur umbra.
Jamque per extentos alterna strage virorum
Corpora fusa jacent campos, demersaque in undam
Junxerunt cumulo crescente cadavera ripas.
Ut, cum venatu saltus exercet opacos
Dictynna, et lætæ præbet spectacula matri,
Aut Pindi nemora excutiens, aut Mænala lustrans,

Omnis Naiadum plenis comitata pharetris
Turba ruit, striduntque sagittiferi coryti.
Tum per saxa feræ, perque ipsa cubilia fusæ,
Per valles, fluviosque, atque antra virentia musco,
Multa strage jacent. Exsultat vertice montis
Gratam perlustrans oculis Latonia prædam.
Audito ante alios senioris vulnere, rumpit
Per medios Nero sævus iter, visaque virorum
Æquali pugna, Quid enim, quid deinde relictum est
Italiæ fatis? hunc si non vincitis hostem,
Hannibalem vincetis, ait? Ruit ocius amens
In medios: Tyriumq; ducem inter prima frementem
Agmina ut aspexit, rabidi ceu belua ponti,
Per longum sterili ad pastus jactata profundo,
Cum procul in fluctu piscem male saucia vidit,
Æstuat, et, lustrans nantem sub gurgite prædam,
Absorbet late permixtum piscibus æquor.
Non telo mora, non dictis. Haud amplius, inquit,
Elabere mihi. non hîc nemora avia fallent
Pyrenes, nec promissis frustrabere vanis,
Ut quondam terra fallax deprensus Ibera
Evâsti nostram mentito fœdere dextram.
Hæc Nero, et intorquet jaculum: nec futilis ictus.
Nam latere extremo cuspis librata resedit.
Invadit stricto super hæc interritus ense,
Collapsique premens umbone trementia membra,
Si qua sub extremo casu mandata referri
Germano vis forte tuo, portabimus, inquit.
Contra Sidonius: Leto non terreor ullo.
Utere Marte tuo, dum nostris manibus adsit

Actutum vindex. Mea si suprema referre
Fratri verba paras, mando, Capitolia victor
Exurat, cinerique Jovis permisceat ossa
Et cineres nostros. Cupientem annectere plura
Ferventemque ira mortis transverberat ense,
Et rapit infidum victor caput. Agmina fuso
Sternuntur duce, non ultra fidentia Marti.
Jamque diem solisque vias nox abstulit atra,
Cum vires parco victu somnoque reducunt:
Ac, nondum remeante die, victricia signa,
Qua ventum, referunt clausis formidine castris.
Tum Nero, procera sublimia cuspide portans
Ora ducis cæsi, Cannas pensavimus, inquit,
Hannibal, et Trebiam, et Trasymeni litora tecum
Fraterno capite. I, duplica nunc perfida bella,
Et geminas arcesse acies. Hæc præmia restant,
Qui tua tramissis optârint Alpibus arma.
Compressit lacrimas Pœnus, minuitque ferendo
Constanter mala, et, inferias in tempore dignas
Missurum fratri, clauso commurmurat ore.
Tum, castris procul amotis, adversa quiete
Dissimulans, dubia exclusit certamina Martis.

C. SILII ITALICI

P U N I C O R U M

LIBER XVI.

LIBER XVI.

V. 1—24.

ɔTTIA mœrentem casus patriæque suosque
ıibalem accepit tellus. hîc aggere septus
mpus posita ad renovandum bella coquebat.
tus ut silva, stabulis cum cesset ademtis,
ıso, taurus, regno gregis, avia clauso
tur saltu certamina, jamque feroci
itu nemora exterret, perque ardua cursu
ruit: sternit silvas, rupesque lacessit
rabidus cornu: tremit omnis ab alto
pectans scopulo pastor nova bella parantem.
rigor, hausurus Latium, si cetera Marti
ımenta forent, prava obtrectante suorum
lia revocare animos, ac stare negata
batur ope, et senio torpescere rerum.
ı tamen formido manu, et tot cædibus olim
situs terror, velut inviolabile telis
abant sacrumque caput: proque omnibus armis,
ıstrorum opibus, dextrisque recentibus unum
ıibalis sat nomen erat. Tot dissona lingua
ıina, barbarico tot discordantia ritu
la virûm mansere gradu, rebusque retusis
s ductoris tenuit reverentia mentes.
vero Ausonia tantum se lætus agebat
lanidis Mavors: jam terra cedit Ibera

Auriferis tandem Phœnix depulsus ab arvis.
Jam Mago, exutus castris, agitante pavore
In Libyam propero tramisit cærula velo.
Ecce aliud decus, haud uno contenta favore,
Nutribat Fortuna duci. nam concitus Hannon
Adventabat, agens crepitantibus agmina cetris
Barbara, et indigenas serus raptabat Iberos.
Non ars, aut astus belli, vel dextera deerat,
Si non Scipiadæ concurreret. omnia ductor
Magna adeo Ausonius majori mole premebat.
Ut Phœbe stellas, ut fratris lumina Phœben
Exsuperant, montesque Atlas, et flumina Nilus,
Ut pater Oceanus Neptunia cærula vincit.
Vallantem castra (obscuro nam vesper Olympo
Fundere non æquam trepidanti cœperat umbram)
Aggreditur Latius rector, subitoque tumultu
Cæduntur passim cœpti munimina valli
Imperfecta. Supercontexere herbida lapsos
Pondera, et in tumuli concessit cespes honorem.
Vix uni mens digna viro, novisse minores
Quam deceat, pretiumque operis sit tradere famæ.
Cantaber ingenio membrorum et mole timeri
Vel nudus telis poterat Larus. hic fera gentis
More securigera miscebat prœlia dextra.
Et, quanquam fundi se circum pulsa videret
Agmina, deleta gentilis pube catervæ,
Cæsorum implebat solus loca: seu foret hostis
Comminus, expleri gaudebat vulnere frontis
Adversæ: seu læva acies in bella vocaret,
Obliquo telum reflexum Marte rotabat.

At, cum pone ferox aversi in terga veniret
Victor, nil trepidans retro jactare bipennem
Callebat, nulla belli non parte timendus.
Huic ducis invicti germanus turbine vasto
Scipio contorquens hastam, cudone comantes
Disjecit crines. namque altius acta cucurrit
Cuspis, et elata procul est ejecta securi.
At juvenis, cui telum ingens accesserat ira,
Barbaricam assiliens magno clamore bipennem
Incutit. intremuere acies, sonuitque per auras
Pondere belligero pulsati tegminis umbo.
Haud impune quidem. remeans nam dextera ab ictu
Decisa est gladio, ac dilecto immortua telo.
Qui postquam murus miseris ruit, agmina concors
Avertit fuga confestim dispersa per agros.
Nec pugnæ species, sed pœnæ tristis imago
Illa erat, hinc tantum cædentum, atque inde ruentum.
Per medios Hannon, palmas post terga revinctus,
Ecce trahebatur, lucemque (heu dulcia cœli
Lumina!) captivus lucem inter vincla petebat.
Cui rector Latius: Tanta, en, qui regna reposcant
Quîs cedat toga et armiferi gens sacra Quirini!
Servitio si tam faciles, cur bella refertis?
Hæc inter celerare gradum, conjungat ut arma,
Hasdrubalem ignarum cladis prænuntius affert
Explorator eques. raptat dux obvia signa.
At, postquam optatam lætus contingere pugnam
Vidit, et ad letum magno venientia cursu
Agmina, suspiciens cœlum, Nihil amplius, inquit,
Vos hodie posco, Superi. protraxtis ad arma

Quod profugos, satis est. In dextra cetera nobis
Vota, viri; rapite, ite, precor. Vocat ecce furentes
Hinc pater, hinc patruus. Gemina o mihi numina belli,
Ducite, adeste; sequor. dignas spectabitis, aut me
Præscia mens fallit, vestro jam nomine cædes.
Nam quis erit tandem campis telluris Iberæ
Bellandi modus? en unquam lucebit in orbe
Ille dies, quo te armorum, Karthago, meorum
Aspiciam sonitus admotaque bella trementem?
Dixerat: et raucus stridenti murmure clangor
Increpuit. tonuere feris clamoribus astra.
Concurrunt: quantumque rapit violentia ponti,
Et Notus, et Boreas, et inexorabilis Auster,
Cum mergunt plenas tumefacta sub æquora classes;
Aut cum letiferos accendens Sirius ignes,
Torret anhelantem sævis ardoribus orbem;
Tantum acies hominumque ferox discordia ferro
Demetit. Haud ullus terrarum æquârit hiatus
Pugnarum damna: aut strages per inhospita lustra
Unquam tot dederit rabies horrenda ferarum.
Jam campi vallesque madent, hebetataque tela.
Et Libys occubuere et amantes Martis Iberi.
Stat tamen una loco perfossis debilis armis,
Luctaturque acies, qua concutit Hasdrubal hastam.
Nec finem daret ille dies animosaque virtus,
Nî perlapsa viro loricæ tegmine arundo,
Et parco summum violâsset vulnere corpus,
Suasissetque fugam. Rapido certamina linquit
In latebras avectus equo, noctisque per umbram
Ad Tartessiacos tendit per litora portus.

Proximus in pugna ductori Marte manuque
Regnator Nomadum fuerat; mox fœdere longo
Cultuque Æneadum nomen Masinissa superbum.
Huic fesso, quos dura fuga et nox suaserat atra,
Carpenti somnos subitus rutilante coruscum
Vertice fulsit apex, crispamque involvere visa est
Mitis flamma comam, atque hirta se spargere fronte.
Concurrunt famuli, et serpentes tempora circum
Festinant gelidis restinguere fontibus ignes.
At grandæva, Deûm prænoscens omina, mater,
Sic sit, Cœlicolæ: portentaque vestra secundi
Condite, ait. Duret capiti per secula lumen.
Ne vero, ne, nate, Deûm tu læta pavesce
Prodigia, aut sacras metue inter tempora flammas.
Hic tibi Dardaniæ promittit fœdera gentis,
Hic tibi regna dabit, regnis majora paternis,
Ignis, et adjunget Latiis tua nomina fatis.
Sic vates, juvenisque animum tam clara movebant
Monstra; nec a Pœnis ulli virtutis honores.
Hannibal ipse etiam jam jamque modestior armis
[Ire videbatur, Martisque liquescere fama.]
Aurora obscuri tergebat nubila cœli,
Vixque Atlantiadum rubefecerat ora sororum:
Tendit in Ausonios, et adhuc hostilia castra.
Atque, ubi se vallo intulerat, ductorque benigno
Accepit Latius vultu, rex talibus infit:
Cœlestum monita et sacræ responsa parentis,
Dîsque tua, o Rutulûm rector, gratissima virtus
Avulsum Tyriis huc me duxere volentem.
Si tibi non segnes tua contra fulmina sæpe

Visi stare sumus, dignam te, nate Tonantis,
Afferimus dextram. Nec nos aut vana subegit
Incertæ mentis levitas, et mobile pectus;
Aut spes et læti sectamur præmia Martis.
Perfidiam fugio et perjuram ab origine gentem.
Tu, quando Herculeis finîsti prœlia metis,
Nunc ipsam belli nobiscum invade parentem.
Ille tibi, qui jam gemino Laurentia lustro
Possedit regna, et scalas ad mœnia Romæ
Admovet, in Libyam flammis ferroque trahendus.
Sic Nomadum ductor. Tunc dextra Scipio dextram
Amplexus, Si pulchra tibi Mavorte videtur,
Pulchrior est gens nostra fide. Dimitte bilingues
Ex animo socios. Magna hinc te præmia claræ
Virtutis, Masinissa, manent: citiusque vel armis,
Quam gratæ studio, vincetur Scipio, mentis.
Cetera quæ in Libyam portari incendia suades,
Expediet tempus. nec enim sunt talia rerum
Non meditata mihi, et mentem Karthago fatigat.
Hinc juveni dona insignem velamine picto
Dat chlamydem, stratumque ostro (quem ceperat ipse
Dejecto victor Magone, animique probârat)
Cornipedem: tum, qua Divûm libabat ad aras
Hasdrubal, ex auro pateram, galeamque comantem.
Exin, firmato sociali fœdere regis,
Vertendas agitat jam nunc Karthaginis arces.
Massylis regnator erat ditissimus oris,
Nec nudus virtute, Syphax: quo jura petebant
Innumeræ gentes, extremaque litore Tethys.
Multa viro terra, ac sonipes, et belua, terror

Bellorum, necnon Marti delecta juventus.
Nec foret, aut ebore, aut solido qui vinceret auro,
Gætulisve magis fucaret vellus aenis.
Has adjungere opes avidus, reputansque laborem,
Si vertat rex ad Pœnos, dare vela per altum
Imperat, atque animo jam tum Africa bella capessit.
Verum ubi perventum, et portus tenuere carinæ,
Jam, trepida fugiens per proxima litora puppe,
Hasdrubal afflictis aderat nova fœdera quærens
Rebus, et ad Tyrios Massylia signa trahebat.
Audito, pariter populorum in regna duorum
Advenisse duces, qui tota mole laborent,
Disceptentque armis, terrarum uter imperet orbi,
Celsus mente Syphax acciri in tecta benigne
Imperat, et tanto regni se tollit honore.
Tum lætos volvens oculos adversa per ora,
Sic Latium affatur juvenem, ac prior incipit ultro:
Quam te, Dardanida pulcherrime, mente serena
Accipio, intueorque libens! quamque ora recordor
Lætus Scipiadæ. Revocat tua forma parentem.
Nam repeto, Herculeas Erythia ad litora Gades
Cum studio pelagi et spectandis æstibus undæ
Venissem, magnos vicina ad flumina Bætis
Ductores miro quondam me cernere amore.
Tum mihi dona viri præda delecta tulere,
Arma simul, regnoque meo tum cognita primum
Cornipedum frena, atque arcus, qui cedere nostro
Non nôrunt jaculo, et veteres tribuere magistros
Militiæ, qui dispersas sine lege catervas
Vestro formarent ritu ad certamina Martis.

Ast ego, cum vestro (in nostris quæ copia regnis)
Nunc auri ferrem, nivei nunc munera dentis,
Nil valui precibus. solos sibi cepit uterque,
Quos cohibebat ebur vaginæ sectilis, enses.
Quare, age, lætus habe nostros intrare penates,
Ac, mea quando affert Libycum fortuna per undas
Ductorem, facili, quæ dicam, percipe mente.
Et vos, qui Tyriæ regitis Karthaginis arces,
Hasdrubal, huc aures, huc quæso advertite sensus.
Quanta per Ausonios populos torrentibus armis
Tempestas ruat, et Latio suprema minetur,
Utque bibant Tyrium bis quinos sæva per annos
Sicana nunc tellus, nunc litora Ibera cruorem,
Cui nescire licet? Quin ergo tristia tandem
Considunt bella, et depositis arma volentes?
Tu Libya, tu te Ausonia cohibere memento.
Haud deformis erit vobis ad fœdera versis
Pacator mediusque Syphax. Subjungere plura
Non passus, gentis morem arbitriumque Senatus
Scipio demonstrat, vanique absistere cœpti
Spe jubet, et Patres docet hæc expendere solos.
Suadendi modus hic: quodque est de parte diei
Exacti super, ad mensas et pocula vertunt.
Atque, epulis postquam finis, dant corpora somno,
Et dura in noctem curarum vincula solvunt.
Jamque novum terris pariebat limine primo
Egrediens Aurora diem, stabulisque subibant
Ad juga solis equi, necdum ipse ascenderat axem,
Sed prorupturis rutilabant æquora flammis:
Exigit e stratis corpus, vultuque sereno

Scipio contendit Massyli ad limina regis.
Illi mos patrius fetus nutrire leonum,
Et catulis rabiem atque iras expellere alendo.
Tum quoque fulva manu mulcebat colla jubasque,
Et fera tractabat ludentum interritus ora.
Dardanium postquam ductorem accepit adesse,
Induitur chlamydem, regnique insigne vetusti
Gestat læva decus: cinguntur tempora vitta
Albente, ac lateri de more astringitur ensis.
Hinc in tecta vocat, secretisque ædibus hospes
Sceptrigero cum rege pari sub honore residunt.
Tum prior his infit terræ pacator Iberæ:
Prima mihi, domitis Pyrenes gentibus, ire
Ad tua regna fuit properantem et maxima cura,
O sceptri venerande Syphax. nec me æquore sævus
Tardavit medio pontus. Non ardua regnis
Quæsumus aut inhonora tuis: conjunge Latinis
Unanimum pectus, sociusque accede secundis.
Non tibi Massylæ gentes, extentaque tellus
Syrtibus, et latis proavita potentia campis
Amplius attulerint decoris, quam Romula virtus
Certa juncta fide, et populi Laurentis honores.
Cetera quid referam? non ullus scilicet ulli
Æquus Cœlicolûm, qui Dardana læserit arma.
Audivit læto Massylus et annuit ore,
Complexusque virum, Firmemus prospera, dixit,
Omina, nec votis Superi concordibus absint,
Cornigerumque Jovem Tarpejumque ore vocemus.
Et simul exstructis cespes surrexerat aris;
Victimaque admota stabat subjecta bipenni,

Cum subito abruptis fugiens altaria taurus
Exsiluit vinclis, mugituque excita late
Implevit tecta, et, fremitu suspiria rauco
Congeminans, trepida terrorem sparsit in aula.
Vittaque, majorum decoramen, fronte sine ullo
Delapsa attactu, nudavit tempora regis.
Talia Cœlicolæ casuro tristia regno
Signa dabant, sævique aderant gravia omina fati.
Hic fractum bello regem solioque revulsum,
Tempus erit, cum ducet agens ad templa Tonantis,
Qui tunc orabat socialia fœdera supplex.
His actis repetit portum, puppesque secundo
Dat vento, et notis reddit se Scipio terris.
Concurrere avidæ gentes, variosque subacta
Pyrene misit populos. mens omnibus una.
Concordes regem appellant, regemque salutant.
Scilicet hunc summum nôrunt virtutis honorem.
Sed, postquam miti rejecit munera vultu,
Ausonio non digna viro, patriosque vicissim
Edocuit ritus, et Romam nomina regum
Monstravit nescire pati, tum versus in unam,
Quæ restat, curam, nullo super hoste relicto,
Et Latios simul, et vulgum Bætisque Tagique
Convocat, ac medio in cœtu sic deinde profatur:
Quando ita Cœlicolûm nobis propensa voluntas
Annuit, extremo Libys ut dejectus ab orbe
Aut his occideret campis, aut, axe relicto
Hesperio, patrias exsul lustraret arenas:
Jam vestra tumulos terra celebrare meorum
Est animus, pacemque dare exposcentibus umbris.

Mente favete pari, atque aures advertite vestras.
Septima cum solis renovabitur orbita cœlo,
Quique armis ferroque valent, quique arte regendi
Quadrijugos pollent currus, quîs vincere planta
Spes est, et studium jaculis impellere ventos,
Adsint, et pulchræ certent de laude coronæ.
Præmia digna dabo, e Tyria spolia inclita præda:
Nec quisquam nostri discedet muneris expers.
Sic donis vulgum laudumque cupidine flammat.
Jamque dies prædicta aderat, cœtuque sonabat
Innumero campus, simulatasque ordine justo
Exsequias rector lacrimis ducebat obortis.
Omnis Iber, omnis Latio sub nomine miles
Dona ferunt, tumulisque super flagrantibus addunt.
Ipse, tenens nunc lacte, sacro nunc plena Lyæo
Pocula, odoriferis aspergit floribus aras.
Tum manes vocat excitos, laudesque virorum
Cum fletu canit, et veneratur facta jacentum.
Inde refert sese Circo, et certamina prima
Inchoat, et rapidos cursus proponit equorum.
Fluctuat æquoreo fremitu rabieque faventum,
Carceribus nondum reseratis, mobile vulgus,
Atque fores oculis et limina servat equorum.
Jamque, ubi prolato sonuere repagula signo,
Et toto prima emicuit vix ungula cornu,
Tollitur in cœlum furiali turbine clamor.
Pronique, ac similes certantibus, ore sequuntur
Quisque suos currus, magnaque volantibus îdem
Voce loquuntur equis. Quatitur certamine Circus
Certantum, ac nulli mentem non abstulit ardor.

Instant præcipites, et equos clamore gubernant.
Fulvus, arenosa surgens tellure, sub auras
Erigitur globus, atque operit caligine densa
Cornipedumque vias, aurigarumque labores.
Hic studio furit acris equi, furit ille magistri.
Hos patriæ favor, hos accendit nobile nomen
Antiqui stabuli. sunt, quos spes grata fatiget,
Et nova ferre jugum cervix. sunt, cruda senectus
Quos juvet, et longo sonipes spectatus in ævo.
Evolat ante omnes, raptoque per aera curru
Callaicus Lampon fugit, atque ingentia tranat
Exsultans spatia, et ventos post terga relinquit.
Conclamant, plausuque fremunt, votique peractam
Majorem credunt prærepto limite partem.
At, quîs interior cura, et prudentia Circi
Altior, effusas primo certamine vires
Damnare, et cassis longe increpitare querelis
Indispensato lassantem corpora nisu;
Quo nimius, quo, Cyrne, ruis? (nam Cyrnus agebat)
Verbera dimitte, et revoca moderatus habenas.
Heu surdas aures! fertur securus equorum,
Nec meminit, quantum campi decurrere restet.
Proximus, a primo distans, quantum æquore currus
Occupat ipse, loci tantum: sed proximus ibat
Astur Panchates, patrium frons alba nitebat
Insigne, et patrio pes omnis concolor albo:
Ingentes animi, membra haud procera, decusque
Corporis exiguum, sed tum sibi fecerat alas
Concitus, atque ibat campo indignatus habenas.
Crescere sublimem, atque augeri membra putares.

Cinyphio rector cocco radiabat Iberus.
Tertius æquata currebat fronte Peloro
Caucasus. Ipse asper, nec qui cervicis amaret
Applausæ blandos sonitus, clausumque cruento
Spumeus admorsu gauderet mandere ferrum.
At, docilis freni et melior parere, Pelorus
Non unquam effusum sinuabat devius axem:
Sed lævo interior stringebat tramite metam.
Insignis multa cervice, et plurimus idem
Ludentis per colla jubæ: (mirabile dictu!)
Nullus erat pater. ad Zephyri nova flamina campis
Vettonum eductum genetrix effuderat Harpe.
Nobilis hunc Durius stimulabat in æquore currum:
Caucasus antiquo fidebat Atlante magistro.
Ipsum Ætola, vago Diomedi condita, Tyde
Miserat: exceptum Trojana ab origine equorum
Tradebant, quos Æneæ Simoentis ad undas
Victor Tydides magnis abduxerat ausis.
Jamque, fere medium evecti certamine campum,
In spatio addebant: nisusque apprendere primos
Panchates animosus equos, super altior ire,
Et præcedentem jamjamque ascendere currum
Pone videbatur, curvatisque ungula prima
Callaicum quatiens pulsabat calcibus axem.
At postremus Atlas: sed non et segnior ibat
Postremo Durio: pacis de more putares
Æquata fronte et concordi currere freno.
Sensit ut exhaustas, qui proximus ibat, Iberus
Callaicas Cyrni vires, nec, ut ante, salire
Præcipitem currum, et fumantes verbere cogi

Assiduo violenter equos, ceu monte procella
Cum subita ex alto ruit, usque ad colla repente
Cornipedum protentus, et in capita ardua pendens,
Concitat ardentem, quod ferret lora secundus,
Panchaten, vocesque addit cum verbere mixtas:
Tene, Astur, certante feret quisquam æquore palman
Erepto? Consurge, vola, perlabere campum
Assuetis velox pennis. decrescit anhelo
Pectore consumtus Lampon: nec restat hianti,
Quem ferat ad metas, jam spiritus. Hæc ubi dicta,
Tollit se sonipes, ceu tunc e carcere primo
Corriperet spatium, et, nitentem opponere curvos
Aut æquare gradus, Cyrnum post terga relinquit.
Confremit et cœlum, et percussus vocibus altis
Spectantum Circus. Fertur sublime per auras
Altius attollens cervicem victor ovantem
Panchates, sociosque trahit prior ipse jugales.
At postremus Atlas, Durius postremus in orbem
Exercent artes, lævos nunc appetit ille
Conatus, nunc ille premit, certatque subire
Dexter, et alterni nequidquam fallere tentant:
Donec, confisus primævæ flore juventæ,
Obliquum Durius conversis pronus habenis
Opposuit currum, atque eversum propulit axem
Atlantis senio invalidi, sed justa querentis:
Quo ruis? aut quinam hic rabidi certaminis est mos?
Et nobis et equis letum commune laboras.
Dumque ea proclamat, perfracto volvitur axe
Cernuus, ac pariter fusi (miserabile) campo
Discordes sternuntur equi: quatit æquore aperto

Lora suis victor, mediaque Pelorus arena
Surgere nitentem fugiens Atlanta relinquit.
Nec longum Cyrni defessos prendere currus.
Hunc quoq; cunctantem et sero moderamina equorum
Discentem, rapido prætervolat incitus axe:
Impellit currum clamor vocesque faventum.
Jamque etiam dorso atque humeris trepidantis Iberi
Ora superposuit sonipes, flatusque vapore
Terga premi, et spumis auriga calescere sentit.
Incubuit campo Durius, misitque citatos
Verbere quadrupedes, nec frustra: æquare videtur,
Aut etiam æquavit juga præcedentia dexter.
Attonitus tum spe tanta, Genitore, Pelore,
Te Zephyro eductum nunc nunc ostendere tempus.
Discant, qui pecudum ducunt ab origine nomen,
Quantum divini præcellat seminis ortus.
Victor dona dabis, statuesque altaria patri.
Et, nî successu nimio lætoque pavore
Proditus elapso foret inter verba flagello,
Forsan sacrâsset Zephyro, quas voverat, aras.
Tum vero infelix, veluti delapsa corona
Victoris capiti foret, in se versus ab ira,
Auratam medio discindit pectore vestem,
Ac lacrimæ simul et questus ad sidera fusi.
Nec jam subducto parebat verbere currus.
Pro stimulis dorso quatiuntur inania lora
Interea metis, certus jam laudis, agebat
Sese Panchates, et præmia prima petebat
Arduus. Effusas lenis per colla per armos
Ventilat aura jubas: tum, mollia crura superbi

Attollens gressus, magno clamore triumphat.
Par donum solido argento cælata bipennis
Omnibus, at vario distantia cetera honore.
Primus equum volucrem, Massyli munera regis
Haud spernenda, tulit: tulit huic virtute secundus
E Tyria, quæ multa jacet, duo pocula, præda,
Aurifero perfusa Tago. Villosa leonis
Terga feri, et cristis horrens Sidonia cassis
Tertius inde honor est: postremo munere Atlanta,
Quamvis perfracto senior subsederat axe,
Accitum donat ductor, miseratus et ævum
Et sortem casus. famulus florente juventa
Huic datur, adjuncto gentilis honore galeri.
His actis ductor læta ad certamina plantæ
Invitat, positisque accendit pectora donis:
Hanc primus galeam, hac acies terrebat Iberas
Hasdrubal: hunc ensem, cui proxima gloria cursus,
Accipiet; cæso pater hunc detraxit Hyempsæ.
Tertius extremam tauro solabere palmam.
Cetera contenti discedent turba duobus
Quisque ferox jaculis, quæ dat gentile metallum.
Fulgentes pueri Tartessos et Hesperos ora
Ostendere simul vulgi clamore secundo.
Hos Tyria misere domo patria inclita Gades.
Mox subit, aspersus prima lanugine malas,
Bæticus: hoc dederat puero cognomen ab amne
Corduba: et haud parvo certamina læta fovebat.
Inde, comam rutilus, sed cum fulgore nivali
Corporis, implevit caveam clamoribus omnem
Eurytus: excelso nutritum colle creârat

Sætabis, atque aderant trepidi pietate parentes.
Cum Lamus, et Sicoris, proles bellacis Ilerdæ,
Et Theron potator aquæ, sub nomine Lethes
Quæ fluit, immemori perstringens gurgite ripas.
Qui, postquam, arrecti plantis et pectora proni,
Pulsantesque æstu laudum exsultantia corda,
Accepere tuba spatium, exsiluere per auras
Ocius effusis nervo exturbante sagittis.
Diversa et studia et clamor, pendentque faventes
Unguibus; atque suos, ut cuique est gratia, anheli
Nomine quemq; cient. Grex inclitus æquore fertur,
Nullaque tramissa vestigia signat arena.
Omnes primævi, flaventiaque ora decori,
Omnes ire leves, atque omnes vincere digni.
Extulit, incumbens medio jam limite, gressum
Eurytus, et primus brevibus, sed primus, abibat
Præcedens spatiis. Instat non segnius acer
Hesperos, ac prima stringit vestigia planta
Progressæ calcis. satis est huic esse priori;
Huic sperare sat est, fieri se posse priorem.
Acrius hoc tendunt gressus, animique vigore
Corpora agunt. auget pueris labor ipse decorem.
Ecce, levi nisu postremoque agmine currens,
Postquam sat visus sibi concepisse vigoris,
Celsus inexhaustas effundit turbine vires
Non exspectato, subitusque erumpit, et auras
Prævehitur Theron. credas Cyllenida plantam
Æthereo nexis cursu talaribus ire.
Jamque hos, jamque illos, populo mirante, relinquit:
Et, modo postremus, nunc ordine tertia palma,

Hesperon infestat sua per vestigia pressum.
Nec jam quem sequitur tantum, sed prima coronæ
Spes trepidat tantis venientibus Eurytus alis.
Quartus sorte loci, sed, si tres ordine servent
Inceptos cursus, nequidquam vana laborans,
Tartessos fratrem medio Therone premebat.
Nec patiens ultra tollit sese æquore Theron
Igneus, et plenum prætervolat Hesperon iræ.
Unus erat super, et metæ propioribus ægros
Urebat finis stimulis: quacunque reliquit
Hinc labor, hinc penetrans pavor in præcordia vires,
Dum sperare licet, brevia ad conamina uterque
Advocat. Æquantur cursus: pariterque ruebant.
Et forsan gemina meruissent præmia palma,
Pervecti simul ad metas, nî, terga secutus
Theronis, fusam late per lactea colla
Hesperos ingenti tenuisset sævus ab ira,
Traxissetque comam. Tardato lætus ovansque
Eurytus evadit juvene, atque ad præmia victor
Emicat, et galeæ fert donum insigne coruscæ.
Cetera promisso donata est munere pubes,
Intonsasque comas viridi redimita corona
Bina tulit patrio quatiens hastilia ferro.
Hinc graviora virûm certamina, comminus ensis
Destrictus, bellique feri simulacra cientur.
Nec, quos culpa tulit, quos crimine noxia vita,
Sed virtus animusque ferox ad laudis amorem,
Hi crevere pares ferro; spectacula digna
Martigena vulgo, suetique laboris imago.
Hos inter gemini (quid jam non regibus ausum?

Aut quod jam regnis restat scelus?) impia Circo
Innumero fratres, cavea damnante furorem,
Pro sceptro armatis inierunt prœlia dextris.
Is genti mos dirus erat: patriumque petebant
Orbati solium lucis discrimine fratres.
Concurrere animis, quantis confligere par est,
Quos regni furor exagitat: multoque cruore
Exsatiata simul portantes corda sub umbras
Occubuere. pari nisu per pectora adactus
Intima descendit mucro: superaddita sævis
Ultima vulneribus verba; et, convicia volvens,
Dirus in invitas effugit spiritus auras.
Nec manes pacem passi. nam corpora junctus
Una cum raperet flamma rogus, impius ignis
Dissiluit, cineresque simul jacuisse negârunt.
Cetera distincto donata est munere turba,
Ut virtus et dextra fuit. duxere juvencos,
Impressis dociles terram proscindere aratris:
Duxere assuetos lustra exagitare ferarum
Venatu juvenes, quos dat Maurusia præda.
Necnon argenti, necnon insignia vestis
Captivæ pretia, et sonipes, et crista nitenti
Insurgens cono, spolia exuviæque Libyssæ.
Tum jaculo petiere decus, spectacula Circi
Postrema, et metæ certârunt vincere finem
Burrus avis pollens, quem misit ripa metalli,
Qua Tagus auriferis pallet turbatus arenis,
Et Glagus, insignis ventos anteire lacerto,
Et, cujus nunquam fugisse hastilia cervi
Prærapida potuere fuga, venator Aconteus,

Indibilisque, diu lætus bellare Latinis,
Jam socius, volucresque vagas deprèndere nube
Assuetus jaculis, idem et bellator, Ilerdes.
Laus Burri prima, infixit qui spicula metæ;
Est donum serva, albentes invertere lanas
Murice Gætulo docta. At, quem proxima honorant
Præmia, vicinam metæ qui propulit hastam,
Accepto lætus puero discessit Ilerdes,
Cui ludus, nullam cursu non tollere damam.
Tertia palma habuit geminos insignis Aconteus
Nec timidos agitare canes latratibus aprum.
Quos postquam clamor plaususque probavit honores,
Germanus ducis atque effulgens Lælius ostro
Nomina magna vocant læti manesque jacentum,
Atque hastas simul effundunt. celebrare juvabat
Sacratos cineres, atque hoc decus addere ludis.
Ipse etiam, mentis testatus gaudia vultu,
Ductor, ut æquavit meritis pia pectora donis,
Et frater thoraca tulit multiplicis auri,
Lælius Asturica rapidos de gente jugales,
Contorquet magnis victricem viribus hastam
Consurgens, umbrisque dari testatur honorem,
Hasta volans (mirum dictu!) medio incita campo
Substitit ante oculos, et terræ infixa cohæsit.
Tum subitæ frondes, celsoque cacumine rami,
Fit, latam spargens quercus, dum nascitur, umbram.
Ad majora jubent præsagi tendere vates.
Id monstrare Deos, atque hoc portendere signo.
Quo super augurio, pulsis de litore cunctis
Hesperio Pœnis, ultor patriæque domusque

Ausoniam repetit, fama ducente triumphum.
Nec Latium curis ardet flagrantius ullis,
Quam juveni Libyam et summos permittere fasces.
Sed frigens animis, nec bello prospera turba
Ancipiti senior temeraria cœpta vetabant,
Magnosque horrebant cauta formidine casus.
Ergo, ubi delato Consul sublimis honore
Ad Patres consulta refert, deturque potestas,
Orat, delendæ Karthaginis, altius orsus
Hoc grandæva modo Fabius pater ora resolvit:
Haud equidem metuisse queam, satiatus et ævi
Et decoris, cui tam superest et gloria et ætas,
Ne credat nos invidiæ certamine Consul
Laudibus obtrectare suis. satis inclita nomen
Gestat fama meum, nec egent tam prospera laude
Facta nova: verum et patriæ, dum vita manebit,
Deesse nefas, animumque nefas scelerare silendo.
Bella nova in Libyæ moliris ducere terras?
Hostis enim deest Ausoniæ: nec vincere nobis
Est satis Hannibalem. Petitur quæ gloria major
Litore Elisæo? stimuli si laudis agunt nos,
Hanc segetem mete. Composuit propioribus ausis
Dignum te Fortuna parem. Vult Itala tellus
Ductoris sævi, vult tandem, haurire cruorem.
Quo Martem, aut quo signa trahis? restinguere primum est
Ardentem Italiam. Tu fessos obvius hosti
Deseris, ac septem denudas proditor arces.
An, cum tu Syrtim ac steriles vastabis arenas,
Non dira illa lues notis jam mœnibus urbis

Assiliet? vacuumque Jovem sine pube sine armis
Invadet? Quanti est cedas, Romamque relinquas
Emerito! ast tanto perculsi fulmine belli
Siccine te, ut nuper Capua est accitus ab alta
Fulvius, æquoreis Libyæ revocabimus oris?
Vince domi, et trinis mœrentem funera lustris
Ausoniam purga bello. tum tende remotos
In Garamantas iter, Nasamoniacosque triumphos
Molire. Angustæ prohibent nunc talia cœpta
Res Italæ. Pater ille tuus, qui nomina vestræ
Addidit haud segnis genti, cum Consul Iberi
Tenderet ad ripas, revocato milite primus
Descendenti avide superatis Alpibus ultro
Opposuit sese Hannibali. Tu Consul abire
A victore paras hoste, atque avellere nobis
Scilicet hoc astu Pœnum? Si deinde sedebit
Impavidus, nec te in Libyam tuaque arma sequetur,
Capta damnabis consulta improvida Roma.
Sed fac turbatum convertere signa, tuæque
Classis vela sequi. nempe idem erit Hannibal, idem,
Cujus tu vallum vidisti e mœnibus urbis.
Hæc Fabius: seniorque manus paria ore fremebant.
Tum contra Consul: Cæsis ductoribus olim
Magnanimis leto gemino, cum tota subîsset
Sidonium possessa jugum Tartessia tellus,
Non Fabio, non, quîs eadem est sententia cordi,
Quoquam ad opem verso, fateor, primoribus annis
Excepi nubem belli, solusque ruenti
Objeci cœlo caput, atque in me omnia verti.
Tum grandæva manus, puero male credita bella,

Atque idem hic vates temeraria cœpta canebat.
Dîs grates laudemque fero, sub numine quorum
Gens Trojana sumus. Puer ille, et futilis ætas,
Imbellesque anni, necdum maturus ad arma
Scipio, restituit terras illæsus Iberas
Trojugenis: pepulit Pœnos, solisque secutus
Extremas ad Atlanta vias, exegit ab orbe
Hesperio nomen Libyæ, nec retulit ante
Signa prius, quam fumantes circa æquora vidit
Romano Phœbum solventem litore currus.
Adscivit reges idem. nunc ultimus actis
Restat Karthago nostris labor. hoc sator ævi
Jupiter æterni monet. Hannibali ecce senectus
Intremit, aut ægros simulat mentita timores,
Ne finem longis tandem peperisse ruinis
Sit noster titulus. certe jam dextera nobis
Experta, et robur florentibus auximus annis.
Ne vero fabricate moras; sed currere sortem
Hanc sinite ad veterum delenda opprobria cladum,
Quam mihi servavere Dei. Sat gloria cauto
Non vinci pulchra est Fabio, peperitque sedendo
Omnia cunctator nobis: nec Mago, nec Hannon,
Nec Gisgone satus, nec Hamilcare, terga dedisset,
Si segnes clauso traheremus prœlia vallo.
Sidoniusne puer, vix pubescente juventa,
Laurentes potuit populos et Troia adire
Mœnia, flaventemque sacro cum gurgite Thybrim?
Et potuit Latium longo depascere bello?
Nos Libyæ terris tramittere signa pigebit?
Et Tyrias agitare domos? Secura pericli,

Litora lata patent, et opima pace quieta
Stat tellus. timeat tandem Karthago, timeri
Assueta, et nobis, quamvis Œnotria nondum
Hannibale arva vacent, superesse intelligat arma.
Illum ego, quem vosmet cauti, consultaque vestra
In Latio fecere senem, cui tertia large
Fundenti nostrum ducuntur lustra cruorem,
Illum ego ad incensas trepidantem et sera paventem
Avertam patriæ sedes. An Roma videbit
Turpia Agenoreæ muris vestigia dextræ?
Karthago immunis nostros secura labores
Audiet interea, et portis bellabit apertis?
Tum vero pulset nostras iterum improbus hostis
Ariete Sidonio turres, si templa suorum
Non ante audierit Rutulis crepitantia flammis.
Talibus accensi Patres, fatoque vocante,
Consulis annuerunt dictis, faustumque precati
Ut foret Ausoniæ, tramittere bella dederunt.

C. SILII ITALICI

PUNICORUM

LIBER XVII.

LIBER XVII.

V. 1—24.

Hostis ut Ausoniis discederet advena terris,
Fatidicæ fuerant oracula prisca Sibyllæ,
Cœlicolûm Phrygia genetricem sede petitam
Laomedonteæ sacrandam mœnibus urbis:
Advectum exciperet numen, qui, lectus ab omni
Concilio Patrum, præsentis degeret ævi
Optimus. heu nomen melius majusque triumphis!
Jamque petita aderat, Latia portante, Cybebe
Puppe, atque innocuus, magno censente Senatu,
Obvius accitis properabat Scipio sacris,
Qui, genitus patruo ductoris ad Africa bella
Tunc lecti, multa fulgebat imagine avorum.
Isque ubi longinquo venientia numina ponto
Accepit supplex palmis, Tuscique sonora
Thybridis adducit sublimis ad ostia puppim:
Femineæ tum deinde manus subiere, per amnem
Quæ traherent celsam religatis funibus alnum.
Circum arguta cavis tinnitibus æra, simulque
Certabant rauco resonantia tympana pulsu;
Semivirique chori, gemino qui Dindyma monte
Casta colunt; qui Dictæo bacchantur in antro;
Quique Idæa juga et lucos novere silentes.
Hos inter fremitus ac læto vota tumultu,
Substitit adductis renuens procedere vinclis

Sacra ratis, subitisque vadis immobilis hæsit.
Tum puppe e media magno clamore sacerdos,
Parcite pollutis contingere vincula palmis,
Et procul hinc, moneo, procul hinc, quæcunq; profanæ,
Ferte gradus, nec vos casto miscete labori;
Dum satis est monuisse Deæ. quod si qua pudica
Mente valet, si qua illæsi sibi corporis adstat
Conscia, vel sola subeat pia munera dextra.
Hîc, prisca ducens Clausorum ab origine nomen,
Claudia, non æqua populi mala credita fama,
In puppim versis palmisque oculisque profatur:
Cœlicolûm genetrix, numen, quod numina nobis
Cuncta creas, cujus proles, terramque, fretumque,
Sideraque, et manes regnorum sorte gubernant,
Si nostrum nullo violatum est crimine corpus,
Testis, Diva, veni, et facili me absolve carina.
Tum secura capit funem: fremitusque leonum
Audiri visus subito, et graviora per aures
Nulla pulsa manu sonuerunt tympana Divæ.
Fertur prona ratis, (ventos impellere credas)
Contraque adversas ducentem prævenit undas.
Extemplo major cunctis spes pectora mulcet,
Finem armis tandem, finemque venire periclis.
Ipse alacer Sicula discedens Scipio terra
Abscondit late propulsis puppibus æquor,
Cui numen pelagi placaverat hostia taurus,
Jactaque cæruleis innabant fluctibus exta.
Tunc a sede Deûm purumque per æthera lapsæ
Armigeræ Jovis ante oculos cœpere volucres
Æquoreas monstrare vias, ac ducere classem.

Augurium clangor lætum dabat. Inde, secuti
Tantum progressos liquida sub nube volatus,
Quantum non frustra speculantum lumina servant,
Litora Agenoreæ tenuerunt perfida terræ.
Nec segnis, tanta in semet veniente procella,
Africa terribilem magno sub nomine molem
Regis opes contra et Massyla paraverat arma.
Spesque Syphax Libycis una, et Laurentibus unus
Terror erat. Campos pariter vallesque refusas
Litoraque implêrat, nullo decorare tapete
Cornipedem Nomas assuetus, densæque per auras
Condebant jaculis stridentibus æthera nubes.
Immemor is dextræque datæ junctique per aras
Fœderis, et mensas testes, atque hospita jura,
Fasque, fidemque simul, pravo mutatus amore,
Ruperat, atque toros regni mercede parârat.
Virgo erat eximia specie claroque parente,
Hasdrubalis proles, thalamis quam cepit ut altis,
Ceu face succensus prima tædaque jugali,
Vertit opes gener ad Pœnos, Latiæque soluto
Fœdere amicitiæ, dotalia transtulit arma.
Sed non Ausonio curarum extrema Syphacem
Ductori monuisse fuit, missique minantur
Observet fœdus, neu pacis jura resolvat,
Stet regno, reputet Superos, pacta hospita servet:
Longe conjugia, ac longe Tyrios Hymenæos
Inter Dardanias acies fore. sanguine quippe,
Si renuat, blando nimium facilique marito
Statura obsequia et thalami flagrantis amores.
Sic Latius permixta minis at cassa movebat

Ductor, nam surdas conjux obstruxerat aures.
Ergo, asper monitis frustra nitentibus, enses
Advocat, et, castas polluti fœderis aras
Testatus, varia Martem movet impiger arte.
Castra, levi calamo cannaque intexta palustri,
Qualia Maurus amat dispersa mapalia pastor,
Aggreditur, furtum armorum tutantibus umbris,
Ac tacita spargit celata incendia nocte.
Inde, ubi collecti rapidam diffundere pestem
Cœperunt ignes, et se per pinguia magno
Pabula ferre sono, clare exspatiantur in auras,
Et frenos volucri propellunt lumine flammæ.
It totis inimica lues cum turbine castris,
Atque alimenta vorat strepitu Vulcanus anhelo
Arida, et ex omni manant incendia tecto.
Sentitur plerisque prius, quam cernitur, ignis
Excitis somno, multorumque ora vocantum
Auxilium invadunt flammæ. fluit undique victor
Mulciber; et rapidis amplexibus arma virosque
Corripit: exundat pestis, semustaque castra
Albenti volitant per nubila summa favilla.
Ipsius ingenti regis tentoria saltu
Lugubre increpitans late circumvolat ardor:
Hausissetque virum, trepidus nî clade satelles
E somno ac stratis rapuisset multa precantem.
Verum, ubi mox juncto sociârant aggere vires
Massylus Tyriusque duces, accitaque regno
Lenierat pubes infaustæ vulnera noctis,
Ira, pudorque dabant, et conjux, tertius ignis,
Immanes animos; afflataque barbarus ora

Castrorum flammis, et se velamine nullo
Vix inter trepidas ereptum ex hoste catervas
Frendebat minitans. sed enim non luce Syphacem,
Nec claro potuisse die, nec sole tuente,
A quoquam vinci. Jactârat talia vecors:
Sed jàm claudebat flatus, nec plura sinebat
Atropos; et tumidæ properantur stamina linguæ.
Namque, ubi prosiluit castris, ceu turbidus amnis,
Qui, silvas ac saxa trahens, per devia præceps
Volvitur, et ripas spumanti gurgite laxat,
Ante omnes prævectus equo, trahit agmina voce.
Contra nava manus Rutuli, celsusque ruebat
Viso rege procul raptis exercitus armis.
Ac sibi quisq; Videsne? videsne, ut in agmine primo
Massylus volitet, deposcens prœlia, rector?
Fac nostrum hoc, mea dextra, decus. Violavit et aras
Cœlicolûm, et casti ductoris fœdera rupit.
Sit satis hunc castris semel effugisse crematis.
Sic secum taciti, et certatim spicula fundunt.
Prima in cornipedis sedit spirantibus ignem
Naribus hasta volans, erexitque ore cruento
Quadrupedem, elatis pulsantem calcibus auras.
Corruit asper equus, confixaque cuspide membra
Huc illuc jactans, rectorem prodidit hosti.
Invadunt, vanumque fugæ, atque attollere fessos
Annitentem artus, revocato a vulnere telo,
Corripiunt: tum vincla viro manicæque (pudendum)
Addita, et, exemplum non unquam fidere lætis,
Sceptriferas arta palmas vinxere catena.
Ducitur ex alto dejectus culmine regni,

Qui modo sub pedibus terras, et sceptra, patensque
Litora ad Oceani sub nutu viderat æquor.
Prostratis opibus regni Phœnissa metuntur
Agmina, et invisus Marti, notusque fugarum
Vertit terga citus damnatis Hasdrubal ausis.
Stabat Karthago, truncatis undique membris
Uni nixa viro, tantoque fragore ruentem
Hannibal absenti retinebat nomine molem.
Id reliquum fessos opis auxiliique ciere
Rerum extrema jubent: huc confugere paventes,
Postquam se Superûm desertos numine cernunt.
Nec mora: propulsa sulcant vada salsa carina,
Qui revocent, patriæque ferant mandata monentis,
Ne lentus nullas videat Karthaginis arces.
Quarta Aurora ratem Dauni devexerat oras,
Et fera ductoris turbabant somnia mentem.
Namque gravis curis carpit dum nocte quietem,
Cernere Flaminium, Gracchumq; et cernere Paullum
Visus erat simul adversos mucronibus in se
Destrictis ruere, atque Itala depellere terra:
Omnisque a Cannis, Trasymenique omnis ab undis
In pontum impellens umbrarum exercitus ibat.
Ipse, fugam capiens, notas evadere ad Alpes
Quærebat, terræque ulnis amplexus utrisque
Hærebat Latiæ: donec vis sæva profundo
Truderet, et rapidis daret asportare procellis.
His ægrum visis adeunt, mandata ferentes,
Legati, patriæque extrema pericula pandunt.
Massyla ut ruerint arma, ut cervice catenas
Regnator tulerit Libyæ, letoque negato,

etur nova pompa Jovi: Karthago laboret
epidi Hasdrubalis (qui rerum agitârit habenas)
una concussa fuga. Se, triste profatu,
se, arderent cum bina in nocte silenti
ra, et luceret sceleratis Africa flammis.
apidum juvenem minitari, Bruttia servet
a dum Pœnus, detracturum ignibus atris,
iam se referat, patriam, suaque inclita facta.
postquam dicta, et casus patuere metusque,
ndunt lacrimas, dextramque ut numen adorant.
ivit torvo obtutu defixus, et ægra
endit tacite cura secum ipse volutans,
anti Karthago foret: sic deinde profatur:
rum exitium mortalibus! o nihil unquam
cere, nec magnas patiens exsurgere laudes,
dia! Eversam jam pridem exscindere Romam,
ie æquâsse solo potui, traducere captam
itum gentem, Latioque imponere leges.
i sumtus, dumque arma duci, fessosque secundis
nisso tirone negant recreare maniplos,
ique etiam Cerere et victu fraudâsse cohortes
noni placet, induitur tota Africa flammis:
at Agenoreas Rhœteia lancea portas.
c patriæ decus, et patriæ nunc Hannibal unus
idium: nunc in nostra spes ultima dextra.
entur signa, ut Patres statuere; simulque
atriæ muros, et te servabimus, Hannon.
: ubi detonuit, celsas e litore puppes
oellit, multumque gemens movet æquore classem.
terga est ausus cedentum invadere quisquam,

Non revocare virum: cuncti præstare videntur,
Quod sponte abscedat, Superi, tandemque resolvat
Ausoniam. ventos optant: et litora ab hoste
Nuda videre sat est. Ceu flamina comprimit Auster
Cum fera, et abscedens reddit mare, navita parco
Interea voto non auras poscit amicas,
Contentus caruisse Noto, pacemque quietam
Pro facili cursu reputat salis. Omnis in altum
Sidonius visus converterat undique miles;
Ductor defixos Itala tellure tenebat
Intentus vultus, manantesque ora rigabant
Per tacitum lacrimæ, et suspiria crebra ciebat.
Haud secus ac patriam pulsus dulcesque penates
Linqueret, et tristes exsul traheretur in oras.
Ut vero affusis puppes procedere ventis,
Et sensim cœpere procul subsidere montes,
Nullaq; jam Hesperia, et nusquam jam Daunia tellus;
Hæc secum infrendens: Mentisne ego compos, et hoc nunc
Indignus reditu, qui memet finibus unquam
Amôrim Ausoniæ? flagrâsset subdita tædis
Karthago, et potius cecidisset nomen Elisæ.
Quid tunc? sat compos, qui non ardentia tela
A Cannis in templa tuli Tarpeja? Jovemque
Detraxi solio? Sparsissem incendia montes
Per septem bello vacuos, gentique superbæ
Iliacum exitium et proavorum fata dedissem.
Cur porro hæc angant? nunc, nunc invadere ferro
Quis prohibet? rursumque ad mœnia tendere gressus?
Ibo: et, castrorum relegens monumenta meorum,

Qua via nota mihi est, remeabo Anienis ad undas.
Flectite in Italiam proras, avertite classem.
Faxo, ut vallata revocetur Scipio Roma.
Talibus ardentem furiis Neptunus ut alto
Prospexit, vertique rates ad litora vidit,
Quassans cæruleum genitor caput æquora fundo
Eruit, et tumidum movet ultra litora pontum.
Extemplo ventos, imbresque, et rupe procellas
Concitat Æolias, ac nubibus æthera condit.
Tum, penitus telo molitus regna tridenti
Intima, ab occasu Tethyn impellit et ortu,
Ac totum Oceani turbat caput. æquora surgunt
Spumea, et illisu scopulus tremit omnis aquarum.
Primus, se attollens Nasamonum sedibus, Auster
Nudavit Syrtim correpta nubilus unda.
Insequitur sublime ferens nigrantibus alis
Abruptum Boreas ponti latus : intonat acer
Discordi flatu, et partem rapit æquoris, Eurus.
Hinc rupti reboare poli, atque hinc crebra micare
Fulmina, et in classem ruere implacabile cœlum.
Consensere ignes, nimbique, et fluctus, et ira
Ventorum, noctemque freto imposuere tenebræ.
Ecce, intorta Noto, veniensque a rupe procella
Antennæ immugit, stridorque immite rudentum
Sibilat, ac similem monti, nigrante profundo,
Ductoris frangit super ora trementia fluctum.
Exclamat, volvens oculos cœloque fretoque :
Felix, o frater, Divisque æquate cadendo,
Hasdrubal! egregium fortis cui dextera in armis
Pugnanti peperit letum, et cui fata dedere,

Ausoniam extremo tellurem apprendere morsu.
At mihi Cannarum campis, ubi Paullus, et illæ
Egregiæ occubuere animæ, dimittere vitam
Non licitum; vel, cum ferrem in Capitolia flammas,
Tarpejo Jovis ad manes descendere telo.
Talia dum mœret, diversis flatibus acta
In geminum ruit unda latus, puppimque sub atris
Æquoris aggeribus tenuit, ceu turbine mersam.
Mox, nigris altæ pulsa exundantis arenæ
Vorticibus, ratis ætherias remeavit ad auras,
Et fluctus supra, vento librante, pependit.
At geminas Notus in scopulos atque horrida saxa
Dura sorte rapit (miserandum et triste!) biremes.
Increpuere ictu proræ.: tum murice acuto
Dissiliens sonuit, rupta compage, carina.
Hîc varia ante oculos facies: natat æquore toto
Arma inter, galeasque virûm, cristasque rubentes,
Florentis Capuæ gaza, et seposta triumpho
Laurens præda ducis, tripodes, mensæque Deorum,
Cultaque nequidquam miseris simulacra Latinis.
Cum Venus, emoti facie conterrita ponti,
Talibus alloquitur regem maris: Hoc satis iræ
Interea, genitor: satis ad majora minarum.
Cetera parce, precor, pelago: ne tollat acerba
Hoc Karthago decus, nullo superabile bello
Progenuisse caput, nostrosque in funera Pœni
Æneadas undis totoque eguisse profundo.
Sic Venus: et tumidi considunt gurgite fluctus;
Obviaque adversis propellunt agmina castris.
Dux vetus armorum, scitusque accendere corda

Laudibus, ignifero mentes furiabat in iram
Hortatu, decorisque urebat pectora flammis.
Tu mihi Flaminii portas rorantia cæsi
Ora ducis: nosco dextram. Tu primus in ictus
Ingentis Paulli ruis, ac defigis in ossa
Mucronem. Tibi pugnacis gestantur opima
Marcelli: Gracchusque cadens tibi protulit ensem.
Ecce manus, quæ te pulsantem, belliger Appi,
Mœnia sublimis Capuæ de culmine muri
Excelso fusa moribundum propulit hasta.
Ecce aliud fulmen dextræ, quo nobile nomen
Fulvius excepit non unum pectore vulnus.
Huc prima te siste acie, cui Consul in armis
Crispinus cecidit. Me tu comitare per hostes,
Qui nobis (memini) ad Cannas lætissimus iræ
Servilî fers ora ducis suffixa veruto.
Cerno flagrantes oculos, vultumque timendum
Non ipso minus ense tuum, fortissime Pœnûm
O juvenis: qualem vidi, cum flumine sævo
Insignis Trebiæ complexum ingentibus ulnis
Mersisti fundo luctantem vana tribunum.
At tu, qui gelidas Ticini primus ad undas
Scipiadæ patris tinxisti sanguine ferrum,
Incepta exsequere, et nati mihi redde cruorem.
Horrescamne ipsos, veniant ad prœlia, Divos,
Cum stetis turmæ, vidi, certantia cœlo
Quas juga calcantes summas volitare per Alpes.
Cum videam, quorum ferro manibusque capaces
Arsere Argyripæ campi, num segnior ibis
Nunc mihi, qui primus torques in mœnia telum

Dardana, nec nostræ facilis concedere laudi?
Te vero, te, te exstimulem, qui fulmina contra,
Et nimbos, tonitrusque, ac summi numinis iras
Cum starem, perferre ferox hæc vana jubebas
Nubila, et ante ducem Capitolia celsa petebas?
Quid vos, quîs claro deletum est Marte Saguntum,
Exhorter, quos nobilitant primordia belli?
Ut meque et vobis dignum, defendite, quæso,
Præteritas dextræ laudes. Divûm ipse favore,
Vincendoque senex patriam post trina labantem
Lustra, et non visos tam longa ætate penates,
Ac natum, et fidæ jampridem conjugis ora,
Confisus vobis, repeto. Non altera restat
Jam Libye; nec Dardaniis pugna altera restat.
Certatus nobis hodie dominum accipit orbis.
Hannibal hæc: sed non patiens remorantia verba
Ausonius miles, quoties dux cœperat ora
Solvere ad affatus, signum pugnamque petebant.
Hæc procul aeria speculantem nube sororem
Ut vidit Divûm genitor, mœstosque sub acri
Obtutu vultus, sic ore effatus amico est:
Qui te mentis edunt morsus, da noscere, conjux:
Num Pœni casus ducis, et Karthaginis angit
Cura tuæ? Sed enim reputa tecum ipsa furores
Sidonios. Gentem contra et fatalia regna
Teucrorum quis erit, quæso, germana, rebelli
Fractis fœderibus populo modus? Ipsa malorum
Non plus Karthago tulit, exhausitque laboris,
Quam pro Cadmea tolerâsti exercita gente
Turbâsti maria ac terras, juvenemque ferocem

Immîsti Latio, tremuerunt mœnia Romæ,
Perque bis octonos primus fuit Hannibal annos
Humani generis. Tempus componere gentem.
Ad finem ventum: et claudenda est janua belli.
Tum supplex Juno, Neque ego, mutare laborans,
Quîs est fixa dies, pendenti nube resedi:
Nec revocare acies, bellumve extendere quæro:
Quæ donare potes, quoniam mihi gratia languet,
Et cecidit jam primus amor. nil fila sororum
Adversus posco. Vertat terga Hannibal hosti,
Ut placet, et cineres Trojæ Karthagine regnent.
Illud te gemini per mutua pignora amoris
Et soror et conjux oro, tranare pericla
Magnanimum patiare ducem, vitamque remittas,
Neve sinas captum Ausonias perferre catenas.
Stent etiam contusa malis mea mœnia, fracto
Nomine Sidonio, et nostro serventur honori.
Sic Juno, et contra breviter sic Jupiter orsus:
Do spatium muris (ut vis) Karthaginis altæ.
Stent lacrimis precibusque tuis. sed percipe, conjux,
Quatenus indulsisse vacet. non longa supersunt
Fata urbi, venietque pari sub nomine ductor,
Qui nunc servatas evertat funditus arces.
Æthereas quoque (uti poscis) trahat Hannibal auras,
Ereptus pugnæ. miscere hic sidera ponto,
Et terras implere volet redeuntibus armis.
Novi feta viri bello præcordia: sed lex
Muneris hæc esto nostri: Saturnia regna
Ne posthac videat, repetat neve amplius unquam
Ausoniam. nunc instanti raptum avehe leto:

Ne, si miscebit latis fera prœlia campis,
Romulei nequeas juvenis subducere dextræ.
Dum statuit fata omnipotens urbique ducique,
Invadunt acies pugnam, et clamore lacessunt
Sidera. Non alio graviores tempore vidit
Aut populos tellus, aut, qui patria arma moverent,
Majores certare duces. Discriminis alta
In medio merces, quidquid tegit undique cœlum,
Ibat Agenoreus præfulgens ductor in ostro,
Excelsumque caput penna nutante levabat
Crista rubens. sævus magno de nomine terror
Præcedit, Latioque micat bene cognitus ensis.
At contra ardenti radiabat Scipio cocco,
Terribilem ostentans clipeum, quo patris et una
Cælârat patrui spirantes prœlia dira
Effigies: flammam ingentem frons alta vomebat.
Sub tanta cunctis vi telorumque virorumque,
In ducibus stabat spes et victoria solis.
Quin etiam, favor ut subigit plerosque metusve,
Scipio si Libycis esset generatus in oris,
Sceptra ad Agenoreos credunt ventura nepotes.
Hannibal Ausonia genitus si sede fuisset,
Haud dubitant terras Itala in ditione futuras.
Contremuere auræ, rapido vibrantibus hastis
Turbine, et horrificam traxere per æthera nubem.
Inde ensis, propiorque acies, et comminus ora
Admota, ac dira flagrantia lumina flamma.
Sternitur in medium contemtrix turba pericli,
Quæ primis se præcipitem tulit obvia telis,
Gentilemque bibit tellus invisa cruorem.

Fervidus ingenii Masinissa, et fervidus ævi,
In primas Macetûm turmas immania membra
Infert, et jaculo circumvolat alite campum.
Cærulus haud aliter, cum dimicat, incola Thules
Agmina falcifero circumvenit arcta covinno.
Graja phalanx patrio densârat more catervas,
Innexisque adstat nulli penetrabilis hastis.
Immemor has pacti post fœdus in arma Philippus
Miserat, et quassam refovebat Agenoris urbem.
Rarescit multo laxatus vulnere miles,
Atque aperit patulas prostrato corpore late
Inter tela vias. Irrumpit mole ruinæ
Ausonius globus, et perjuria Graja resignat.
Archemorum Rullus, Teucrum Norbanus, et ambo
Mantua labenti genetrix dimiserat ævo.
Obtruncat Samium bellacis dextra Caleni.
At Clytium Selius, Pellæum et vana tumentem
Ad nomen patriæ Clytium; sed gloria Pellæ
Haud valuit misero defendere Daunia tela.
Sævior his Latios vastabat Bruttia signa
Lælius increpitans: Adeone Œnotria tellus
Detestanda fuit, quam per maria aspera, perque
Insanos Tyrio fugeretis remige fluctus?
Sed fugisse satis fuerit. Latione cruore
Insuper externas petitis perfundere terras?
Hæc dicens Silarum, meditantem in prœlia, telo
Prævenit. hasta volans imo sub gutture sedit,
Et vitæ vocisque vias simul incita clausit.
Virgilio Caudinus, acerbo Sarnus Amano
Sternitur. Accendunt iras vultusque virorum,
Armorumque habitus noti, et vox consona linguæ.

Quos ubi nudantes conspexit Hamilcare cretus
Terga fugæ, State, ac nostram ne prodite gentem,
Vociferans subit, et convertit prœlia dextra.
Qualis in æstiferis Garamantum feta veneno
Attollit campis ferventi pastus arena
Colla Paræthonius serpens, lateque per auras
Undantem torquet perfundens nubila tabem.
Continuo infesta portantem cuspide vulnus
Impedit antevolans Herium: cui nobile nomen
Marrucina domus, clarumque Teate ferebat.
Atque illi magnum nitenti, et laudibus hostis
Arrecto, capuli ad finem manus incita sedit.
Quærebatque miser morienti lumine fratrem,
Cum juvenis subit, et, leto stimulatus acerbo,
Pleminius sævum mucronem ante ora coruscat,
Ac fratrem magno minitans clamore reposcit.
Huic proles Barcæ: Germanum reddere Averno
Si placet, haud renuo. maneant modo fœdera nostra,
Hasdrubalem revocari umbris. Egone aspera ponam
Unquam in Romanos odia? aut mansuescere corda
Nostra sinam? parcamque viro, quem terra creârit
Itala? tum manes inimicus sede repellat
Æterna, socioque abigat me frater Averno.
Sic ait, et clipei propulsum pondere toto,
Lubrica qua tellus lapsantis sanguine fratris
Fallebat nisus, prosternit, et occupat ense.
Extendit labens palmas, Heriumque jacentem
Amplexus, juncta lenivit morte dolores.
Tum Libys invadit mixtæ certamina turbæ,
Convertitque ruens per longum hostilia terga:
Ut cum fulminibus permixta tonitrua mundum

Terrificant, summique labat domus alta parentis,
Omne hominum in terris trepidat genus: ipsaq; ob ora
Lux atrox micat, et præsens adstare viritim
Creditur intento perculsis Jupiter igne.
Parte alia, ceu sola forent discrimina campo,
Qua miscebat agens truculentus Scipio Martem,
Aspera pugna novas varia sub imagine leti
Dat formas. hic ense jacet prostratus adacto;
Hic saxo perfracta gemit lacrimabilis ossa;
Ast hos (turpe) pavor fusos projecit in ora;
Horum adversa dedit Gradivo pectora virtus.
Ipse super strages ductor Rhœteius instat.
Qualis apud gelidum currus quatit altior Hebrum,
Et Geticas solvit ferventi sanguine Mavors
Lætus cæde nives, glaciemque Aquilonibus actam
Perrumpit stridens sub pondere belliger axis.
Jamque ardore truci lustrans fortissima quæque
Nomina obit ferro. claris spectata per orbem
Stragibus occumbit late inter tela juventus.
Qui muros rapuere tuos, miserasque nefandi
Principium belli fecere, Sagunte, ruinas.
Qui sacros, Trasymene, lacus, Phaethontia quique
Polluerant tabo stagna; ac fiducia tanta
Quos tulit, ut Superûm regi soliumque domosque
Irent direptum, mactantur comminus uno
Exitio; redduntque animas, temerata ferebant
Qui secreta Deûm, et primo pressere negatas
Gressibus humanis Alpes. Formidinis hujus
Plena acies propere retro exanimata ruebat.
Haud secus, ac tectis urbis Vulcania pestis
Cum sese infudit, rapidusque incendia flatus

Ventilat, et volucres spargit per culmina flammas:
Attonitum erumpit subita formidine vulgus,
Lateque ut capta passim trepidatur in urbe.
Verum ubi cunctari tædet dispersa virorum
Prœlia sectantem, et leviori Marte teneri:
Omnes in caussam belli auctoremque malorum
Vertere jam vires tandem placet. Hannibal unus
Dum restet, non, si muris Karthaginis ignis
Subdatur, cæsique cadant exercitus omnis,
Profectum Latio: contra, si concidat unus,
Nequidquam fore Agenoreis cuncta arma virosque.
Illum igitur lustrans circumfert lumina campo,
Rimaturque ducem. juvat in certamina summa
Ferre gradum, cuperetque viro concurrere, tota
Spectante Ausonia. celsus clamore feroci
Provocat increpitans hostem, et nova prœlia poscit.
Quas postquam audivit voces conterrita Juno,
Ne Libyci ducis impavidas ferrentur ad aures,
Effigiem informat Latiam, propereque coruscis
Attollit cristis: addit clipeumque jubasque
Romulei ducis, atque humeris imponit honorem
Fulgentis saguli: dat gressum habitusque cientis
Prœlia, et audaces adicit sine corpore motus.
Tum par effigies fallacis imagine vana
Cornipedis moderanda cito per devia passu
Belligeræ datur ad speciem certaminis umbræ.
Sic Pœni ducis ante oculos exsultat, et ultro
Scipio Junoni simulatus tela coruscat.
At, viso lætus rectore ante ora Latino,
Et tandem propius sperans ingentia, Pœnus
Quadrupedi citus imponit velocia membra,

Et jacit adversam properati turbinis hastam.
Dat terga, et, campo fugiens, volat ales imago,
Tramittitque acies. Tum vero, ut victor, et alti
Jam compos voti, ferrata calce cruentat
Cornipedem, et largas Pœnûs quatit asper habenas.
Quo fugis, oblitus nostris te cedere regnis?
Nulla tibi Libyca latebra est, o Scipio, terra.
Hæc ait, et stricto sequitur mucrone volantem.
Donec longinquo frustratum duxit in arva
Diversa spatio procul a certamine pugnæ.
Tum fallax subito simulacrum in nubila cessit.
Fulmineus ductor, Quisnam se numine cæco
Composuit nobis, inquit, Deus? aut latet idem
Cur monstro? tantumne obstat mea gloria Divis?
Sed non avelles unquam, quicunque secundus
Cœlicolûm stas Ausoniæ, non artibus hostem
Eripies verum nobis. Frena inde citati
Convertit furibundus equi, campumque petebat,
Cum subito occultæ pestis collapsa tremore
Cornipedis moles ruit, atque efflavit anhelo
Pectore, Junonis curis, in nubila vitam.
Tum vero impatiens, Vestra est hæc altera, vestra
Fraus, inquit, Superi: non fallitis. æquore mersum
Texissent scopuli, pelagusque hausisset et undæ.
Anne huic servabar fato? mea signa secuti,
Queîs pugnæ auspicium dedimus, cæduntur; et absens
Accipio gemitus vocesque et verba vocantum
Hannibalem. Quis nostra satis delicta piabit
Tartareus torrens? Simul hæc fundebat, et una
Spectabat dextram, ac leti fervebat amore.
Tum Juno, miserata virum, pastoris in ora

Vertitur, ac silvis subito procedit opacis,
Atque his alloquitur versantem ingloria fata:
Quænam te silvis accedere caussa subegit
Armatum nostris? num dura ad prœlia tendis,
Magnus ubi Ausoniæ reliquos domat Hannibal armis?
Si velox gaudes ire, et compendia grata
Sunt tibi, vicino in medios te tramite ducam.
Annuit, atque onerat promissis pectora largis
Pastori, Patresque docet Karthaginis altæ
Magna repensuros, nec se leviora daturum.
Præcipitem et vasto superantem proxima saltu
Circumagit Juno, et, fallens regione viarum,
Non gratam invito servat celata salutem.
Interea Cadmea manus, deserta pavensque,
Non ullum Hannibalem, nusquam certamina cernit
Sævi nota ducis. pars ferro occumbere credunt,
Pars damnâsse aciem, et Superis cessisse sinistris.
Ingruit Ausonius, versosque agit æquore toto
Rector, jamque ipsæ trepidant Karthaginis arces.
Impletur terrore vago cuncta Africa pulsis
Agminibus, volucrique fuga sine more ruentes
Tendunt attonitos extrema ad litora cursus,
Ac Tartessiacas profugi sparguntur in oras.
Pars Batti petiere domos, pars flumina Lagi.
Sic ubi, vi cæca tandem devictus, ad astra
Evomuit pastos per secula Vesbius ignes,
Et pelago et terris fusa est Vulcania pestis,
Videre Eoi (monstrum admirabile!) Seres
Lanigeros cinere Ausonio canescere lucos.
At fessum tumulo tandem regina propinquo
Sistit Juno ducem, facies unde omnis, et atræ

Apparent admota oculis vestigia pugnæ.
Qualem Gargani campum, Trebiæque paludem,
Et Tyrrhena vada, et Phaethontis viderat amnem
Strage virûm undantem; talis (miserabile visu!)
Prostratis facies aperitur dira maniplis.
Tum superas Juno sedes turbata revisit.
Jamque propinquabant hostes, tumuloque subibant,
Cum secum Pœnus: Cœlum licet omne soluta
In caput hoc compage ruat, terræque dehiscant,
Non ullo Cannas abolebis, Jupiter, ævo.
Decedesque prius regnis, quam nomina gentes
Aut facta Hannibalis sileant. nec deinde relinquo
Securam te, Roma, mei: patriæque superstes
Ad spes armorum vivam tibi. nam modo pugna
Præcellis, resident hostes: mihi satque superque,
Ut me Dardaniæ matres atque Itala tellus,
Dum vivam, exspectent, nec pacem pectore nôrint.
Sic rapitur, paucis fugientum mixtus, et altos
Inde petit retro montes tutasque latebras.
Hic finis bello. reserantur protinus arces
Ausonio jam sponte duci. jura improba ademta,
Armaque, et incisæ leges, opibusque superbis
Vis fracta, et posuit gestatas belua turres.
Excelsæ tum sæva rates spectacula Pœnis
Flammiferam accepere facem, subitaque procella
Arserunt maria, atque expavit lumina Nereus.
Mansuri compos decoris per secula rector,
Devictæ referens primus cognomina terræ,
Securus sceptri, repetit per cærula Romam,
Et patria invehitur sublimi tecta triumpho.
Ante Syphax, feretro residens, captiva premebat

Lumina, et auratæ servabant colla catenæ.
Hîc Hannon, clarique genus Phœnissa juventa,
Et Macetûm primi, atque incocti corpora Mauri,
Tum Nomades, notusque sacro, cum lustrat arenas,
Hammoni Garamas, et semper naufraga Syrtis.
Mox victas tendens Karthago ad sidera palmas
Ibat, et effigies oræ jam lenis Iberæ,
Terrarum finis Gades, ac laudibus olim
Terminus Herculeis Calpe, Bætisque lavare
Solis equos dulci consuetus fluminis unda.
Frondosumque apicem subigens ad sidera mater
Bellorum fera Pyrene, nec mitis Iberus,
Cum simul illidit ponto, quos attulit, amnes.
Sed non ulla magis mentesque oculosque tenebat,
Quam visa Hannibalis campis fugientis imago.
Ipse, adstans curru, atque auro decoratus et ostro,
Martia præbebat spectanda Quiritibus ora.
Qualis odoratis descendens Liber ab Indis
Egit pampineos frenata tigride currus.
Aut cum Phlegræis, confecta mole Gigantum,
Incessit campis tangens Tirynthius astra.
Salve, invicte parens, non concessure Quirino
Laudibus, ac meritis non concessure Camillo.
Nec vero, cum te memorat de stirpe Deorum,
Prolem Tarpeji mentitur Roma Tonantis.

NOTÆ.

LIBER I.

v. 113. *mollia dicta*] Sic reponi jussit Burmannus; et ita scriptum est in Editione Andreæ, monente Lefeburio. Confer Virg. Æn. IX. 804. Scripti cum Drakenb. *dictu*.

134. *heu quianam*] Sic feliciter e conjecto restituit N. Heinsius, approbante Lefeb. Consule Virg. Æn. V. 13. X. 6. Scripti constanter *quænam*.

143. *occumbit*] Sequimur vulgatum, quidquid adversentur Editiones Romana et Parmensis, necnon Puteanus Codex, in quibus *occubuit*.

148. Distinguimus cum vulgat. non cum Heins. et Drak. post *erat*.

174. *luctantes*] In plurimis *lucentes*. Sequimur Edd. Rom. et Mediol. Assentiunt Heins. et Lef.

234. *hic*.] In antiquis *hinc*. Amplectimur conjecturam Dausqueji; nec aliter Lef.

259. *inventa—umbra*.] i. e. forte oblata. Drak. *humenti* e vestigiis Cod. Coloniensis, ubi scribitur *umenti*. Nihil muta. nobiscum faciunt Burm. et Lef. quorum hic vult *latuisse* pro *jacuisse*; et ita Cod. Tellerianus.

269. *qua*] Error typograph. lege *quo* ex auctoritate Cod. Col.—Lef. vulg. tuetur.

325. *qui*] Sic scribendum, vel invitis vetustis Codi-

cibus, affirmat Heinsius. certe, longe præstat vulgat. *quæ.*

355. *fumat*] *fumant* Script. sed melior esse videtur conjectura Heinsii. Hellenismus. supple *κατὰ*: secundum cetera: *uncta* et *circumlita* singulariter de falarica. et ita Lef.

397. *Laudus*] In plurimis *Ladmus*. Sed vera est Oxoniensium membranarum scriptura *Laudus:* nam Laudia Ptolemæo oppidum est Mauritaniæ Cæsariensis: Laud vero Plinio fluvius Mauritaniæ Tingitanæ; unde Silius id nomen formâsse videtur, pro more suo; utpote qui bellatorum nomina a montibus, fluviis, &c. derivare apprimis gaudet.

403. *Chremetes*] Vulgata lectio *Chremes* peccat in leges metricas. Heins. legit *Chromis*. Cum Drak. præferendam duximus Gronovii conject. *Chremetes*.

425. Huic versui, pessime luxato, et ab omnibus aliis editoribus infeliciter tentato, tandem opem attulit doctissimus Lefeburius. In Cod. Col. exhibetur

Jamque gemet geminum contra venabula dentem.

In Oxon.

Jamque gemet geminum contra venabula decem.

In Cod. Put. et Ed. Rom.

Jamque gemens geminum contra venabula fertur.

Drak. cum vulgat. legit

Jamque gemens geminum contra venabula torquet.

Supervacaneum foret omnes editorum conjecturas hîc coacervare; quoniam nemo erit, proculdubio, cui non arridebit lectio quam nos in textu exhibuimus. Sed vide sis Virg. Æn. XI. 698. et V. Flacc. VI. 379.

437. *Oscum*] Vulgate legitur *Hoscum*. In Oxon. cum Edit. Med. et Parm. *Hostum*. Heins. *Oscum*, nomen Hispanum ab Osca colonia: quem secuti sumus. Drak. retinet *Hostum* nomen Romanum.

561. *pueri*] In Cod. Col. *puer*. Sequimur vulg.—Lefeb. legit

Hinc puer, invalidusque senex, hinc femina ferre

565. *virosque*] Dele τo *que*.

615. *indigna*] Error. repone *indiga*.

648. *at*] παρoραμα typographicum. lege *an*.

671. *vesterque luam*] Drak. et vulg. *vesterque luat*. Lefeb. cum scriptis aliquot, *nosterque luat sua*, &c. bene. Scribit Heins. *vesterque luam cur*, et sic excudi jussimus.

LIBER II.

v. 52. Vulgo *imperet æternum*; sed feliciter Heins. *æternum imperitet*, e vestigiis Codd. Col. et Ox. in quibus *æternum imperet et*. Nec adversantur Drakenb. et Lefeb. Deinde tolle τo *et* quod perperam in textu nostro exstat, et interpunge post *populos*.

69. *dependerat*] Locus corruptus in quo hærebant Interpretes. Vulgat. *assueverat*. In Codd. manu exaratis *defenderat*. Heins. *exegerat*. Burm. *impenderat*. Rem acu tetigit Lefeb. corrigendo *dependerat*. Vide Lucanum, X. 80.

78. *nodo*] Scripti *dono*. nugæ. Optimo sensu D. Heinsius in crepundiis offert *nodo*. frequens nodorum in crinibus mentio apud Poetas. Adstipulantur N. Heins. Drak. et Lef.

86. *tumuloque propinquum*] Scripta lectio *tumuloque propinquo*. Nobis blanditur correctio Guil. Best a Drak. laudati; et sic Lef. Intellige, 'dum Asbyte, equos in gyrum agens, petit campos colli in quo condita est Saguntos propinquos,' &c. Eleganter dictum *sequi* campum, pro *petere*, *adire*, exemplis ostendit Drak.

299. *haud nunc*] Vulgo legitur nullo sensu

——*Massylaque vates*
Annuit. Ille, &c.

Col. liber *an nunc* pro *annuit*—Adeas Livium XXI. c. 10. (quem semper studiose æmulatus est Silius) nec postea recusabis nobiscum N. Heinsio gratias habere, qui genuinam scripturam proculdubio asseruit. Barthius vulgat. jure nullo tuetur.

300. *haud*] Sic cum Colon. Alii *ut*.

301. *hæc*] Coloniensis liber *hoc*, et sic Drak. Nos cum Lef. vulgat. potius sequimur.

323. Potest ferri scriptura codicum fide stipata *intorquentes*; sed melior esse videtur Burmanni conjectura *retorquentes*. vide Ovid. Met. V. 95.

341. *evinctus*] Ita Cod. Colon. et Lef. vide supra, v. 48. vulgo *succinctus*.

375. Hîc inter se digladiantur eruditi, servandine sint hi versus uncis inclusi, an non. Certe absunt a Colon. qui, tamen, suas lacunas habet, et nævos, fatente Modio; in ceteris scriptis et impressis leguntur. Ergo Lef. eos omnino recipiendos autumat; sed, uti et nos, cum Burmanno mavult *Patribus* quam *Patrum*.

400. *una*] In scriptis Col. et Ox. *unam*. Vulgo

unum. Potius cum Barth. *una*. Nec reclamant Heins. et Lefeb.

421. *tenebat*] Colon. *petebat*. Oxon. cum Edd. Rom. et Med. *præibat*. Putean. *peribat*. Duo posteriores certe mendosæ; nec multo melius Colon. classis enim, vacuo litore, non petebat æquora, sed jam in æquore erat. Barth. *redibat*. Heins. adductis exemplis, *operibat*. Burm. *tenebat*. Lef. *premebat*. Dijudicet lector.

453. *novo*] σφαλμα. corrige ut sit *nova*.

457. *vallatus*] Sic Cod. Col.—Heins. probat lection. vulgat. *vallatis*: item Lef.

507. *si cura*] Membranarum lectio *secura* potest ferri; sed quanto melius Heinsius! quem secutus est Lefeb.

550. *circumdant*] Variant antiqui.—Drak. et Lef. *circumstant*. Heins. aliter.

558. Dele periodum post *crinem*.

572. *periculi*] Corrige, ut sit *pericula*.

620. Scripti et Drak. *perpessæque*. Nos cum Lefeb. *perpessusque*.

LIBER III.

v. 4. *litora*] Sic Putean. solus. Voces *limina* et *litora* non raro alternant in libris.

39. *cervi*] Sic omnes scripti; item Edd. Andreæ, Pomponii, Parm. et Mediol. Præter fidem Edit. Drak. *cervæ*.

55. Primus hoc loco *fractoque* scribendum monuit N. Heins. quem exemplis firmat Drak. In scriptis *tractoque*. Voces *fractus* et *tractus*, (ut docet Brouck-

husius ad Propertium) interdum librarii invicem commutârunt. Nobiscum facit Lefebur.

56. *stat ratis*] Non possumus non accedere Gronovio qui sic legendum in obs. suis affirmat. Scripta lectio *at*; quam si quis præferat, revocare per nos liceat. Placet conj. hæc N. Heins. et Lefeb.

57. *et fusi in transtris*] Vulgo legitur *effusi transtris*, nec aliter Lefeb.—Cod. Ox. et Col. *et fusi transtris*. Nos cum Heins. *et fusi in transtris* malumus; et ita Drakenb.

59. Dele periodum post *bigis*.

79. *et* præstat vulgatæ *ut*. Ita Lef.

161. *solliciti—laboris*.] In scriptis *sollicito labori:* non placet; quanquam defendit Lefeb.—Conject. Drakenb. in textum admisimus. Possis etiam cum Heins.

Tandem solliciti cessit vix cura laboris.

vel potius, ut proposuit Drak. *vix cura sopori*—v. Stat. Theb. VI. 237. *labores* paulo post denuo sequitur.

322. *huc*] Sic Colon. non *hinc*; et supra, *v.* 220, *huic coit:* ubi *huc* reponendum, monente Heinsio. Idem dat Lef.

335. *natus*] Scripti constanter *notus*; sed *natus* (facem præferente Heins.) præstat. Vide Ed. Drak. ubi invenies plurima hujusce locutionis exempla; inter alia, monet Gronovius, Livium hanc formulam in primis dilexisse. Præterea voces *natus*, et *notus* alibi a librariis confusæ sunt. hoc conjectum laudat Drak. admittit Lefebur. Si quis, tamen, adhuc pro vulgata stet scriptura, non adversabimur.

362. *Ebosus*] Ita Heins. Sic *Ebosia* apud Statium, secunda correpta. (Εβοσος, Εβυσος) Alii *Ebusus*.

365. *ferens*] Sequimur vulg.—*serens* Zinzerling. et Drakenb. sine auctoritate, sed non male. *gerens* Codd. Col. et Ox. Non omnino repugnant Barth. Drakenborch. et Lefeb. quanquam aliter scribant.

393. In libris exhibetur hic versus,

Ac Nebrissa Dionyseis conscia thyrsis

Sed secunda syllaba in *Dionysius*, et *Dionysiacus*, corripitur a Poetis passim; nisi quod Διωνυσσος sit apud Homerum.—Hæc Heinsius; et conjicit, ut antea conjecerat Scaligerus,

Ac Nebrissa Dionyseis conscia thyrsis

Videndus est Silius VII. 198. XII. 160. item Stat. Theb. IV. 383. Tum vero *concita* pro *conscia* reponit; quas voces indocti librarii non semel confuderunt. Nihil mutat Lefeburius. Tecum est, amice lector, eligere.

398. In omnibus libris, tum scriptis, tum editis, legitur constanter *ter denos*. Dissentiunt Auctores de annis quos vixit Arganthonius, Rex Cartejæ. Vide Dausquejum ad hunc locum. Cicero, in libro de senectute, illum centum viginti annos vixisse, imperâsse octoginta, affirmat. Anacreon et Ausonius centum et quinquaginta annos illi tribuunt. Mariang. ergo hunc versum ita legit;

Ter quinos decies emensus belliger annos

Probat Lefeburius, nec tamen mutare audet. Cum lectore restat judicare.

463. *atras*] Non dissimulandum est, scriptam lectionem *acris* defendi posse. Vide nostrum ad IV. 61.

Summopere tamen (fatente Drakenb.) blanditur Heinsii conjectura. V. nostrum, IX. 240. Sidon. Apoll. carm. XXII. 58. Claud. de laud. Stil. III. 351. Lucan. VI. 209. Avien. in descript. Orb. 777. *Acer* autem et *ater* frequentissime scriptores librarii invicem confuderunt. *atras* item Lefeb.

469. *vexavit*] Scripti *vastavit*. Heins. *tardavit*. Burm. quem sequitur Lefeb. *vexavit*. Vide Liv. XXXVI. 30. XLIII. 21. Columell. I. 3. Frontin. Strat. I. 4.—*vexare*, autem, et *vastare* alibi etiam in MSS. invicem commutantur.

480. *æquam ævi*] Drak. cum vulg. *atque ævi*. Oxon. *atque cui*. Dausquejus, quocum facit Heins. *æquævam*.—Scribe Siliano genitivi usu, *æquam ævi glaciem* ut monuit Barthius. Lefeburius *atque ævi*.

534. *promittere*] Recte Cod. Col.—*permittere* in Drak.

540. *cautes*] Sic legimus, monente Heinsio. Scripta lectio *clades* videtur esse mendosa.

551. *comprensa*] Sic Heinsius, recte, nî fallimur. Membr. *compressa*. v. Livium XXI. 36. *comprensa* in textum recepit Lefeb. Sollemni librariorum errore hæ voces in libris turbantur.

585. Pro *sit* mendose legitur *fit*. corrigas benigne lector.

611. *manet*] Repone *manent*.

613. *obtendent*.] In libris *ostendent*; pro qua scriptura pugnat Lefeburius. fatemur, nos cum Drakenb. Heinsii conjecturam præferre. v. Ov. Trist. II. 227. X. 228. Virg. Æn. VIII. 128.

682. *nigris*] Scripti codices *niveis*. plane mendosum. nigram enim fuisse columbam, quotquot rei meminere scriptores constanter affirmant. N. Heins. *furvis*. Burm. *piceis*. v. V. Flacc. III. 429. Begerus *nigris*, quod probat. Drak. admittit Lefeb.

LIBER IV.

v. 15. Codd. Col. et Ox. necnon Edit. Pompon. *revocantque*. Vulgat. *renovantque*. Nos, cum Bentlejo, et Burmanno, *recoquuntque*. V. notas Drakenb. et Virg. Æn. VII. 636. Lefeburius Poetam scripsisse putat *recoquuntque novas fornace bipennes*. Exhibet vero *revocantque* &c.

59. Scripti *vocantur*. Drak. *habitantur*. Livinejus *quacunque vagantur Iberi*. Nos cum Heinsio, *coluntur*. Stat pro vulgat. Lefeburius, affirmans, *vocari*, *audire*, pro *esse*, frequenter usurpari *de re nota* apud antiquos. v. Sil. XII. 709.

71. *stet*] Sic Heins. quoniam *sit* mox occurrit. nisi illic legimus, *majus si scandere*. Lef. retinet vulg. *stat*.

98. *capite*] Ita reposuimus e Colon.—vide Liv. in Hannibalis oratione. XXI. 43. et Sil. VIII. 275. XII. 169. Quidam scripti *rapite* agnoscunt: nec aliter Drak. et Lefeb.

179. Omnes Codices, cum scripti, tum impressi, præter Colon. et Ed. Pomp. exhibent *anhela*.—Nos cum optimum codicem tum optimam editionem sequimur scribendo *nuda*. quod et Lefeb.

188. Non ingratum fore lectori judicavimus, si verba Lefeburii huc proferimus:

'Duplex lectio hîc occurrit e nota *meditatū* (*u* enim in scriptis occurrere pro *us*, *um*, *ur*, *un*, notavit Lefeb. ad Silii II. 99.) 'Refer vel ad Clanium, vel ad Crixum. Si ad Crixum, tunc legendum *meditatus*, et *dubia* intellige de Crixo nesciente utrum priorem interficeret. Alterum sensum expressi in versione Gallica.' Hæc vir doctissimus. Nobis, uti et eidem et Drakenborchio placet *meditatum*, quam lectionem primus subodoratus est Barthius.

249. 'Delent hunc versum codices scripti constanter, omnesque ante Juntinam editiones, post quam demum in vulgatis libris receptus est. Si tamen ab ipsius Silii manu profectum putamus, cum Burmanno scribam *jam videt esse super*.' Hæc Drakenborchius.

267. Hic versus a membranis et editis abest ante Juntinam.—Heins. et Drak. aliquid hinc excidisse autumant. Retinet Lefeburius, sed mutat *Martemque minorem* in *Martique minore*—explicans, 'minor fuerat pugna qua prostratum vulgus fugataque gens sine nomine sed mox acrior fiet.' Confer Silii I. 399. XVII. 51 Deinde negat Drak. το *hactenus* pro *adhuc*, *ad hoc us tempus*, dici posse. Hunc usum defendit Lefeb. e Cerone, quem tamen non citat, et Virg. Georg. II Bir. Lex. R. Steph.—Christianus Schütz in Doct particularum Latinæ linguæ hæc habet; quæ quo digna lectu visa sunt, subjicere libet.

'Ad temporis intervallum seu fines denotando nunquam aut certe rarissime ponitur *hactenus*; significatu usurpatur potius *adhuc*, vel *hucusque* cum fere exemplum est Liv. VII. 26.'—Hæc cl.

quem vide, si varios sensus hujus vocis cupias cognoscere.

310. *tanto* Colon. probante Heinsio. Nos cum Lefeb. vulgat. admisimus.

409. *qua*] Sic scripti et Ed. Pomp. Alii *quo*, ut Drak. alii *quos*, et *quas*.

597. *Hirpinus*] A patria. In Colon. tamen *Irpinus*.

698. Vulgo *vires et voce precantis*. sed veram scripturam vidit Gronov. legendo *voces et vota precantis*. Oxon. *voces et voce*, nec aliter Putean.—Perperam Barth. *devota precanti*. Nobiscum facit Lefeb. et Drak. qui tamen vulgat. vitiose reliquit.

724. *noscenda*] Error. lege *nascenda*, i. e. *mox futura*; et sic omnes ad unum antiqui cum Lef. vid. Gellium, III. 10.—Male Heins. *pascenda*.

730. Quæ sequuntur monuit ακριβης ille Lefeburius. 'Spurius hic versus habetur Heinsio, cui non placent *haud spernenda voce*. Sed per antiphrasin intellige, *plurimum facienda*. Sic dixit Tacitus, *morum haud spernendus*.—Dein non intelligit quid vox *quietem* dicat. *Turbat quietem somni*, non *excitat* Diva. Sic alibi Hannibali turbatur somnus, I. 66. Præterea legitur hic versus in omnibus.'

747. *jubet* vulgo. Conjicit Heinsius *juvat* vel *lubet*—hæc enim tria vocabula frequenter in MSS. alternant. Tacet Lefeburius. Restet judicium cum lectore.

750. Delet hunc versum Colon.—Heinsius Silianum esse non credit, et ejus loco unum alterumque desiderari arbitratur. Retinet Lefeb.—Deinde præstat legere cum Put. *mulcetve*, non *mulcetque*.

808. Repone *sui* cum Heins. quem vide. Scripti *metu*. sed *metuens* proxime subsequitur.

LIBER V.

v. 4. *dextra*] Omnes libri constanter *læva* exhibent. Sed vide infra v.95. ubi dicitur, Romanos undas ad lævam habuisse. Ergo, vel hoc, vel illud mendosum est. Sed idem Silius, IV.826. ita Hannibalem loquentem inducit;

Tu lævos propior colles accede, Choaspe

Pœnis, igitur, non litus Trasymeni, sed colles ad lævam fuerunt, Romanis vero hoc loco Trasymenus lacus. Quare omnia recte procedent, si, servata ad v. 95. recepta scriptura, hîc legas *at parte e dextra*; nisi potius ipsius Silii error existimandus sit.—Hæc Drak. cui assentit Lefeb.

76. *certare*] Sic Cod. Col. et recte. Imitatus enim est Silius Hor. Lib. II. Serm. III. 313. uti observavit Bentlejus. et sic Drak. et Lefeb.—Vulg. *certâsse*.

103. *de Flaminio*] Sic omnes ad unum antiqui: *de* ut in Cicer. Orat. in Pis. 46. Nimis incaute Drak. ex Heinsio admittit conj. Dausqueji, qui *ne Flaminio* offerrebat, subintelligendo *contendant*. Sed per se sat clarus erat sensus ex sequentibus. (Lef.)

137. *Gargævi*] Recte Cod. Col. Hoc nomen derivat Lefeb. a civitate Galliæ, *Gergovia* vel *Gargævo* ad *Ligerim*, ubi sedes antiquæ Bojorum. *Gergani* Oxon. Putean. *Gargheni*. Edd. Rom. et Parm. *Gergeni*.—Ald. *Gargeni*. et sic Drakenb.

147. *spumantia*] Quoniam *humenti sub antro* paulo ante præcesserat, satius est legere *spumantia*. vide Virg.

Æn. IV. 135. Non adversatur Drak.—Pugnat Lefeb. pro vulg.

178. *læto*] Refer ad *cui* cum duobus antiquis. Aliis sine sensu *lætum*, *latum*, et *late*. Sequimur Lefeb.

202. Codicis Colon. scriptura *stupet* præferenda videtur vulgatæ *timet*.

235. *Bogam*] Sic Cod. Put. cum Edd. Parm. et Med.—Vulg. *Bagam*. et ita Drak. et Lefeb.

284. *orbe*] Scripti *ore*. Barthii conjecturam admisimus, probante Drak. Omnia alia sentit cl. Lefeb. affirmans, *ore citato* id esse quod in Horatio *sublimi anhelitu fugere*.

310. *subsidit campo, et*] Sic restituimus ad mentem Heinsii.—Scripti

Subsidit campo, submissos contrahit artus

et sic Lefeb.—Vulg. *subsidens*.—C. Put. *subsidet*.

316. *huic*] Sic Heins.—Omnes alii cum libris *hic*.

342. *nullum*] Codd. Col. et Tell. Edd. Andreæ et Benessæ *nullo* habent, nec aliter Lefeb.—Alii omnes *nullum*.

410. *daturve*] Sequimur Cod. Col.—*datum atque* Heins. et Drak.—Lefeb. *datur, ne* cum codicibus Tell. et Put. item Andr. Edit.—Barthius cum Oxoniensibus membranis, *datur impune*, &c.

424. *pectora*] Sic major pars codicum, non *pectore* quod dedit Drak. Pro nobis declarat Lefebur.

463. *pulsavit*] Ita Cod. Col.—Alii *pulsabat*.

524. *at latus*] Sic Dausquejus, Barthius, Lefeburius. Alii *ac*.

540. *Buca*] Vulgo *Bucca*. Scripti *Buta*. Sed *Buca* (se-

cundum Drak.) verum est, quod Æmiliæ genti cogn men; et ita ediderunt Marsus, et Martinus Herbip lensis, probantibus Dausquejo et Heinsio. Plurim ex vetust. Edd. *Butta*. Lefeb. *Buta*.

573. *aspexit*] Sic Burm. scriptam enim lectione *accepit* alterius verbi adjunctum infinitivum putat r quirere, nisi *audire* notet, quo sensu hîc non sumitu Sæpe autem librarii *accipere*, et *aspicere* inter se comm târunt. Posses etiam cum Drak. *accessit*, vel *agnovit*. P recepta contendit Lefeb. exponens per *animadvertit*.

624. *fontibus*] Heinsii conjectura.—*montibus* in ant quis exhibetur. sed *monte relicto* proxime subsequitu Vulgat. tuetur Lefeb. et citat Horatii *montibus relabi*.

673. *restant* vel *perstant* hîc scribendum monuit I Heins.—Libri *et stant*, quæ lectio potest ferri.

LIBER VI.

v. 5. Heinsius *at* e conjectura. Lefeburius *en*. Libri *e*

7. *cæsæ*] Sic Lefeb. monente Burm.—Heins. *in vu nere cæco*. Vulg. *cæsi*.

32. *injecta mole*] Vulgo *illecta morte*. In Col. *inject* Tum Heins. *mole* pro *morte* scribendum putat; quæ v ces interdum a librariis ineptis confunduntur. Burr *efficta morte*. Lefeb. vulgat. tuetur; affirmans, *mors* d serte pro *cadaver* usurpari. ut in Plin. XVI. 19. quid mutandum, mallet vir cl. *infecta* vel *in ficta*.

125. *illam* reposuimus, monente Heinsio. Scrip lectio *ullam*.

152. *viderit*] Sequimur Codd. Col. Put. quod Heins. et Lefeb.—Drak. cum reliquis librorum, *videra*

185. Nos cum Heins. et Drak. *despecta*. Omnes antiqui *disjecta* præter C. Tell. qui, probante Lefeb. *disjuncta* exhibet.

cingentibus] Sic Heins. Vulg. *ingentibus*. Error natus e simili sono.

234. *mittit*] Sic C. Tell. cf. Virg. Æn. V. 469. Vulgo legebatur *motat*. Antiqui plerumque *mutat*. Col. *nutat*: et sic Heins. cum Drak. Sed audiendus est doctissimus Lefeb. qui verbum activum hîc requiri contendit. *nutat* verbum est intransitivum. *mittere* idem valet ac *jactare*.

319. Cod. Col.

Laxabat ferro campumque pericla ruebat

Oxon. *campum ac pericula*. Put. *campo ac pericla*. Gronovius, quem secuti sunt Heins. et Drak.

Laxabat ferro campum, ac per iniqua ruebat

Heins. *ac per tela ruebat* conjecerat: et sic excudi jussimus. Nobiscum facit Lefeb. affirmans librarios frequenter *i* pro *t*, et *c* pro *e* dedisse.

338. *et Pœnûm insurgit vis sæva virorum*] *Pœnûm* Barth. Heins. et Drak. Sed pro *vis sæva* Barth. *vis spreta*. Heins. *vis cæca*. Vulgo legebatur *pœnæ insurgit*. Edit. Parm. *pene*. In Oxon. *pœnæ insurgit jus et pena virorum*. In Cod. Col. *pœna insurgit vis sæva virorum*; et sic Lefeb. *pœna* pro *Pœna*, *Punica* accipiens.

380. *viri*.] Sic Codd. Col. et Ox. Alii *viro*. Sed vide v. 382. Retinet vulg. Lefeb.

407. Deest vocula *et* inter *juxta* et *velamine*. Inseras, benigne lector.

470. *sit mihi fas*] Sic reposuimus, adversante lice Cod. Col. qui exhibet *si mihi fas*.

522. *juvante*] Sic cum vulgat.—Oxon. *minante*. Dausq. *innante*. Modius e Colon. *immane*. Heins. ne bis idem dicat Silius, cum mox *immensæ undæ* sequantur, legit *pi-nuque in transtra cavata*. Lefeb. vulg. retinet.

558. *hic*] De viris, ut postea *aliæ* de feminis. Male Drak. *hinc*. (Lef.)

563. *ululante*] Sic constanter antiqui. *dolor frenden* Senec. Trag.—*lacrimæ furibundæ* Statius, et *nullo ululato dolore*.—Drak. *ululantque*.—*stimulante* Heins.

571. *redeuntia*] *redeuntis* scripti. Lege *redeuntum* vel *redeuntia* cum Heinsio, quarum lectionum hæc nobis melior videtur, illa Lefeburio.

610. *gentem*] Sequimur Drak.—Vulgo legebatur

Æneadis mentem, gremio deponere tuto
Romuleam tandem.

Lefeburius *gentem* post *Romuleam*, *tandem* post *Ænea* collocat.

649. *dites*] Sic feliciter Lefeb.—Scripti cum Dr. *dives*. Vulg. *cupidus*; sed vide Livium, XXII. 9.

650. *qua*] Erratum. lege *quo*.

689. *victos legatus*] *victos* Colon.—Ox. *junctos*.—*v* Edd. Parm. et Med.——*legatus*. sic Marsus et vide Lefeb.—Alii *religatus*.

695. *horrebant Libyes*, ut postea *jurabant*. Male ? et alii *horrebat Libys*. (Lefeb.) Tum mendos versus in nostro textu exhibetur. lege

Horrebant Libyes, submissisque ordine palmis.

LIBER VII.

v. 18. *tecta*] Sic recte Heins. *το regna* hîc ferri non potest, cum *regna Evandria* subsequantur denuo. Interdum autem librarii has voces inter se commutârunt. *tecta* legit etiam Lefeb.

54. Scribimus, et distinguimus cum vulgat.—Heins. Drak. et Lefeb.

Dispersi subiere, vicis meritique labore &c.

59. *putabant*] Sic Heins.—Scripti *putabat*.

67. *pugnam*] *pugna* scripti: sed *pugnam* præstat, quod scribendum docuit Heins. et ita Lefeb.

148. *nulli amnem*] Sic Heins. feliciter e vestigiis veterum.—Oxon. Putean. et Ed. Rom. *nullane nunc*. Col. *nullane num Trebiæ, Trasymeni, &c.* Vulg. *nulla essent*. Heinsium sequitur Lefeb.

163. *vocent* scripti, item Edd. Rom. et Med. non *vocant*.

184. *detersit*] Sic Modius cum omnibus libris, nisi Ed. Pomp. ubi *deterpsit* errore typorum, vel librariorum, qui *p* sæpe inserunt. In Silio *detersit* idem est ac Græcorum ακροθινιαζει. Hæc cl. Lefeb.—Heins. et Drak. *decerpsit*.

212. *hæc tum*, non *hæc dum* omnes antiqui præter Colon. quem sequitur Drak.

269. *agri*] ut infra, v. 712. Male alii *ægre* et *ægro*. Sed videndus est Lef. ad hunc locum.

275. *sparsa divortia*] perperam. repone *sparsa ad divortia*.

334. *qua*] Error typorum. lege *quo*.

345. *quod*] Sequimur vulgat. et ita Lefeb.—Heins. et Drak. *quid* cum scriptis.

391. Versum hunc spurium et putidum vocat N. Heins. defendit Lefeb. certe, exstat in scriptis. vid. Liv. XXII. 25.

393. *tunc*] Sic Lefeburius. *hunc* Colon.—*nunc* Drak. cum aliis.

400. *sat*] Ex Ed. Pomp. ubi *sed*. Prope in C. Col. *se*. Verum *sed*, *set*, *sat*, sæpe alternant. Male aliis *tibi*, glossa, quæ verum textum ejicit; quod non vidit Drak. (Lefeb).

416. *perculsa* non *percussa* scripti et Rom. Ed.

418. Vulg. *Teleboi*. Ox. *Teleboa*. Nos cum Heins. et Lefeb. *Teleboûm*. Virg. Æn. VII. 735.

434. *Calpen* in scriptis. sed præstat cum Heinsio *Calpes* legere: quod et textus Lefeburii exhibet.

486. *turgebit*] Sic Heins. non *fulgebit*, lect. script.

540. *dignum est* scripti. Perperam *dignum* Drak. —Lef. *dignus* ex ed. Andreæ.

598. *Beucen* non *Buten* Colon. Idem *Narin* cum Edd. Roman. et Mediolan.

616. *campo* Colon.—Alii *campis*.

647. Aliqua incuria *fudit* in nostra editione exhibetur. corrigas, ut sit *fundit*.

712. *arvis* scripti.—Lefeb. cum Drak. *agris*.

723. *Tyriis* Ox. et Put. Scribimus *turmis*. Vulg. *terris*. Similiter non semel peccatum in Valerio Flacco, ut *terris* pro *turmis* irrepserit. (N. Heins.)

729. *cognoscere visu*] i. e. *intueri*. Sic C. Tell. Ed. Pomp.—Aliis *agnoscere*.

LIBER VIII.

v. 19. *cruoris*] Sic Heins. recte, nî fallimur. cf. VII. 213. non repugnat Drak. admittit Lefeb.—Oxon. *cruori.*—Alii *cruore.*

33. *ille*] *Fabius, sc.*—Sequimur Heins. approbante Lefeb. Adeas Drak. si exemplis egeas. Scripti *illa.*

41. *si fas*] ' C. Put. ubi *t* scribitur super *i* in voce *si*, quod dubiam notat lectionem. *si*, *sit*, non raro alternant. Ex Homero habet Silius, qui hinc intelligendus. Il. XIV. 196. Vere ergo in C. Put. *si* et non *sit* legendum; et *fas* forte capiendum pro eo quod fieri potest, ut sæpe apud Latinos. Tum vox *cautum* vera lectio est, quam probant tres antiqui. In aliis *tantum*, inepte. False ait Drak. Marsum primum edidisse *cautum.*—*cautus*, *tantus* sæpissime alternant in libris.' Hæc monuit cl. Lefeb.

51. Hic versus olim legebatur

Et spes abrupta e medio, in penetralibus atram

Sed non satis Latine *et spes abrupta e medio.* Barth. *et spes abruptæ medio.* Nos cum Heins. et Lefeb.

Et spes abruptæ, mediis penetralibus atram

121. *nam somno aspersam*] Sic Heins. conjecit, non male. et sic excudi jussit Lefeb.—Vulgo, *namque asper somno.*—*summo* Ox. et Put.

140. Rectissime hic versus a doctis pro spurio habitus est, (multum licet contra nitente Dausquejo) quippe qui exulat a scriptis et editis ante Juntinam.

145. Sequentes versus, usque ad v. 225. a vetustis absunt exemplaribus. Primo invecti sunt ab And.

Asulan.—Lefeb. eos Silianos esse pronuntiat. Negat Heins.

226. Non agnoscunt hunc versum Codd. Col. Ox. et Put. neque ullæ ante Aldinam editiones. Apparet effictum esse ad imaginem illius, VII. 233. Non admittit Lefeb. qui rejicit item v. 223. ut confictum e VII. 116. vel, si servaveris, legit *volucri* pro *rapido*: vel etiam de mente Horatii Lib. I. Od. XV. 12.

Haud mora sit, rabidus rape belli fulmina, currum.

sed satius fore existimat totum expungere.

266. Sequimur Lefeb. legendo *adovantia*, vocem semel a Silio usurpatam. Infeliciter tentârunt omnes alii corrigendo *resonantia*, *petulantia*, et simil.—In C. P. *ad ovantia*, divisim. In Cod. Tell. Edd. And. et Pomp. simpliciter *ovantia*. In aliis *ut ovantia*, vel *et ovantia*.

282. *effudit*] Lectio Coloniensium membranarum. Alii *effundit*.

318. *indevia*] Sic legendum confirmat Cod. Tell. et Edd. Pomp. Mars. Beness. Ald. Recte explicat glossa C. T. *non devia*. Vox semel dicta Silio, ut in Lucano, VI. 748. *indespecta*, negative. (Lefeb.) Vulgo legebatur *in devia*, divisim.

322. *lassa*] Sic Ed. Pomp.—In scriptis *laxa*. Heins. *lapsa* vel *fluxa*. Sed in Ovidio *pietas lassa malis*. vid. Livium, XXII. 43.—*laxa*, *lapsa*, *lassa*, frequentissime alternant in scriptis.

390. Hunc versum exhibemus ad mentem doctissimi Lefeburii. Vulgo legitur

Tunc icti specie ruere acri in bella magistra.

Oxon.

Tunc icte species nuere ac bella magistro.

unde Barth. argutatur

Tunc icto spes occiderant (v. *corruerant*) *ac bella magistro.*

Colon. *iniere ac bella.*—*numere ac bella.* Put.—Edd. Rom. et Med.

Tunc ictæ species ruere acri bella magistro.

Burmann.

Tunc icti specie furere in fera bella ministri
Cernitur &c.

Sed satis de his.—Si nobiscum legis, intellige, ' Porsena, tunc effugiens feliciter ardentem dextram Mucii, cernitur specie icti finire bella, hoc magistro, docente sc. quid timendum habebat.' De origine labis hujus videndus est Lefeb.

413. *eloquio*] Sic antiqui. Frustra Drak. *eloquii* e sola Parm.

447. *Asisos*] Recte Scaliger.—Aliis *Asilos*. *Asili* populi in Italia geographis ignoti sunt. vide Lefeb. Indicem Gallicum.

472. *illusaque*] Codd. Col. Tell. Absurde alii *inclusa* et *invisa*. Accipe (monente Lefeb.) *illusa* quo sensu in Propert. II. 32. *corrupta*. et in Terentio, *ludificatus est virginem*.

477. *Fregenæ* Marsus; et ita scribendum judicavit Cluverius, quod in descriptione Etruriæ minus recte *Fregellæ* (quæ Volscorum urbs est) memorari possent. *Fregenæ* item Lefeb.

505. *Phrygias crenas*] *Phrygios frenos* scripti omnes. et sic Heins. *frenos* pro *imperio* accipiens.—Vulg. *crenos*.

Heinsius olim *threnos*. Sed *crenas* lege, et de innumeris fontibus fluviorum, qui in Mæandrum influebant, intellige cum Lefeburio. Vox Græca est, minus nota librariis, qui hinc *trenas*, *trenos*, *threnos*, *frenos* finxerunt in scriptis. *cr*. *tr*. sæpe alternant.

520. *Aveia* hoc loco scribendum, minima mutatione, monuit Cluverius, et Heinsius. Scripta lectio, *Abella*, sive *Avella*, Campaniæ oppidum, et quidem soli sterilis, in Vestinis locum non habet. Quid, quod noster paullo post ejus recordabitur.

534. *aptus*] Sequimur Cellarium et Lefeb. Hic versus et sequens multum torsit editores et geographos. Legitur *acta* in Col.—In aliis antiquis *apta*.—Tum puncto divide post *aptus*. Ordo est, (Lefeburio interprete) 'Illic fuit Graja Parthenope ex eadem prole ac Dicarchæa, multo cum milite.'

617. *lætos stringere*] *lætos* Cod. Col.—Vulg. *lectos*. In C. Put.

Non totidem dabat Ilva viros, sed stringere ferrum

C. Tell. *lectos*. sed *le* pro *læ* fere semper antiqui. vid. etiam IX. 223. Tum Lef. *gignere* legit e Colon.—In Ox. *gingere*. Vulg. *cingere*. Heins. *fingere*, vel potius *stringere*; quod nos cum Drak. præferimus.

635. Scribimus cum Lefeburio *immersus tenebris*.—*immensis* lectio antiquorum.—Heins. *emersis*.

LIBER IX.

v. 29. *dextris*] Sic Heins. recte, nî fallimur. Nec aliter Lefeb.—Scripti *dextras*.

111. *Sum*] Sic cum Lef. et omnibus antiquis, nisi Colon. *sim*.

145. *attonitoque timens*] Sic scripti codices constanter. Bene Glossa Codicis Teller. 'nato timens.' Ut in Terent. Andr. I. 3. 5. 'ejus vitæ timeo.'—Drak. *attoniti et nitens.* Livinejus, *attonitumque timens.*

199. *ductor* scripti, non *victor.*

212. *Gargani*] Servamus cum Lefeb. Nihil mutat Colon. et Ed. Andr.—Aliis *Garganus.* Tum dele το s quod mendose in textu nostro retinetur.

234. *ipsa*] παροραμα. corrige ut sit *ipse.*

274. Audiendus est hîc cl. Lefeb. qui ad v. 268. hæc habet.

'Graviter lapsus est in notis Drak. qui ait Silium eadem tradere ac scriptores de ordine hujus aciei. Legatur Livius, XXII. 46. et Poeta a v. 220. ad 244. videbitur quam immane discrepant, et Poetam pro suo ingenio aciem ordinâsse. Quia die illa Varro imperabat, illum ad dextrum cornu Romani exercitus collocat, Paullum vero ad sinistrum: quod nemo observavit. Sic itaque sibi constabit Poeta, v. 274. ubi male legitur *dextro* pro *lævo* in aliis. Frequenter vero, ut antea notatum est, librarii *dextrum* et *lævum* inter se commutârunt.'

314. *ac prius*] Feliciter ita Burmannus. v. Liv. XXVIII. 2. Jam telis plurimi fuerant interfecti priusquam comminus gladio certaretur. (Lefeb.) Vulgata certe scriptura *acrius* vitio laborat, in quam tamen omnes libri et scripti et editi conspirant. Deinde repone *quàm* pro *qua.* Error frequens in scriptis e nota *ā.*

435. *alias*] Sic vulg.—Colon. *alios*. Heins. Drak. et Lefeb. *alio*.—Nil mutamus.

508. *secundat*] Vulgat. cum Lefeburio sequimur. Drak. *secundant* e Col. et Oxon.

523. *vibravit*] Codd. Col. et Tell. Edd. Pomp. et Ben. In aliis *libravit*.—Cell.et Drak. *libavit* ex Heinsio. ' *Vibrare* idem est àc *contorquere*. Agitur autem de turbine qui irruit in cristas Martis, et ipsas impete bis torquet, ut ventum videmus sæpissime cacumina arborum contorquentem. Nil aptius dixisse poterat Poeta.' Hæc Lefeb.

538. *discute*] *dissice* Ox. et Put. hinc *disjice* Drak. Sed recte stat vulgat. et magis graphice rem exhibet. Cæsar, 'lateritium discuteret.' Silius VI. de serpente, ' discussit trabs acta caput.' (Sic Lefeb.) Nobiscum faciunt C. Col. et Tell. Ed. Andr. et plures.

600. *victor*] *ductor* vel *rector* hîc scribendum monuit Barthius. Nec reclamat Drak. qui tamen nil mutat. Lefeb. retinet item vulg. quoniam illic tum erant victores Romani: nec tamen Barthii conjecturam damnat.

LIBER X.

v. 32. *Ocres*] Sic N. Heins. quoniam, quod vulgo legitur, *Ocris* non est Latinum nomen. *Acres* Oxon. et Put. cum Editione Romana. *Ocresia* mater fuit Servii Tullii, male dicta *Ocrisia*. Assentit Lefeb.

58. *hanc*] Emphasis elegans. Inepte *huc* in C. Col. et Drak. (Lefeb.)

77. *Bellicus*] Ita Colon.—C. Tell. *Belicos.*—Aliis *Belgicus*. Hæc Lefeb. et legit *Belicus*. Monet insuper *Belicam* seu *Bellium* urbem fuisse antiquissimam in Gallia. Canes *Gallici* ab Oppiano memorati; qui nil habet de *Belgicis*. nisi *Belgicus* quasi *Anglicus* accipias.

113. Abest hic versus a scriptis et impressis. Delet Lefeb. pro *quæ* in initio sequentis scribens *en*, quoniam in Codd. *et* exhibetur. tunc pro *raptim* revocat e libris *hasta*.

125. *Libyca fetam*] Sic Heinsius et Lefeburius.—Drak. *Libycam feta* e Col. Put. et Ox. In Romana principe et Med. *Libycam sæva*. Scaliger, *Libyca fetæ tellure leænæ*.

182. *coxæque—utrique*] Sic Heinsius e vestigiis Cod. Col. in quo *utrique*. Nec recusat Lefeb. Vulg. *coxaque—utraque*.

193. *viros* legimus cum Heinsio. Scripta lectio *viro* Lefeburio placet.

244. *impatiens*, non *patiens*, et *fremebundus*, non *tremebundus* scribendum docet Heinsius, licet in contrarium eant veteres membranæ. Pronus error librariis mutare *f* in *t* inter festinandum. Tum, *teli patiens* (monente Lefeb.) factum a *teli īpatiens*, et a librario *telipatiens* male scriptum una voce, dein divisim, *teli patiens*.

267. *Ætoli*] Sic feliciter Heins. judice Lefeb.—Vulg. *et toti*. frigide.—Oxon. *et totum*.

298. Vetusti codices *ictibus*. Scribendum nihilominus *rictibus*. quod primus monebat Heins. Probant Drak. et Lefeb. Error autem hic (teste Drak.)

eo fonte ortus est, quod librarii initiales versuum literas omittere soliti fuerint, postea minio scribendas.

303. *cedentem*] Optime C. Tell. ubi indicatur *certantem*, ut male in aliis.

333. Versus desperatus notatusque asterisco in Drak. ubi legitur *hortatur nondum &c.* ut in omnibus antiquis; sed optime a Lefeb. restitutus, collat. Liv. XXI. 32.—Dic ergo, ' Sed mens, &c. stimulat, hortatur intrâsse portas Quirini nudi auxilio post tantam cladem.'

414. Supple literam *i* quæ deest ad initium vocis *imitantur*.

418. *raptabat*] Sic nos cum Edd. Andr. Parm. Med. —Drak. et Lefeb. cum scriptis *jactabat*.

437. *en per*] Sic feliciter Heins. Locus desperatus aliis, ubi *inter*. Vox *sponte* (ait Lef.) per emphasin, ut *ultro*, *volens*, frequentissima Poetis. v. Virg. X. 677. Tum *vestra*, non *nostra* Colon.

441. Sequimur Heinsium legendo *antestare*, non *en testare* cum libris. *antestor* vetus verbum juris est, quo tamen præter Plautum Horatius usus est. Gloss. Vet. *antestari*, μαρτυρῆσαι. sumitur tam active quam passive.

457. *murmure*] Vulg. *munere*. Sed *murmure* Gronov. Heins. Drak. Lefeb. Hæ voces nonnunquam miscentur.

470. *sua*] Optime Burm.—Vulg. *cum*.

475. *sorti*] Codd. *morti*. sed melius *Marti* vel *sorti*, ut conjecit Heins. *mors* et *sors* frequenter olim libra-

rii permutârunt. Eodem modo etiam peccârunt in vocibus *Mars* et *mors*.

503. *memorandum a virgine*] Sic duo scripti (si fides Lefeburio habenda est). Heins. a Codd. MSS. *το a* constanter abesse memorat.

514. *quem* duo scripti cum Edit. Pomp. et Lefeb.—Alii *quæ*. non sequimur.

530. *icta bipenni* scribendum, vel invitis membranis, affirmat Heins. ex illo Mantuano, 'Sonat icta bipennibus ilex,' et 'ferro sonat icta bipenni fraxinus.' *actus* et *ictus* in libris scriptis frequentissime commutantur.

532. *alma*] C. Oxon.—Sequimur cum Lef.—Heins. *alta* sine fide. In Ed. Andr. et Pomp. *alba*. atque antea, *altæ* pro *albæ*. Veram lectionem jam olim subodoratus est Drak.

533. *condita*] Sic omnes. quo sensu, *εκευθε*, *condidit*, pro *sevit*, in Hymno Pseudhomerico.—Hæc Lefeb.—Heins. et Drak. *consita* admittunt sine libris.

547. *hac*] Sic Heins. feliciter ex conj.—Vulg. *ac*.—Scripti et priscæ editiones *ast*.

565. *fractæque*] Sic Heins.—*captæque* in libris; quæ scriptura potest ferri.

639. *nullo lictore*] Locus desperatus. In antiquis *multo*. sed *nullus*, *multus*, non raro mutantur in scriptis. v. 392. 'Non Consulis altum Imperium.' v. 623. 'Sine armis.' L. VIII. 'Gestat Agenoreus lictor secures Consulis:' ergo certe sine ullo lictore intrat urbem Varro.—Hæc ὁ ακριβης Lefeburius.—Heinsius *moto*.—Drak. in text. *muto* admittit. male.

LIBER XI.

41. *maribus*] Sic feliciter Gronov.—Scripti *manibus*. Barth. *madidis*. Heins. *jam bis*.—Sed cf. nostrum. XIII. 353. XV. 116. Consulendus est item Lefeb. in not. ad h. l.

44. *servi*] Sic Heins.—Scripta lectio *sævi*. Sed vid. Liv. XXIII. 2. Tum Barth. huic versui præponit v. 51. cum tribus subsequentibus.

87. *rapidum*] Scripti omnes.—Drak. *rabidum* sine fide veterum. (Lef.)

94. *alias*] Nempe sortes. Recte C. Col.—Drak. cum ceteris *alios*.

163. Hic versus omnibus editoribus constanter impedimento fuit.

In Cod. Col. exhibetur

Magna atque in magnis positam populisque virisque
Adversam ostentare fidem.

Put.

Magnam atque in magnas positam &c.
Adversam ostendere fidem.

Oxon.

Magnum atque in magnis &c.

Tell.

Magnam atque in magnis &c.

Ed. Ald.

Magnam atque in magnis rebus populisque &c.

Cum Aldino Codice facit Parisina Editio Marsi, nisi quod in illa *magna*.

Veneta Ed.

Magnum in magnis positum &c.

Ed. Parm.

Magnam atque in magnis positam populisque virisque
Adversam ostentare fidem?

Drak.

Magnum utique in magnis rebus populisque virisque
Adversis servare fidem.

Burm. et Heins. e scriptis discedunt, varias temere conjecturas proferentes.—Nos cum Lefeb. presse Codices scriptos et editos sequimur, legendo

Magnam atque in magnis positam populisque virisque
Adversam ostentare fidem!

Intellige—'An ostendetis adversam fidem Romanis, quæ fides magna est, atque in magnis posita semper fuit inter privatos, et inter ipsas omnes gentes.' Idiotismus *in magnis poni* est in Cicerone. Sic in Plinio *poni in admirandis*, et alia id genus multa. Nec magis mirum *magnam atque in magnis*, quam in Lucretio *graviter magni magno*, per emphasin.

177. *quo*] Corrige ut sit *quos*. tum fortasse nota interrog. post *socios* ponenda est.

190. *jungebat*] Scripti et Ed. Pomp. Sic mox *aderat*.—Drak. *jungebant*, et *aderant* cum Edd. Parm. Med. et Romana principe.

210. *ferentes*] Sic Barth. cum ed. Gryph. non *ferentis*, lect. script.—Intellige, 'Decius omnem Hannibalis exercitum spernebat.'

241. *magnanimo*] Sic vulg. et recte, nî fallimur. ironice dictum. C. Tell. cum quibusdam editis *magnanime o*. Heins. *magnanime, i*. Bentlejus

Magnanimo miles meritas, i, necte catenas.

docens, optimos scriptores nunquam ita locutos, *innectere alicui catenas*, sed, *innectere aliquem catenis*, et *nectere alicui catenas*.

243. Hic versus cum sequente spurius habendus est, quippe qui a scriptis et editis fere omnibus exulat. Delet Lefeb. tum 245, 6, 7, 8. inserit post 231.

275. *præcipuus*] 'Optime Ed. Pomp. e Virg. VIII. 177. quod nemo vidit; et hoc a Græcis; nempe τιμαοχος Hymn. Ven. 31. et in Pseudhomerico Hymno in Cererem, edente cl. Rhunken. (348.) qui recte explicit, 'primum locum tenens.'—Male ergo Drak. et alii *præcipuis*, quasi 'toris' quod hîc longe a mente auctoris.'

Hæc doctissimus Lefeb.

288. *frontis*] Scripti omnes.—Drak. *fronti*, quod primus Marsus edidit. In Ed. Pomp. *fronte*.

299. *primus*] Sic vulgate legitur. Scripti et optimæ editiones *primis*. quod repone, si placet.

383. *hic*] Deest apex. *hîc* intellige.

396. *it*] Sic Heins. probante Drak. et Lefeb.—Scripti *et*.—Sed cf. nostrum IV. 204. V. Flaccum. VI. 724. Ov. Heroid. III. 146. Virg. XII. 51.—Quanquam haud dissimulandum est scriptam lectionem ferri posse. quid, quod *eat* paullo ante præcessit. Sed satis sit hoc monuisse.

406. *jactatus*] Recte C. Tell. ut conjiciebat Burm. Aliis *jactato jactator* a librariis (Lefeb.)

442. Illegitimus est hic versus, et abest ab omnibus editis ante Juntinam.

452. *jam* pro *nam* Dausq. probante Burm. et Lefeb.

—Heins. et Drak. pro vulgata stant scriptura. male, De altera enim chely hîc agitur.

480. *utraque*] Scripti duo et Ed. Pomp.—Aliis *utrinque*.

496. *celebrat* Colon. et Ox.—Drak. et alii *celebrant*.

521. *pulsusque immugit*] Sic Cod. Tell.—Ceteri *et pulsus mugit*; quos sequitur Drakenborchius.

534. *colere*] Scripta lectio; non *colare*, quam ex Ald. et Gryph. in textum recepit Drak.—Mutatio modi non insolens, fatente Lef. qui tamen aliter scribit.

547. *ductori*] Nempe, *in*, *adversus ductorem*. Recte C. Col. Quo sensu *infensus* in Virg. XI. 336. eodem *pravus* in Silio, qui II. 277. dixit, *infestans ductorem odiis*. (Lef.) Alii *ductoris*.

561. *qui ne* antiqui. Male *quin ne* Drak. e Mars. sol.

567. Scripti *victus non plura dedissem*. Barth. *victo*. Nos cum Heins. *victus non plura petisset*.—Fortasse cum eodem scribendum *num plura petisset?* v. Liv. XXIII. 12. Nil mutat Lefeb.

LIBER XII.

55. *cum*] *quos* scripti et Lef.—*quæ* Heins.—Dausq. *cum* pro quo olim *quom* exaratum fuisse putat, et inde *quos* natum esse.

61. *defessum subiit*] Male *defessus* aliis, a nota *defessū*. Jam *subiit* e Cod. Col.—Præter mentem auctoris Drak. *defessus subigit*. (Lefeb.) Barth. *defessos subigit*. Heins. *defesso subiit*.

77. *nunc*] Receptam lectionem hoc loco mutamus,

auctore Lefeburio, cujus verba huc proferre non erit alienum.

'Male C. Col. et alii omnes *non ausum*. Certe eruptio facta. e Liv. XXIII. 37.—Sic *nunc* VII. 310. est *non* in C. Put. et hîc XII. 24. pro *non* scribitur *nunc* in C. Tell. et 493. *nunc* est *non* in Benessa. Ita variatur in Luc. III. 244. Ineptissime igitur servat *non* Drak. contra fidem historiæ. Sed Heins. silet.'

106. *cœpta*] Ita Heins. quocum facit Lef. et recte, nî fallimur. Sic in Liv. XXIX. 35. *irrito incepto.* infra v. 405. *vani conamina cœpti.*

220. *Aonio* C. Col. bene. Probat Drak. servat tamen *Aonios*.

285. *jam turpi*] *jam* in plurimis Edd. scriptum invenitur. *turpi* Codd. MSS. Ed. Pomp.—Imit. Virg. X. 668. Aliis *tam tristi*.

325. Pro *adversa, et quidquid,* lect. vulgat. videtur reponend. *adversi, en quidquid,* e vestig. Cod. Put. ubi scribitur *adversi et quidquid.*

335. *violentus* Cod. Col. et Tell. cum Ed. Pomp. monente Lef. Aliis *violenter, violentis.*

351. *accedere* malumus cum Col. et Ox. quam *accendere,* lect. Putean. et sic Lef.

384. Ad *exsertos enses* Heins. et sic exprimi curavimus. Scripti *expertos*. v. Stat. X. 455. XI. 376. Probat Lef.

442. Verbum *extulit* hic ferri nequit, propter *tulit* quod denuo habes versu sequenti.—Cum Dr ...ntimus N. Heinsio, qui *expulit* scribendum co

cit. Frequentissime enim scribæ librarii ea verba inter se commutârunt.

456. Distinguimus cum Lef. et vulgat. post *simul*; non cum Heins. et Drak. post *immani*.

496. *iter*] Mendose impress. lege *ita*.

577. *vestra* libri.—Drak. et Lef. *nostra*.

596. *junctis*] Sic legimus cum vulg.—*motis* C. Col. solus. nec aliter Drak. et Lef.

669. Locus inquinatus.

Oxon. ————*in ipso*

Venturam crebroque diem.

Colon. *venturam crebra diem*. Sed quid multa? alia alii. Nos cum Lefeb. *venturam cœli rabiem* reponimus. E Virg. Æn. V. 802. vid. nostrum. v. 630.

LIBER XIII.

v. 5. *Tutia*] Sic Put. et Ed. Pomp.—Liv. in veteri libro Sigonii XXVI. 11. Aliis antiquis *Tucia*, *Tuscia*. recentioribus *Turia*.

51. *sed* cum vulg.—Drak. *nam* ex scriptis. Probat Lefeb. qui *nam* idem hîc significare ac *en*, *ecce*, ut sæpe in Virgilio, contendit.

67. Hic versus exstat in omnibus antiquis. Suspectus est nihilominus Heinsio. Defendit Lefeb.

148. *en* cum Lefeb.—Codd. Put. Col. et Ed. Andr. *et*. Alii *ac*.

151. *huc* recte Cod. Put. Male aliis *huic*.

165. *vibrat* paulo ante præcessit. quare *librat* hîc, non *vibrat*, cum Heins. et Drak. legimus. Hæ voces sæpe commutantur.

166. In Cod. Put. et Ed. Pomp. *transfigit.* Aliis *transiit.* Præstat *transigit* quod sæpe a librariis in *transiit* mutatur. Sic *exiit* et *exigit*, *subiit* ac *subigit*, turbantur.

168. *deripit*] Sic olim conjecit Burmannus. et sic in Codice Telleriano scriptum invenit Lefeb.—Virg. *deripit*, *eripit.* Drak. et alii *detegit.* frigide.

202. *pugnam* Heins.—*pugnas* Lefeb.—*pugna* Drak. Error e nota *ā*.

283. *auras*] Scripti tres. ed. Pomp.—Aliis *aures.*

333. *summoque* nobis videtur fuisse vera et antiqua lectio. Scriptura Codicis Coloniensis *imoque* e glossa in textum irrepsit. Heins. *simoque.* Satis ingeniose. nec tamen admittimus.

335. *rapta*] Sic Heins.—Libri constanter *grata.* quæ, si cui placeat, revocetur.

363. *fautor*] Sic omnes libri.—Heins. Drak. et Lefeb. *auctor* exhibent, quia expressus hic versus videtur ex illo Maroniano,—*consiliis habitus non futilis auctor.*

425. *invisus*] C. Col. *specus* tria genera admittit.

448. *solitos*] σφαλμα. lege *solitas.*

476. Pone periodum post *umbram.*

511. *posthac* Colon. Alii *post hæc.*

686. *at* pro *et* sine auctoritate librorum exhibuimus ex conjectura Drakenborchii.

779. *castæ*] Sic libri omnes.—Drak. *castam* sine fide.

785. Dele punctum quod post *inquit* mendose exstat.

847. Sequimur Lef. legendo *pollutam*; de Minucia enim loquitur Poeta. v. Liv. VIII. 15.—Alii *polluto.*

LIBER XIV.

v. 17. *convulsis*] Ita tres scripti cum Ed. Pomp. Aliis *convulsas*. cf. Lucret. VI. 589.

39. *actum*] Sic Lefeb. cum Codd. Col. et. Tell. item Ed. Andr.—In C. Put. *actus* ab *actū*. In aliis *actos*, *arctos*. Sed de *accola* recte singulariter dictum.

200. *arbusta*] Scripti, Ed. Pomp.—Dixit Plinius ' amœnum arbusto agro'—Servavi *palmis* cum vulgat. In duobus antiquis *palma*. Hinc vult *palmæ* Heins. et ita Drak. forte ut *undæ clamosus Helorus*. sed non muto sine fide. Recte stat textus. (Lefeb.)

207. *Agyrina*] In scriptis *Agathyrna*. Sed hæc favebat Pœnis. v. 259.—Gronov. et Heins. *Agyrina* vel *Agyrena* hoc loco reponunt. *Agyrium* enim oppidum *Centuripis* non longe distans.—Possis receptum hîc retinere; et ad v. 259. legere *Agyrina*, ubi membranæ exhibent *Agatyna*.

238. *sacras—dextras*] *sacra dextra* scripti.—Drak. *sacram dextram*. sed optimo sensu in plurali numero legit Heins. quem sequimur. Error e nota ā. *dextras* pro *militibus* poni non est insolens aut novum. Sic. e. g. XI. 542. XII. 351. XVI. 18.

251. Geographis ignotum est *Melacte* vel *Melecte*, lectio antiquorum. Primus *Calacte* scribendum monuit Cluverius, et sic cum Cellario Heinsius. Assentiunt Drak. et Lefeb. De *Calacte* Herod. Diod. Cic. Ptol.

254. *verticis* Cod. Ox. et priscæ edd. non *vorticis*: quæ voces non alio quam scribendi modo differunt: nam quod olim *vortex*, id postea *vertex* dictum est.

257. *movebat* libri veteres. Nos cum Barthio et Heinsio *fovebat*. (has voces inter se commutare librariis erat in proclivi.) Sic *fovere partes* apud Historicos.

264. *Herbesos* vulgo. Sed audi Heinsium ad h. l. '*Herbessos* malim. nam Ερβησσος est Græcis. το εθνικον Ερβησσινος apud Steph. *Herbessos* Livio et Plinio. Duplex autem Herbessos in Sicilia. hîc intellige de vicina Syracusis.'—Hæc vir cl. Tum vide legendum sit necne *Erbessus*.

296. *quæ*] Servamus vulgat.—Heins. et Drak. cum Colon. *quia*. Sensus est, (interprete Lefeburio) 'Hostis induit Marcello arma quæ ipse Marcellus diu sponte distulit sumsisse.' Sic Virg. XII. 581.

307. *adjutus*] Putean. solus.—Heins. cum Drak. *adjuto*.—Dausq. *adjuncto, adjuto*, vel denuo *adjutus*.

320. Hunc versum exprimi curavimus ad mentem Lefeburii, qui se Cod. Put. sequi affirmat.
Drak. cum vulg.

Trabs fabre teres, atque erasis &c.

Heins. Puteanum Codicem *trabs trabe cincta* exhibere narrat.

351. *vana fides*] Vulgat. cum Lefeb. servamus. Sic Virg. IV. 12. V. Flacc. V. 75.—In C. Col. et Put. *una fides*; et sic scriptum in Col. V. 126.

373. *increpuere*] Sic Gronov. Heins. nec multum adversantur Drak. et Lefeb.—Lectio MSS. *incubuere* displicet, quoniam *incumbunt* mox subsequitur.

387. το *sed* (ut verbis Heinsii utamur) importune hîc videtur inculcatum. Scribimus *nam* cum Lef.—Fieri potest ut *nam*, vel quidquid aliud vera fuit lec-

tio hinc exciderit, cujus locum scriba indoctus vocula *sed* supplevit.

429. *intulerat* Put. solus.—Nos *impulerat* cum omnibus aliis libris.

484. *ferro*] Putean. solus. bene. Refer cum Heinsio ad teli ferrum quo transfixus erat Scyron. Alii *rostro.*

523. *vastas hic*] Crantor nempe. Sic legimus pro *vastas et* quod vulgo exstat. Lefeb. *vasta sed.*

655. Hic locus hucusque impervius editoribus. Sequimur Lefeb. In tribus scriptis et Edd. Andr. et Pomp. *juvabant.* Sed a librariis, qui addiderunt, ut sæpissime, notam in *juvabat.* Hinc *juvabāt*, *juvabant.* Dele punctum minutum ad finem versus.

656. *quæsisse ex Ephyre*] In scriptis duobus *quem scire Ephyren.* Jam restituerat Burm. *ex Ephyre*, ut video in duobus veteribus. In vulgatis, *quæ scirent Ephyren.* Sensus est, 'Syracusanos non ivisse quæsitum æra Corinthum, quia apud se tam pretiosa habebant; tanta erat industria, peritia suorum artificum.' (Lefeb.)

Ibid. *fulvo haud certaverit*; ut L. XV. 195. Dein supple *certaverit* in sequentibus. Nempe, non *certaverit* vestis referens vultus quos Babylon cælat radio; non *certaverit* Tyros læta murice picto; non *certaverint* quæ variata per artem scribuntur in aulæis Attalicis, aut in tela Memphitide :—quæ, clarissima licet, nemo tamen intellexit.—Hæc vir doctissimus.

658. *quos* cum Lefeb.—Alii omnes *quæ.*

679. 'Non comparet hic versus in libris scriptis nec

antiquissimis editionibus, sed a Marso primum vulgatus est.' Sic Drak. qui versus complures hîc periisse censet, Archimedis laudes complexos, et vitæ exitum. De laudibus Archimedis sat dixisse Poetam supra, v. 341. et seq. affirmat Lefeb. Narrat præterea hunc versum exstare in duobus antiquis. Gronovius legit

Ignarus miles vulgi quem sorte peremit.

et sic in hac editione legitur; nisi quod *te* non *quem* prætulimus. Lef. vulg. retinet.

Ignarus miles vulgi, tum forte peremit.

LIBER XV.

v. 46. *tramite*] Sic duo veteres. Aliis *limite*, ut in Drak. Sæpe alternant hæ voces.

74. *minores*] Ed. Pomp. sic Oppianus. μουνοισι δ' ὑπειξομεν αθανάτοισι. Male *minore* in Put.

155. *Isthmo incurvatas—suberigit undas*] Sic I. 472. Cf. Stat. XI. 437. Male Drak. cum vulgatis,

Isthmon curvata sublime suberigit unda.

Error a nota librarii *Isthmo ĩncurvatā*, et deinde omisso ĩ. Non suberigit certe Isthmon, sed undam quam incurvatam Isthmo, sive in Isthmum effert.—Hæc Lefeb. nisi quod *undam incurvatam* exhibet. Heins. *superrigat.*

192. *collitur*] Παροραμα. lege *colitur.*

339. Vulgat. servamus; nisi quod *factura* pro *fractura* legimus cum Ed. Pomp.—Heins.

Heu! quanta, Hannibalem clarum factura, ruina
Procubuere &c.

Eadem verba dat Lefeb. mutata solum distinctione.

397. Tres hi versus uncinis inclusi in nullo veterum exstant. primum in Juntina comparuerunt.

630. *omnes* legendum, non *omnis*, (monente Heinsio) et sic Lef.

647. *veniat*] Sic C. Col. Ed. Pomp.—Alii *veniet*.

725. Drak. *sagittæ*. Nos potius cum Lef. *sagitta* præferendum duximus.

763. *tunc*] Codd. Put. et Oxon.—Drak. cum vulgatis *tum*.

LIBER XVI.

v. 27. Post hunc versum Lefeb. 34 sequentes e Petrarchæ carmine Africa inserit, quos in Codice Reg. biblioth. descriptos invenit. Suspicatur vir cl. Silium, adhuc situ et tenebris oppressum, priusquam orbi literario innotuisset, aliquo casu in manus Petrarchæ incidisse, qui morientis orationem Magonis, nonnullis mutatis, sibi vindicavit, suoque poemati Africæ VI. assuere non est veritus.

Sed, postquam medio juvenis stetit æquore pronus,
Vulneris increscens dolor, et vicinia diræ
Mortis agens, stimulis ardentibus urget anhelum.
Ille, videns propius supremi temporis horam,
Incipit, heu! qualis fortunæ terminus altæ!
Quam lætis mens cæca bonis! furor ecce potentum
Præcipiti gaudere loco: status ille procellis
Subjacet innumeris; sed finis ad alta levatis
En, ruere. Heu! tremulum magnorum culmen honorum,
Spesque hominum fallax, et inanis gloria fictis

Illita blanditiis. Heu! vita incauta, labori
Didita perpetuo; semperque incerta, nec unquam
Sat mortis prævisa dies. Heu! sortis iniquæ
Natus homo in terris! Animantia cuncta quiescunt:
Irrequietus homo, perque omnes anxius annos,
Ad mortem festinat iter! mors, optima rerum,
Tu retegis sola errores, et somnia vitæ
Discutis exactæ. Video nunc quanta paravi,
Ah! miser, incassum: subii quot sponte labores
Quos licuit transire mihi! moriturus ad astra
Scandere quærit homo; sed mors docet omnia quo sint
Nostra loco. Latio, quid profuit, arma potenti
Et tectis inferre faces? quid fœdera mundo
Turbare, atque urbes tristi miscere tumultu?
Aurea marmoreis quidve alta palatia muris
Erexisse juvat, postquam sic sidere lævo
Sic diro periturus eram! carissime frater,
Quanta paras animis! heu! fati ignarus acerbi,
Ignarusque mei. Dixit: tum liber in auras
Spiritus egreditur, spatiis unde altior æquis
Despiceret Romam simul et Karthaginis urbem:
Ante diem felix abiens, ne summa videret
Excidia, et claris quod restat dedecus annis,
Fraternosque, suosque simul, patriæque dolores.

113. *avectus*] E Livio. Ita recte Heins. quocum facit Lefeb.—Aliis *evectus*.

125. *sic sit*] Codex Tell. Andr. Ed. et quidam alii. Aliis *sic sic*. (Lef.)

135. Hic versus non exstat in antiquis.

138. *in*, non *ad* Ox. Put. cum editis nonnullis.

201. *qui—nostro—jaculo*] A sibilo literæ *s* factum *quis cedere* in scriptis; et hinc turbatus sensus, quod vidit Heinsius. In vulgatis

——quis cedere nostra
Non nôrunt jacula.

Sed potius debet laudare rex, quam contemnere, ut recte monet Heinsius. (Lef.)

334. *rapto—curru*] *rapto* Heins. probante Drak. et Lef.—Scripti *rapido*. Tum pro *cursu*, vulgata lectione, Colon. *curru*.

338. *prærepto*] Scripti cum Ed. Pomp. et ita Lef.—C. Tell. *præcepto*. quod et antea conjecerat Heins.

453. *honor est*] Sequimur Dausq. et Heins. cum Lefeb.—Vulg. *honor, et*. Tum *Atlanta* cum eodem Lef. non *Atlantis*.

514. *quacunque*] Corrige in *quascunque*.

530. *crimine noxia vita*] Sic Heins. ex conjectura. Scripti *crimina noxia vitæ*.

590. *fit*] Libri *et*. Sed optimo sensu Burm. cujus conjecturam in textum recepimus. Lefeb. *en*.

592. *signis* lectio membranarum. Burm. *signo*, quod placet.

620. Drak. cum vulg. *hostes*. Sequimur Lef. scribendo *hosti*. Accipe *fessos* de Romanis.

625. *quanti est cedas*] Vulg. *quanti est ut cedas*. mendose. Heins. et Drak. *quanti ut cedas*. Nos cum Lef. verbum substantivum recepimus, omisso *ut*.

626. *emerito*] Ut in Stat. III. 591. Accipe de sene Fabio. et sic C. Col. Ed. Pomp. Mars. et Asulan. Aliis *est* inepte. ut Drak. (Lef.)

652. *cælo*] Ut XVII. 253. Aliis *telo*. (Lef.)

661. *ante*] Sic recte Ed. Parm. et Beness.—*ante prius*, Pleonasm. ut in Terent. 'neque eum ante usquam conspexi prius.' Male *auri* pro *ante* in scriptis, Edd. Andr. Pomp. et Drak.

692. *avertam* non *advertam*, quanquam invitis scriptis reponit Lef.—nempe, *ex* Italia *ad* sedes patriæ.

LIBER XVII.

v. 8. *Cybebe*] Scribendum in recto casu, non accusativo; (monente Barth. et Lef.) Alii *Cybeben*. deinde *Cybebe*, non *Cybele*. (Κυβέλη, Κυβήβη)

9. *innocuus*] Antiqui constanter *inomnis*. a librariis: quæ vox corrupta male mutata fuit in Mediolan. ubi *intrepidus*. Aliis recentioribus *in trepidis*. Jam vero *innocuus* est, de quo Livius ait 'judicaverunt in tota civitate virum bonorum optimum esse.' (Lef.)

9. *censente*] Recte Heins. ut *judicaverunt* in Livio. Aliis *cedente*, *sedente*, *accedente*. (Lef.)

42. *aures*] *auras* vulg. Sed Codd. Ox. et Put. *auris*. frequenter hæ voces confunduntur.

77. *missique minantur*] nempe, *homines missi*. Hunc Silii locum pessime excepit Drak.—Idiotismo non intellecto scriptum et editum fuit *minentur* in antiquis. Hinc occasio Nicandro textum adulterandi. Hæc acta in Sicilia. vid. Liv. XXIX. 24. (Lef.) Drak. *sit fidus et ictum*. Tum v. 78. abest a Put. et Ox. Primus vulgavit Nicander.

84. *at*, non *et* Barth. et sic Heins. probante Drak. —Lef. *sed.*

89. *intexta*] Put. *intecta.* Vulg. *intorta.* vide Liv. XXX. 3.

105. *albenti*] Scripti cum Pomp. Ed. cf. Virg. III. 573. Petron. poem. de bell. civ.—Vulg. *ardenti.*

126. *nava*] *vana* libri. *sana* Drak. Sed optime Heins. *nava*, quam vocem plurimum amat Silius.

139. *vanumque fugæ*] Sic duo antiqui. ut in Virg. X. 631. *veri vana.* et hîc infra. *notus fugarum.* Quæ a Græcis repetenda. Aliis antiquis *unamque* vel *vanamque fugam.* (Lef.)

141. Opinor,

———*manicæque (pudendum)*

Addita &c.

quem loquendi modum impense diligit, ac familiarem habet Silius. (N. Heins.) Vulg. *manicæque pudenda &c.* Dausq. *manicæque pudendæ.* vide IV. 573. Infra 276. et 485.

265. *et*] Sequimur vulgat.—Drak. Lef. cum Cod. Put. et Ed. Pomp. *ubi.*

292. Post hunc versum lacunam supponunt Barth. et Heins. in qua, forsitan, post sedatum mare, Hannibalis in Africam adventum, tum ejus cum Scipione colloquium narravit Silius. Idem sentit Drak. non hinc vero, sed statim post tempestatem aliquid excidisse autumat. Lef. contra, nihil deesse affirmat, quoniam non scribit *itinerarium* vel *diarium* Poeta.

320. *quas juga calcantes*] Elegans hyperbaton hîc neglexit Drak. Certe legitur *quas* in C. Put. Ed.

Pomp. Dein *calcantes* fuit *calcâstis* librariis, ut sæpe alternat participium præsens cum variis verborum personis aut nominibus in scriptis: sic supra, v. 307. *comitante*, *comitare*.—I. 104. *permulcens* est *permulcetis* in Cod. Put.—v. 425. *geminat* factum *geminum*, *genuinum*: ne alia sexcenta quæ notavi afferam. Sensus est igitur, 'turmæ quas vidi volitare per summas Alpes, calcantes juga certantia cœlo.' Sine fide veterum habet Drak.

Cum stetis prope me. vidi, certantia cœlo
Cum juga calcâstis, summas volitare per Alpes. (Lef.)

327. *hæc* Heins. et Lef.—Scripti *ac*.

352. *tolerâsti exercita gente*] Sic Heins. probante Drak. In Cod. Put. *tuleris tu exercita*. In C. Ox. *tulisti exercita*. In C. Tell. *tulisti excita*. In Edd. Andr. Parm. *ipsa tulisti exercita*.—In Ed. Pomp. vitiose

Quam pro te Cadmea tu exercita gente tulisti.

Hinc forte Marsus et Benessa suum textum habuerunt tollendo *te*. Quia vero in scriptis finis versus est *exercita gente*, sequor Heinsium. Locus hic ad mentem Virgilii expressus fuit, VII. 309. (Lefeb.) Tum punctum insere post *gente*.

360. *bellumve*] Sic Cod. Ox. et alii.—Vulg. *bellumque*.

362. Muta periodum post *amor* in comma.

400. *virorumque*] Sic duo scripti, Ed. Andr. Pomp. et plures. Aliis *virûmque*.

413. *invisa*] Sic omnes antiqui.—Admisit Drak. *invita* ab Heinsio, sine fide. *Invisa* autem Diis, quia tam sæpe fœdifraga. ut v. 350. *invisa* quoque Romanis. Nec video quare lectio constans et bona mutaretur. Sic

Saguntos *invisa* Junoni, II. 526. Hasdrubal *invisus* Marti, supra, 148. (Lef.)

442. *Sarnus*] Vulg. *Sarris*. Edd. Parm. et Gryph. *Saris*. Ed. Marsi *Satis*. Cod. Put. *Sanus*. Heins. *Sarnus*, a fluvio Italiæ deductum nomen: quod Silio, ut supra monitum est, sollemne.

456. *sedit*] Vulg. *fodit*. sed male, ut jam olim vidit Barthius.—Heins. hinc aliquid excidisse putat. Scribe cum Lef. minima mutatione *sedit*. vid. VII. 606.

461. *Averno*] *vero* scripti. Nî fallimur, præstat cum Heinsio reponere *Averno*.

463. *revocari* Heinsius probat, non *revocare*, lect. script.

466. Cellarius *inimicus* et *æterna* legit.—Vulg. *inimica* et *æterna*. Dan. et Nic. Heins. *inimica* et *æternum*. Elige lector.

472. *dolores* Oxon. Alii *dolorem*.

485. Codd. Ox. et Tell. item Ed. Pomponii et Benessæ cum Parmensi *ast hos* exhibent. Alii *atque hos*.

549. *numine* castigandum monuit Heins. Vulgo *lumine*. *cæcum numen* erit *occultatum*, *incognitum*, ut testatur Drak.—Firmat Heinsii conjecturam Pomponii editio.

554. *citati—equi*] Sic corrigendum cum Heinsio. *Uno* enim *equo* vehebatur Hannibal. Libri *citatis equis*.

556. *subito occultæ*] Sic legendum e vestigiis Codd. Ox. et Put. docet Drak. in quibus *subito occulta*. Priscæ editiones *subita occulto*. Drak. *subitæ occulto* in textu exhibet.

562. *fato*] Hæc nobis vera lectio videtur. Libri

constanter *leto*. Sed hæ voces nonnunquam a librariis confunduntur.

577. *pastori*] Recte Cod. Tell. et Lef. Alii *pastoris*.

589. *more*] Sic feliciter Heins. et Bentl. Assentiunt Drak. et Lef. Vulgo *Marte*. Ox. et Put. *morte*.

SILII CODICES MSS.

IN

NOTIS PRÆCEDENTIBUS CITATI.

I. Coloniensis. Membranaceus, antiquissimus, optimus. Sed caret dimidio libri XVI. et toto XVII. Collatus a Carrione et Modio.

II. Oxoniensis. Membranaceus, bonæ notæ, integer. Collatus a Grutero in usum Barthii.

III. Tellerianus. Chartaceus, varia manu scriptus, bonæ notæ, non integer. In Italia inchoatus anno 1413. absolutus an. 1417. Collatus a Lefeburio.

IV. Puteanus. Membranaceus, recens, minoris pretii. Collatus a N. Heinsio et Lefeburio.

VARIÆ

SILII EDITIONES

AB INVENTA TYPOGRAPHIA.

A. D.

1471. ROMANA princeps. in-folio. per Conradum Schweynheim et Arnold. Pannarz. recognita a Jo. Andrea Episcopo Aleriensi in insula Cyrno, die 5 mensis Aprilis. In multis locis desunt unus et alter versus.—Contulit eam Drak.

1471. Romana altera princeps. in-folio. ex recognitione Pomponii Læti, sine nomine typographi. eodem tempore, quo præcedens, e multo meliori codice excusa. Viginti sex diebus post editionem Andreæ prodiit.—Nullum exemplar tam sæpe accedit ad optimum textum codicis Coloniensis.—Collata a Lefeburio.

1474. Romana III. in-folio.

1480. Romana IV. in-folio.—Visa Drakenborchio.

1481. Parmæ. in-folio. sat bona editio.—Collata a Nic. Heinsio.

1481. Mediolani. in-folio. impressit Antonius Zarothus. opera et impendio Johannis Legnani. Hac editione quæ bonas habet lectiones usus est Drakenborchius.

1483. Veneta I. in-folio. cum comment. Petri Marsi.

per Baptistam de Tortis.—Consulta a Drakenb. inde a L. VII. aut VIII. Silii.

1492. Veneta II. in-folio. cum com. Marsi. opera ingenioque Boneti Locatelli: instinctu nobilis viri Octaviani Scoti Modœtiensis.

1493. Veneta III. in-folio. cum com. Marsi.

1495. Veneta IV. in-folio. cum commentariis Baptistæ Pii.

1504. Lipsiæ. in-folio. cura et impensis Martini Herbipolensis, cum argumentis Hermanni Buschii.—Consulta est a Drak.

1508. Parisina I. in-4. apud Laliseau.

1512. Parisina II. in-folio. cum com. Marsi. ex ædibus Nicolai de Pratis, impensis Poncii Probi, et Francisci Regnault, bibliopolarum.—Accuratior quam Venetæ Marsi. Consuluit eam Drak.

1514. Lugduni. in-8. curante Damiano Benessa Ragusæo, apud Barthelemy Troth.—Post editionem Pomponii optima inter veteres.—Collata a Lefeburio.

1515. Florentiæ.in-8.apud Philip.Juntam, ex emendatione Ambrosii Nicandri, qui textum auctoris pervertit prope integrum.—Collata a Drak.

1522. Basileæ. in-8. apud Thomam Wolfium. cum Buschii argumentis et scholiis in margine adjectis.—In hac plura non in melius mutata esse testatur Lefeb.

1523. Venetiis. in-8. apud Aldum et Andream Asulanum socerum.—Pessima.

1531. Parisiis. in-8. apud Simonem Colinæum. cum argg. et scholiis Buschii.—Mala.

1543. Basileæ. in-8. apud H. Petri. cum scholiis in margine, et argumentis H. Buschii.—Mala.

1547. Lugduni. in-12. apud Sebastianum Gryphium. Unus alterve Silii locus in hac restitutus.

1551. Lugduni. in-12. apud Seb. Gryph.

1566. Antverpiæ. in-12. apud Phil. Nutium. ad Asulani editionem expressus.

1568. Antverpiæ. in-12.

1578. Lugduni. in-12. apud Antonium Candidum.

1598. Lugduni. in-12. apud Antonium Candidum. cum argg. Buschii.

1600. Lugduni Batavorum. minori forma. ex off. Plantin. Raphelengii. Ad codicis Modiani fidem versus spurii ejecti sunt, ac legitimi substituti. notæ uberiores sub Crepundianorum Silianorum titulo adjectæ opera Dan. Heinsii, nondum annos viginti nati.—quæ Crepundia (judice Lefeb.) nunquam satis commendabuntur.

1601. Antverpiæ. in-12. apud Gislerum Jansenium.

1603. Aureliæ Allobrogum. in-4. apud Sam. Crispinum in corpore omnium Poetarum Latinorum.

1603. Lugduni. in-12. apud J. Pillehotte.

1607. Genevæ. in-12. apud heredes Jacobi Chouet. cum argg. Buschii.

1611. Lugduni Batavorum. in forma minore apud Chr. Rapheleng.

1611. Genevæ. in-4. in corpore Poetarum Latinorum.
1614. Lugduni. in-8. apud J. Pillehotte.
1615. Parisiis. in-4. apud David. Douceur. cum comment. Claud. Dausqueji Sanctomarii, Canon. Tornacensis; docti quidem, et in enarrandis poetis præcellentis; sed semper Modium Heinsiumque conviciis indigne lacessentis, nec in re critica satis acuti.
1616. Lugduni. in-4. in corp. Poetar. Latin. Alexandri Ficheti.
1618. Antverpiæ. ex off. Plant. in-12. Raphelengii. repetita est Heinsii ed.
1618. Parisiis. in-4. eadem ac ed. 1615. falso titulo.
1620. Amstelodami. forma minore. apud Guil. Janssonium. præmissa est Silii vita per Hermannum Buschium.
1627. Amstelodami. repetitio præcedentis.
1627. Genevæ. in-4. in corpore Poetarum Latinorum.
1631. Amstelodami. apud G. Bleau. form. min.
1640. Coloniæ Allobrogum. in-4. in corpore omnium veterum Poetarum Latinorum.
1646. Cantabrigiæ. in-12. Crepundia Siliana Dan. Heinsii. a Rogero Daniele addita est ejusdem Heinsii dissertatio de veræ criticæ ortu, progressu, &c.
1695. Lipsiæ. in-12. apud J. T. Fritsch. recensuit Christophorus Cellarius, notis selectis, tabulis geographicis, ac gemino indice rerum et Latinitatis illustravit.—Bonæ frugis editio.

1713. Londini. in-folio. in corpore Poetarum Latinorum Maittairii cura edito.

1717. Trajecti ad Rhenum. apud Guill. Vande Water. in-4. cum annotationibus Arnoldi Drakenborch. item excerptis ex Fr. Modii novantiquis lectionibus, et Casp. Barthii adversariis, tum Dan. Heinsii crepundiis Silianis, et postumis notis Nicolai Heinsii.—Editio præstantissima.

1765. Mediolani. in-8. 3 vol. cum versione Italica Monachi Maximiliani Buzii.—Pessima (secundum Lef.)

1775. Mittaviæ. in-8. apud J. F. Hinzium. curavit P. Schmidius, et glossarium Latinitatis adjecit e notis Heins. Drak. &c.

1781. Parisiis. in-12. cum notis J. Bapt. Lefebvre de Villebrune, viri optime de Poeta nostro meriti, et cui plurimum debet hæc editio.

1783. Parisiis. in-12. 3 vol. Ab eodem. cum versione Gallica et indice historico et geographico.

1784. Biponti. in-8. studiis societatis. Satis accurata hæc, et notitia literaria locupletissima ditata.

ERRATA ET OMISSA

IN NOTIS.

P. 220. l. 13. pro *apprimis* lege *apprime*.

P. 223. post l. 13. supple sequentem notulam.

II. 526. *conspexit*] Amplexi sumus scripturam Codicis Coloniensis.—Drak. *prospexit*.

P. 223. post l. 17. insere quæ sequuntur.

II. 574. *morte*, lect. vulg. fide Codicis Telleriani stipatam præferendam duximus; quamvis *nocte* in plurimis antiquis legitur.

P. 225. l. 13. lege *Dei Nysæis*, non *Dionyseis*.

P. 226. l. ult. supple *Silium* ad initium.

P. 227. l. 5. dele periodum post *probat*.

His et omnibus aliis in hoc opere παροραμασι pro sua humanitate ignoscat lector.